

TAMPEREEN YLIOPISTO

”Joukossa tyhmyys tiivistyy – Espoon Joukossa myös seuraukset”
Rikoksesta epäiltyjen lasten ja nuorten joudutettu kokonaisvaltainen käsittely
-Jouko-

Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna
Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
KAI PENTTILÄ

Kevät 2008

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna
KAI PENTTILÄ: ”Joukossa tyhmyys tiivistyy – Espoon Joukossa myös seuraukset”
Rikoksesta epäiltyjen lasten ja nuorten joudutettu kokonaisvaltainen käsittely -Jouko-
Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, 114 sivua, 1 liite
Kevät 2008

Tämän tyypiltään laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Jouko-toiminnan parissa Espoossa työskentelevien viranomaisten näkemyksiä toiminnasta sekä sen vaikuttavuudesta nuorta uhkaavan rikoskierteen katkaisemiseksi ja estämiseksi. Tutkimukseen osallistui syksyn 2007 ja kevään 2008 aikana viisi Joukon viranomaista. Aineistonkeruun menetelmänä käytettiin pääasiallisesti teemahaastattelua sekä lisäksi itse toiminnan observointia. Aineisto analysoitiin mm. teemoitellen sekä peilaten sitä kirjallisuuden teoreettiseen tietoon.

Espoossa nuoren rikoksenteijän tilanteeseen on jo 1990-luvulta alkaen pyritty puuttumaan tehokkaammin ja nuoren erityinen elämänvaihe huomioonottaen. Vuonna 2002 kaupungissa laadittiin virallinen yhteistyösopimus nuorten (alle 18-vuotiaiden) rikoksenteijöiden joudutetusta rikosprosessista (Jouko-menettely) Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimen, kihlakunnan syyttäjäsoston sekä poliisilaitoksen kesken. Yhteistyöprosessin päätavoitteena on turvata lapsen tai nuoren eli alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn etu. Kyseessä on joudutettu rikosprosessi, jossa nopean puuttumisen lisäksi pyritään myös ennalta estävään ja korjaavaan toimintaan lapsen tai nuoren rikoskierteen estämiseksi tai katkaisemiseksi.

Tutkimus osoitti, että Espoossa nuorten rikoksenteijöiden tilanteeseen pystytään puuttumaan nopeasti ja aktiivisen viranomaisyhteistyön myötä myös varsin tehokkaasti. Tärkeäksi nähdään puuttua ylilyönteihin viivytyksittä ja saattaa tapahtunut myös nuoren vanhempien tietoisuuteen. Kaikessa nuorten parissa tapahtuvassa toiminnassa viranomaiset korostavat toimijoiden henkilökohtaista soveltuvuutta ja innostusta, sillä juuri aktiivisuus luo prosessin joutuisuuden. Erityisen tärkeäksi työkaluksi Joukossa nimetään lähipoliisitoiminta. Suurimmaksi haasteeksi viranomaiset mieltävät puolestaan nuorten vanhemmat. Jos vanhempiin ei saada kontaktia tai jos kotona soudetaan vastavirtaan, koetaan viranomaisten työ taisteluksi tuulimyllyjä vastaan. Ongelmat ja huolenaiheet ovat siis pitkälti samat, kuin esimerkiksi opettajilla koulumaailmassa.

Tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että Espoossa vuosien panostus ennalta estävään työhön sekä nuoren erityisaseman huomioon ottamiseen, on tuottanut positiivisia tuloksia. Toiminta on todettu merkitykselliseksi myös valtakunnallisella tasolla, kuten järjestyspoliisitoiminnan tilan selvityshankkeen loppuraportista vuodelta 2007 käy ilmi. Raportissa todetaan, että nuorille rikoksenteijöille on luotava oma valtakunnallinen toimintamalli lasten ja nuorten tekemien rikosten joudutettuun käsittelyyn ja ennalta ehkäisyyn. Hyvänä käytäntönä raportin mukaan voidaan pitää Espoon kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyä alle 18-vuotiaiden tekemiksi epäiltyjen rikosten käsittelemiseksi. (Sisäasiainministeriön julkaisuja 57/2007)

Avainsanat: Jouko-toiminta, joudutettu käsittely, nuoret, rikollisuus, nuorisoriikollisuus, syrjäytyminen, ennalta estäminen.

Sisältö

1. Johdanto.....	4
2. Jouko-menettely.....	6
2.1 Nuorten ongelmiin tartutaan joudutetusti ja kokonaisvaltaisesti.....	6
2.2 Viranomaispalaveri.....	7
2.3 Puhuttelu	8
2.4 Rikosoikeudellinen vastuukäraja.....	9
2.5 Sovittelu	10
2.6 Nuoreen kohdistettavat rangaistusvaihtoehdot.....	12
2.7 Jouko-menettelyn julkisuus	13
3. Näkökulmia rikollisuuteen	14
3.1 Kriminologisia selitysmalleja nuorten rikolliseen käyttäytymiseen.....	15
3.2 Yksilöteoriat	15
3.3 Prosessiteoriat.....	16
3.3.1 Sosiaalisen kontrollin teoria.....	16
3.3.2 Leimautumisteoria	17
3.3.3 Sosiaalisen oppimisen teoria ja differentiaalinen assosiaatio	18
3.3.4 Neutralisointitekniikat.....	19
3.4 Rakenneteoriat ja anomian käsite	21
3.5 Tilanneteoriat.....	23
4. Negatiivisen kaiun käsitteitä	25
4.1 Rikollisuus.....	25
4.2 Poikkeavuus.....	26
4.3 Syrjäytyminen.....	27
5. Oirehtiva nuori	31
5.1 Nuoren epäsosiaalisuuden ja aggressiivisuuden syykirjoja	31

5.2 Koti- ja kasvatusolosuhteet	32
5.2.1 Tunnekylmä ja rajaton kasvuympäristö	32
5.2.2 Aikuisten roolimallien matkiminen	33
5.2.3 Päihdeongelmat perheessä.....	34
5.3 Psykyen muotoutuminen ja henkilökohtaiset ominaisuudet	35
5.3.1 Huono itsetunto ja negatiivinen minäkuva.....	35
5.3.2 Tarkkaavaisuus-, keskittymis- ja oppimishäiriöt	36
5.3.3 Puutteelliset vuorovaikutustaidot.....	36
5.3.4 Pelon ja arkuuden peittäminen.....	37
5.3.5 Kaikkivoipaisuuskuvitelmat	37
5.4 Väkivaltaiselle nuorelle Non Fighting Generation -malli.....	37
6. Tutkimuksen rakentuminen.....	39
6.1 Tutkimusongelmat	39
6.2 Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat	41
6.3 Tutkimuksen toteutus.....	43
6.3.1 Fenomenografia kvalitatiivisessa tutkimuksessa	43
6.3.2 Tutkimushenkilöiden valinta ja aineiston hankinta	45
6.3.3 Aineiston analyysi	47
7. Tutkimuksen tulokset	49
7.1 Jouko-toiminnan mahdollisuudet korjata nuorten rikollista käyttäytymistä.....	49
7.1.1 Viranomaisyhteistyö ja välitön puuttuminen	50
7.1.2 Puhuttelun ratkaiseva merkitys.....	52
7.1.3 Tekojen neutralisointi on opittua itsepetosta.....	54
7.1.4 Syyttäjäorganisaation rooli.....	56
7.1.5 Sosiaalitoimen tukitoimenpiteet.....	60
7.2 Jouko-toiminnan mahdollisuudet ennalta ehkäistä nuorten rikollisuutta.....	62
7.2.1 Lähipoliisitoiminnassa poliisi on siellä missä ihminenkin.....	63
7.2.2 Lähipoliisi kouluissa setvimässä ja puhuttamassa	64
7.2.3 Lähipoliisi antaa kouluissa laillisuuskasvatusta	66
7.2.4 Rikosvastuukärajan määrittäminen on visainen tehtävä	68
7.2.5 Vahingonkorvaukset ja merkintä rekisterissä on konkreettinen pelote.....	70

7.2.6 Nuori kuuntelee toista nuorta – kun sana tehoaa, se leviää.....	72
7.2.7 Yksikkökoko kasvaa - epävirallinen kontrolli vähenee	74
7.3 Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret	76
7.3.1. Olisi kotona edes yksi huolehtimaan kykenevä aikuinen.....	77
7.3.2 Koulunkäynti tuo nuoren elämään ryhtiä.....	81
7.3.3 Leima otsassa ohjaa toisen leimautuneen luo – kaveriporukan merkitys.....	82
7.3.4 Nuori ja päihteet	85
7.4 Jouko-toiminnan kulmakivet ja kehittämisen suunnat.....	89
7.4.1 Aito kiinnostus luo aktiivisuuden ja joutuisuuden	89
7.4.2 Tiedonkulku viranomaisten välillä.....	91
7.4.3 Shokkihoitoa nuorille ja heidän vanhemmilleen.....	92
7.5 Vaikeata mitata jotain, mitä ei tapahdu – Jouko-tilastoja	93
7.6 Tutkimustulosten yhteenvetoa ja johtopäätöksiä.....	96
7.7 Jatkotutkimuksen aiheita	100
8. Tutkimuksen luotettavuus.....	101
9. Loppupohdinta	103
Lähteet:	107

1. Johdanto

”Rikos on normaalia, koska on mahdoton ajatella yhteiskuntaa ilman rikollisuutta. Rikollisuutta esiintyy kaikissa järjestäytyneissä yhteiskunnissa, koska normit edellyttävät normien rikkomista eivätkä vain rikkomiset normeja.”

(Émile Durkheim, Itsemurha 1897)

Yhteiskunta rakentuu normien varaan - nuoruudelle on tyypillistä erilainen normien koettelu. Näiden kahden asiointilan yhtälö puolestaan takaa sukupolvesta toiseen jatkuvan kädenväänön, jota nuorisoriikollisuuden käsite pyrkii omalle aikakaudelleen tyypillisenomaisesti kuvaamaan.

Varsinkaan nuorena kaikki ajatukset ja teot eivät ole kovin järkiperaisia ja pitkalle mietittyjä. Nuorena eletään kiinni hetkessä, eikä tulevasta osata aina niin murehtia. Näin ollen elämän suunnittelun jänneväli tulevaisuuteen ei todellakaan käsitä pitkiä periodeja. Kaiken lisäksi maailma ja yhteiskunta ovat viime aikoina muuttuneet lyhyessä ajassa todella nopeasti. Tässä myllerryksessä nuoret ovat joutuneet aikuisten maailmaan usein vielä täysin raakileina, kykenemättöminä hallitsemaan elämänsä järjellistä ja turvalliseen tulevaisuuteen tähtäävää kulkua.

Kun lapsen tai nuoren epäillään syyllistyneen rikokseen, on yhteiskunnalla todellinen tarve puuttua tähän ylilyöntiin viivytyksittä. Nuoren ihmisen elämässä asiat menevät eteenpäin niin nopeasti, että pienikin viive rikollisen teon ja seuraamusten välillä heikentää oleellisesti seuraamusten vaikuttavuutta nuoren käyttäytymiseen. Syy-seuraussuhteet hahmottuvat yhä heikommin ja yhteiskunnan rikoksesta määräämät sanktiot saattavat kääntyä jopa täysin itseään vastaan. Samassa yhteydessä tulee nuoren ongelmien taustat myös selvittää mahdollisimman laaja-alaisesti. Rikolliseen käyttäytymiseen johtavat syyt ovat moninaiset, mutta nuoren historia samalla myös usein moniongelmainen. Koska yhä useammassa tapauksessa nuoren kasvuolot ja koko perheen tilanne on hyvin rikkonainen ja hankala, vaaditaan yhteiskunnalta ymmärryksen lisäksi myös laaja-alaisia tukitoimenpiteitä tilanteen parantamiseksi.

Tässä tutkimuksessa selvitan sitä, kuinka Espoossa on Jouko-menettelyn keinoin pyritty puuttumaan nuoren rikoksentekijän tilanteeseen sekä ennalta estävästä että korjaavasta näkökan-

nasta katsottuna. Tutkimusta varten havainnoin toimintaa paikan päällä sekä haastattelin viittä toiminnassa mukana olevaa viranomaista (sosiaaliviranomainen, syyttäjä sekä kolme poliisia, joista kaksi toimii myös lähipoliisina). Tutkimuksen teoreettinen lähestymisnäkökulma rikollisuuteen on enimmäkseen sosiologinen. Tutkimusongelmia ja tutkittavien näkemyksiä on peilattu mm. poikkeavuuden ja rikollisuuden sosiologisen selittämisen teoriaan. Teorian mukaan rakenteelliset tekijät ja syrjäytyminen johtavat anomiseen rikollisuuden paineeseen. Kun yhteiskunnan kontrolli pettää ja sopiva tilaisuus aukeaa, rikokseen taipuvainen henkilö syylistyy rikokseen. Tästä aiheutuu leimautumista ja lisää poikkeavaa käyttäytymistä, alakulttuuristumista ja rikollisuuden oppimista. Lopulta edessä on rikollinen elämäntapa ja ura. Syntyy loputtomalta tuntuva kierre ja kehä, jota on vaikea katkaista. (Laine 1991, 89.)

Jouko-toiminta on ajankohtainen ja laajoja ongelma-alueita sisältävä tutkimuksen kohde. Tähän tulokseen päädyin jo toimiessani poliisin kenttätöitä tekevänä konstaapelina Espoon kihlakunnan poliisilaitoksella ennen siirtymistäni opiskelemaan luokanopettajaksi. Yhteiskunnan tulevaisuutta ajatellen on kaikkien etu saada vaikeuksiin ja rikolliselle polulle hairah-tuneen nuoren elämä takaisin raiteilleen. Ongelma on yhteinen ja kun jokainen yhteiskunnan sektori tekee asian eteen jotain ja hoitaa oman sarkansa mahdollisimman hyvin, on tällöin voitava tuki annettu. Tärkeintä on, että nuorelle asetetaan rajoja ja rajojen ylityksiin puututaan ilman viivytyksiä.

Vanhemmuuden tukeminen ja yhteiskunnan suunnalta ohjautuva kontrolli tulevat tulevaisuudessa varmasti lisääntymään. Hektiseksi kehkeytyneessä yhteiskunnassamme vanhemmat ovat mm. kiireestä tai omista ongelmistaan johtuen antaneet lapsilleen liikaa vapauksia. Vapauden myötä lasten harteille on puolestaan kertynyt vastuuta, jota nämä ovat usein vielä liian kehittymättömiä kantamaan. Lisäksi ihmisten yleinen moraalinen taso vaikuttaa valitettavasti olevan laskusuunnassa. Käsillä olevaa yhteiskunnan arvomurrosta kuvaakin mielestäni erittäin osuvasti haastattelemani Jouko-toiminnan syyttäjän muotoilema ajatus vanhemmuuden roolin ja rajojen asettamisen häilyvyydestä.

”Ennenhän oli, että tansseihin ei päässyt ennen kuin oli rippikoulu käyty ja sitenkin oli tietyt rajat, mutta ei nykyään ole sellaista” (SY).

2. Jouko-menettely

2.1 Nuorten ongelmiin tartutaan joudutetusti ja kokonaisvaltaisesti

”Jouko” (joudutettu käsittely) – menettely on kehitetty yhteistyönä Espoon kihlakunnan poliisilaitoksen ja syyttäjäsaston kesken alle 18-vuotiaiden tekemiksi epäiltyjen rikosten käsittelemiseksi. Sen tavoitteena on toimia Espoon kaupungin turvallisuusstrategian tavoitteiden mukaisesti rikoksia ennalta estävästi. Menettelyn avulla pyritään estämään nuorta ajautumasta rikoskierteeseen reagoimalla hänen tekemäänsä rikokseen nopeasti, ennen kuin nuori ehtii syyllistyä uuteen rikokseen. Sen lisäksi, että rikos seuraamuksineen selvitetään Jouko-menettelyssä mahdollisimman nopeasti, pyritään nuori ohjaamaan kaidalle tielle selvittämällä myös syitä, jotka johtivat rikoksen tekemiseen. Häntä puhutellaan ja hänelle selvitetään mm. rikosten mahdollisia seuraamuksia yleisellä tasolla. (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Jouko-menettelyn peruselementit ovat *viranomaispalaveri ja puhuttelu*. Viranomaiset koontuvat ensin käsittelemään rikokset rikosilmoitusten pohjalta ja suunnittelemaan toimintatavan. Tarvittaessa epäilty kutsutaan puhutteluun vanhempineen tai huoltajineen. Epäillystä rikoksesta ilmoitetaan joka tapauksessa aina epäillyn nuoren vanhemmille tai huoltajille. (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Jouko-menettelyyn osallistuvat epäilty vanhempineen tai huoltajineen, poliisi, sosiaalityöntekijä, kihlakunnansyyttäjä ja tarvittaessa sovittelutoiminnan edustaja. Rikoksen tai teon käsittely alkaa, kun se on kaikkien viranomaisten tiedossa ja käsiteltävänä viranomaispalaverissa viimeistään seitsemän päivän kuluessa tekohetkestä. Jo ennen viranomaispalaveria poliisi voi suorittaa esitutkintatoimenpiteitä, esimerkiksi selvittää asianomistajan vaatimuksia. Viranomaispalaverin jälkeen nuori voidaan kutsua puhuttelutilaisuuteen vanhempiensa tai huoltajiensa kanssa. Puhuttelu pyritään järjestämään mahdollisimman pian, mahdollisuuksien mukaan kahden viikon kuluessa, riippuen rikoksen edellyttämän esitutkinnan ja muiden toimenpiteiden vaatimuksista. Alle 18-vuotiaiden vastaajien rikosprosessin nopeuttamiseksi käräjäoikeus on varannut näille jutuille tietyn käsittelynpäivän viikosta. (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Rikosprosessivaihtoehtoina ovat 15–17-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikoksen laadusta ja muista tekijöistä riippuen *syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely, esitutkintalain 4a § - mukainen menettely* (esitutinnan rajoittaminen), *esitutinnan päättäminen puhutteluun, rangaistusmääräysmenettely* (sakko), *huomautus*, *syyttämättäjättämispäätös* tai ns. *harkinta-aika*, jossa päätöksentekoa voidaan siirtää ehdollisena. (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

2.2 Viranomaispalaveri

Poliisi, sosiaalityöntekijä, syyttäjä ja tarvittaessa sovittelutoiminnan edustaja kokoontuvat kerran viikossa viranomaispalaveriin poliisilaitokselle. Palaverissa käsitellään edellisten seitsemän päivän aikana alueella tapahtuneet, alle 18-vuotiaiden tekemät rikokset ja rikoksen kaltaiset teot, sekä arvioidaan jatkotoimenpiteet mahdollisimman pitkälle kunkin viranomaisen näkökulmasta erikseen tarkasteltuna. Poliisista kullekin jutulle määrätty tutkija esittelee tapaukset rikosilmoituksen tietojen ja mahdollisesti jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden pohjalta. Ennen palaveria viranomaiset selvittävät, mahdollisuuksien mukaan, päätöksenteon ja toimenpiteiden kannalta olennaisia taustatietoja, kuten nuoren perhetilanteen, mahdolliset aikaisemmat rikokset, vahingon laadun ja arvon sekä asianomistajan kannan. Jos rikos on selvä ja sovittelua pidetään tarkoituksenmukaisena menettelynä, asia ohjataan sovitteluun. (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Sosiaalityöntekijä selvittää epäiltyjen taustatiedoista mm. mahdollisen aiemman lastensuojelun asiakkuuden. Ennen puhuttelua sosiaalityöntekijä on mahdollisuuksien mukaan yhteydessä nuoreen ja tämän vanhempiin tai huoltajiin. Tällöin hän tutustuu nuoren konnaistilanteeseen ennakolta ja selvittää nuorelle ja hänen vanhemmilleen tai huoltajilleen tulevan puhuttelun tarkoituksen. Puhuttelutilaisuudessa sosiaalityöntekijä on mukana tuoden esille lastensuojelulliset näkökohdat ja sosiaalityön mahdollisuudet tukea nuorta ja tämän perhettä jatkossa. Oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä voi jo Jouko-käsittelyn aikana ohjata nuorta ja hänen läheisiään tuen piiriin esim. päihdepysäkillä, nuorisoasemalle tai perheneuvolaan. Lastensuojelun rooli korostuu etenkin alle 15-vuotiaiden kohdalla. Puhuttelun jälkeen sosiaalityöntekijä jatkaa työtä niiden nuorten kanssa, joiden tapaukset etenevät vielä oikeuskäsittelyyn. Tällöin hän selvittää nuorelle ja tämän vanhemmille tai huoltajille oikeusproses-

sin kulun ja oikeudenkäyntiä varten selvitettävät asiat sekä osallistuu varsinaiseen oikeudenkäyntiin (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely).

2.3 Puhuttelu

Puhuttelutilaisuuksia järjestetään sovittuina puhuttelupäivinä. Poliisi kutsuu lapsen tai nuoren ja hänen vanhempansa tai huoltajansa kirjallisesti tai puhelimitse saapumaan sovittuna päivänä pidettävään puhuttelutilaisuuteen. 15–17-vuotiaan epäillyn puhuttelutilaisuuteen osallistuvat hänen vanhempansa tai huoltajansa, sosiaalityöntekijä, poliisi sekä tarvittaessa sovittelu-toiminnan edustaja. Puhuttelun aluksi poliisi selvittää epäilylle hänen asemansa, teon mistä häntä epäillään ja myös hänen oikeutensa käyttää avustajaa esitutkinnassa. Vanhemmille tai huoltajille ilmoitetaan heidän oikeudestaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaista koskevassa asiassa (oikeudenkäymiskaari 12 luku 1 §). Epäilylle esitellään Jouko-menettelyn periaatteet ja tarkoitus, tilaisuudessa läsnä olevat viranomaisen edustajat sekä perustelut heidän läsnäololle. (poliisilaki 2 §, lastensuojelulaki 40 §, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luku 2, 6, 7, 8 §.)

Puhuttelemalla 15–17-vuotiasta epäiltyä pyritään selvittämään rikos, teko-olosuhteet ja rikoksen tekemiseen johtaneet syyt. Asianomistajien vaatimukset poliisi selvittää viimeistään puhuttelutilaisuuteen mennessä. Tarvittaessa poliisi kirjaa epäillyn kertomuksen tarvittavilta osiltaan esitutkintalain mukaiseksi kuulustelukertomukseksi siten, että erillistä kuulustelua ei ole tarpeen suorittaa. Kirjattu kuulustelu luetaan epäilylle ja hänen vanhemmilleen tai huoltajille, jotka allekirjoituksillaan sen hyväksyvät (esitutkintalaki 39 §). Kukin viranomaisten edustajista esittää omaan toimenkuvaansa ja päätöksentekoonsa liittyviä kysymyksiä epäilylle ja hänen vanhemmilleen tai huoltajilleen. Tarvittaessa puhuttelutilaisuus voidaan suorittaa uudelleen tai se tai osa siitä voidaan suorittaa pienemmällä kokoonpanolla erillisessä tilassa. (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Kun 15–17-vuotiaan tekemäksi epäilty rikos edellyttää syyteharkintaa, esittää syyttäjä puhuttelun päätteeksi kantansa asiassa. Ellei rikosta ole tarpeen saattaa syyteharkintaan, tutkinnanjohtaja päättää esitutkinnan ratkaisusta. Syyttäjän tai poliisin päätös selvitetään epäilylle ja hänelle annetaan huomautus, rangaistusmääräyksen tiedoksianto (sakko) jne. Jos rikos edel-

lyttää tuomioistuinkäsittelyä, syyttäjä voi puhuttelutilaisuuden päätteeksi ilmoittaa vastaajalle ja hänen vanhemmilleen tai huoltajilleen asian käsittelypäivän. Poliisi kirjaa esitutkinnan päätöksen sekä toimenpiteet rikosilmoitusjärjestelmään ja toimittaa päätöksen tarvittaessa kirjallisena asianosaisille. Jos rikos edellyttää syyttäjän ratkaisua, esimerkiksi syyttämättäjättämispäätöstä, syyttäjä tekee päätöksen, ilmoittaa suullisesti sen perusteluineen puhuttelutilaisuudessa ja toimittaa päätöksen perusteluineen kirjallisena asianosaisille viipymättä puhuttelutilaisuuden jälkeen. (Nuorten rikoksenteijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Poliisin velvollisuus on selvittää myös alle 15-vuotiaan teko, joka yli 15-vuotiaan tekemänä olisi rangaistava (rikoslaki 3 luku 1 §, esitutkintalaki 2 ja 33 §). Alle 15-vuotiaan puhuttelussa ensisijainen tavoite on kasvatuksellinen ja ohjaava. Tärkeää on sosiaali- ja terveystoimen toimenpiteiden tarpeen selvittäminen. Puhuttelussa pyritään selvittämään myös teko, mahdollinen korvausvelvollisuus ja tarvittaessa korvausasian sovittelutoiminnan mahdollisuus. (Nuorten rikoksenteijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

2.4 Rikosoikeudellinen vastuuikäraja

Rikosoikeudellisen vastuun ikäraja on Suomessa 15 vuotta. Tämä tarkoittaa sitä, että alle 15-vuotiaan tekemää, laissa rikokseksi määriteltyä tekoa, ei voida rikosoikeudellisesti rangaista. Alle 15-vuotiaalla ei siis ole *rikosoikeudellista vastuuta*, vaan häneen sovelletaan näiltä osin *lastensuojelulakia*. *Korvausvelvollisuus* sen sijaan koskee myös alle 15-vuotiasta. 15–17 -vuotiailla rikosoikeudellinen vastuu on puolestaan täysi-ikäistä vähäisempi ja vastuuseen sovelletaan nuoria koskevia erityissäännöksiä. 15–21 -vuotias rikokseen syyllistynyt katsotaan *nuoreksi rikoksenteijäksi* ja häntä koskevat tietyt erityisjärjestelyt ja seuraamukset. (Nuorten rikoksenteijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Muun muassa vuonna 1991 eduskunnassa puitiin ehdotusta rikosoikeudellisen vastuuikärajan madaltamiseksi yhdellä vuodella. Uudistus jäi toteutumatta, mutta keskustelu asian tiimoilta jatkuu tänäkin päivänä. Tutkimusten mukaan hyvin usein 10-12-vuotiaiden rikokset ovat alku pitkään jatkuvalla rikoskierteelle. Tässä kehitysvaiheessa lapsi alkaa löytää oman identiteettinsä, itsenäistyä ja tiedostaa sosiaalisia normeja sekä mieltää mikä on oikein ja mikä väärin. Siksi on perusteltua puuttua myös 10–12-vuotiaiden, ja ehkäpä tätä nuorempienkin,

toimintoihin. Lapsi nimittäin syyllistyneenä ensimmäisiin tietoisin rikoksiin noin 10–12-vuotiaana. Ellei näin tapahdu, on luultavaa, että hän ei myöhemminkään syyllisty ainakaan omaisuus- ja väkivaltarikoksiin. Tästä syystä rikoksia ehkäisevien toimenpiteiden kohteiksi on tarkoituksenmukaista ottaa jo kyseinen ikäryhmä eikä odotella vuosia, jotta syyntakeisuusikäraja realisoituu. Menetelmiähän on useita, kuten mm. poliisin kouluissa antama oikeus- ja laillisuuskasvatus tai eri tahojen järjestämä leiritys- ja ryhmätoiminta. Huomiota tulisi kiinnittää mm. koulupinnaamiseen ja muista sosiaalisista normeista piittaamattomuuteen. Niitä ei nimittäin ole kriminalisoitu, mutta ne ovat kuitenkin lasten ja nuorten elämän kannalta keskeisiä ja korjausta vaativia epäkohtia. (Mahkonen 1993, 116–117) Vanhempien vastuuta tässä kohdassa ei tietenkään voi olla mitenkään korostamatta.

Rikoksen tapahtuttua, korjaavana ja nuoren tulevaisuuden kannalta varteenotettavana ennalta estävänä toimenpiteenä voidaan pitää sovittelua.

2.5 Sovittelu

Jos rikos on selvä, asianomistaja suostuvainen sovitteluun ja sovittelua pidetään muutoinkin tarkoituksenmukaisena menettelynä, asia ohjataan sovitteluun. Rikosten ja riitojen sovittelu tuli Suomessa viralliseksi 1.2.1997, mikä tarkoittaa sitä, että poliisilla on velvollisuus kertoa asianomaisille sovittelun mahdollisuudesta ja ohjata heidät tarvittaessa sovitteluun.

Lainsäädännön uudistuksen myötä sovittelu on kirjattu rikoslain 3 lukuun.

Rikoslaki 3 luku

Perusteista, jotka poistavat rangaistavuuden tai sitä vähentävät

5 § 3 mom., tuomioistuin saa jättää rangaistukseen tuomitsematta, milloin:

3) rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana *ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto* tai muu tekijän ja toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi tai sen selvittämisen edistämiseksi, tekijän henkilökohtaiset olot,

rikoksesta tekijälle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat.

Sovittelutoiminta on rikollisuutta ehkäisevä ja korjaava vaihtoehtoinen keino, jonka käynnistymisen olennainen edellytys on asianosaisten suostumus. Sovittelussa tekijä ja uhri pyrkivät tekemään sovittelijoiden johdattamina sopimuksen molempia tyydyttävällä tavalla. Jos sopimus syntyy, jää tapauksen käsittely asianomistajarikoksissa siihen. Yleisen syytteen alaisissa rikoksissa asia palautuu syyttäjän syyteharkintaan. Sopimukseen sisältyy vähintäänkin tekijän anteeksipyyntö, mutta yleensä myös rahallisia tai työkorvauksia.

Sovittelun tavoitteet ovat usein sosiaalisia ja kasvatuksellisia. Sovittelun tarkoituksena on myös nopeuttaa perinteistä rikosprosessia esimerkiksi sopimalla korvauksista jo sovittelutilanteessa. Etenkin asianomistajarikoksissa vältetään onnistuneella sovittelulla tuomioistuinkäsittelyt kokonaan. *Sovittelun on toivottu katkaisevan nuorten aluillaan olevan rikoskierteen ja tekijän ymmärrystä tekojensa seurauksista on pyritty edistämään tunnetason kohtaamisessa uhrin kanssa.* Uhrille sovittelu on tarjonnut usein oikeuslaitosta tehokkaamman tavan saada korvausta sekä aineellisista että myös henkisistä vahingoistaan. Lisäksi sovittelulla on pyritty aktivoimaan yhteisöllisyyttä ja yhteisön ongelmanratkaisukykyä. (Nuorten rikosentekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Sovittelua pidetään seuraamuksena, mutta se ei ole rangaistus. Sen on katsottu sopivan hyvin iästä riippumatta ensikertalaisiin rikosentekijöihin ja nuoret henkilöt ovat erityisen tärkeä kohderyhmä. Tästä syystä toimintaa pitäisi suunnata myös alle 15-vuotiaisiin, vaikka rikosoi-keudellista seuraamusta ei tekijälle tulisikaan. Ei ole sattumaa, että sovitteluun otetaan juttuja, joissa tekijä on ollut 10-vuotias teon tehdessään. Vahingonkorvauslain mukaan myös alle 15-vuotiaat ovat korvausvelvollisia, joten sovittelussa voidaan laatia huoltajan läsnä ollessa sopimus rikosvahinkojen korvaamisesta. (Sovittelija – lehti. Julkaisu 1/97)

Sovitteluun tutustuin henkilökohtaisesti tarkemmin Poliisikoulun miehistökurssin lopputyöni merkeissä syksyllä 1997 (Penttilä K.& Mäki A. 1997. Rikosten sovittelu, ongelmana perheväkivaltatapaukset. Seminaarityö. Poliisikoulu).

2.6 Nuoreen kohdistettavat rangaistusvaihtoehdot

Alle 15-vuotiaita kutsutaan rikosoikeudellisessa terminologiassa *lapsiksi* ja heihin sovelletaan rikoslain sijaan lastensuojelulakia. *Nuorista rikoksentekijöistä* puolestaan puhutaan, kun tarkoitetaan ikäryhmää 15–21-vuotiaat. Lisäksi 15–17-vuotiaista käytetään erikseen nimikettä *nuoret henkilöt*. Heidät on tuomittava tavallista lievemmän rangaistusasteikon mukaan, eikä alaikäiselle voida missään tapauksessa tuomita elinkautista vankeusrangaistusta. Myös vuoden 2005 alusta koko maassa käyttöön otettu nuorisorangaistus koskee vain nuorten henkilöiden ryhmää. Syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen edellytyksissä on niin ikään nuorten kohdalla lievennyksiä. Osa ikään perustuvista erityissäännöksistä koskee kaikkia alle 21-vuotiaita. (Marttunen 2006, 283.)

Vaikka nuorten kohdalla lastensuojelulain soveltaminen on monesti ensisijaista ja sovittelu-toimintaa pidetään usein tarkoituksenmukaisena seuraamuksena, voi nuoren tekemä rikos johtaa ankaruusjärjestyksessä seuraavanlaisiin rangaistuksiin:

1. Poliisin huomautus (suullinen tai kirjallinen)
2. Seuraamusluonteinen syyttämättäjättäminen (syyllisyys rikokseen vahvistetaan)
3. Rikesakko (kiinteämääräinen varallisuusrangaistus)
4. Rangaistusmääräyssakko (suuruus riippuu rikoksesta ja tuloista)
5. Seuraamusluonteinen tuomitsematta jättäminen (syyllisyys rikokseen vahvistetaan)
6. Tuomioistuinsakko (suuruus riippuu rikoksesta ja tuloista)
7. Ehdollinen vankeus (harkinnanvaraisesti käytettäviä oheisseuraamuksia ovat oheissakko, yhdyskuntapalvelu ja valvonta)
8. Nuorisorangaistus (intensiivinen avoseuraamus: tapaamisia 2 kertaa viikossa)
9. Yhdyskuntapalvelu (työntekoa sisältävä avoseuraamus, joka tuomitaan vankilan sijasta ja joka voidaan rikkomusten vuoksi muuntaa vankeudeksi)
10. Vankilarangaistus

(Marttunen 2006, 282-283.)

Suomessa suurin osa (n. 80 %) nuorten seuraamuksista määrätään tuomioistuimen ulkopuolella ja valtaosa tuomioistuimessa tuomituista rangaistuksista on sakkoja. Vankilarangaistuksen käyttö on puolestaan laskenut lähes kymmenesosaan siitä mitä se oli 1990-luvun alussa. (Marttunen 2006, 290.)

2.7 Jouko-menettelyn julkisuus

Jouko-menettelyssä poliisi luovuttaa salassa pidettäviä ja asianosaisjulkisia tietoja ja asiakirjoja sosiaali- ja terveystoimen virkasuhteessa toimiville edustajille lastensuojelulain 40 §:n nojalla. Lastensuojelulaki velvoittaa poliisin viipymättä ilmoittamaan sosiaalilautakunnalle, kun virkatehtävässä havaitaan lapsen tai nuoren (alle 18-vuotiaan) olevan lastensuojelun tarpeessa (julkisuuslaki 29 §). Edelleen sovinnollisuutta edistääkseen poliisilain 2 §:n edellyttämällä tavalla poliisi kutsuu sovittelutoiminnan edustajan Jouko-menettelyyn tarvittaessa. Sosiaalityöntekijä voi luovuttaa omassa toimessaan tietoonsa tulleen, salassa pidettävän tiedon poliisille, jos hän katsoo tiedon luovuttamisen olevan lapsen edun mukaista silloin, kun lasta epäillään rikoksesta (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 18 § 3 mom.). (Nuorten rikoksenteekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely)

Mahkonen (1995) pureutuu salassapitovelvollisuuden ongelmiin ammattiauttajien työssä. Viranomaisen on tapauskohtaisesti harkittava, milloin liikutaan yksityisyyden ja milloin puolestaan epäoikeutetun salaamisen alueella. Mahkonen epäilee, että ns. suuren yleisön luottamus ei vaarannu, vaikka eri viranomaiset kertoisivat poliisille asiakkuudesta. Epäiltyjen itsensä luottamus sen sijaan kärsii. Mahkosen mukaan olisi kuitenkin suotavaa, ”että jokaisessa yksittäistapauksessa kysyisimme, ketä ja mitä tulee suojella, miltä ja miksi”. (Mahkonen 1995, 172-173, 197.)

3. Näkökulmia rikollisuuteen

Pohdittaessa erilaisia näkökulmia rikollisuuteen, esiin nousee *biologinen, psykologinen ja sosiologinen* näkökulma aihealueeseen. Varmasti syyt rikolliseen käyttäytymiseen juontuvat osittain henkilön perimästä, osin hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan ja toisaalta myös ympäröivän yhteiskunnan yksilön käyttäytymistä muokkaavasta vaikutuksesta. Jokaisen näkökulman takana on omat koulukuntansa ja näkemyksillä omat puolestapuhujansa. Tosiasiasa mikään teoria ei kuitenkaan kykene selittämään rikollista käyttäytymistä kokonaisuudessaan, vaikka olisikin enemmän tai vähemmän oikeassa omasta näkökulmastaan. (Laitinen & Nyholm 1999, 72.)

Lukiessani kevättalvella 2004 erityispedagogiikan tenttiin teosta ”Laine, M. 1991. Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan”, syvennyin tarkemmin miettimään kirjassa esitettyä, *sosiologiseen näkökulmaan perustuvaa, poikkeavuutta ja rikollisuutta selittävää mallia* (ks.6.1). Kyseinen malli ei sulje pois mahdollisuutta yhdistää sosiologisia ja yksilön ominaisuuksiin liittyviä (biologisia tai psykologisia) tekijöitä ja teorioita. Onhan esimerkiksi leimautuminen aina myös psykologinen prosessi. Kyseistä mallia ei pidä kuitenkaan tulkita liian kirjaimellisesti Sen tarkoituksena on vain osoittaa, miten poikkeava ja rikollinen käyttäytyminen on ajallinen prosessi ja miten erilaiset sosiologiset rikollisuusselitykset tarkastelevat tätä ajallista prosessia usein vain yhdestä kohdasta, omasta näkökulmastaan.. Kukin voi kohdallaan olla oikeassa, vaikka ei koko ilmiötä pystykään tyhjentävästi selittämään. (Laine 1991, 89.)

Eritoten kiinnitin huomioni mallissa esiintyvään *anomia -teoriaan* Lisäksi vastaan tuli mm. *differentiaalinen assosiaatioteoria, kontrolliteoria, taipumus-tilaisuus -teoria, alakulttuuriteoria* sekä käsitteinä mm. *neutralisointitekniikat, poikkeavuus, rikollisuus ja syrjäytyminen.*

3.1 Kriminologisia selitysmalleja nuorten rikolliseen käyttäytymiseen

Kriminologia on tieteenala, joka tutkii rikollisuutta sosiaalisena ilmiönä. Se tutkii rikoksenteekijöitä ja heidän uhrejaan sekä yhteiskunnan toimenpiteitä, joilla pyritään vaikuttamaan rikollisuuteen ja sen seurauksiin. Kriminologiset teoriat voidaan ryhmitellä *yksilö-, prosessi-, rakenne- ja tilannekeskeisiin teorioihin*. (Aaltonen ym. 1999, 401–402; Laitinen & Nyholm 1995, 71.)

Laineen (1991, 50) mukaan aivan samalla tavalla kuin on olemassa mm. kulttuurisosiologiaa, työn sosiologiaa jne., on olemassa myös rikollisuuden sosiologiaa eli kriminologiaa. Kiehelän & Hakolan (1993) esittämän määritelmän mukaan kriminologialla tarkoitetaan lyhyesti ilmaistuna rikollisuutta ja sen kontrollia koskevaa tutkimusta. Koska kyseessä on monitieteinen tiedonala, voi kriminologi jäsentää rikollisuuden eri ilmiöitä mm. sosiologisella, juridisella, psykologisella tai jopa biologisella käsitteistöllä. Kriminologiaa ja sen lähitieteitä tarkasteltaessa onkin syytä epäillä, voidaanko kattavaa koko rikollisuutta selittävää teoriaa ylipäätään rakentaa. Jo pelkästään vastauksen hakeminen kysymyksiin, mikä on rikos tai kuka on rikollinen, riippuu siitä, tarkastellaanko rikollisuutta esimerkiksi legaalisesta, sosiaalisesta vai moraalisesta näkökulmasta. (Kiehelä & Hakola 1993, 23–24.)

3.2 Yksilöteoriat

Yksilöteorioiden mukaan rikoksenteekijän persoonallisuus tai muut yksilölliset ominaisuudet ovat rikollisuuden taustalla. Tämän lähtökohdan mukaan myös rikollisuuden torjunta keskittyy tutkimaan yksilön motivaatiotekijöitä ja kehittymismahdollisuuksia. Yksilöteoriat olivat kriminologian varhaisvaiheessa korostuneesti esillä pyrittäessä selittämään rikollisuutta, mutta pelkästään yksittäisten ominaisuuksien tai persoonallisuudenpiirteiden perusteella ei rikollisuutta ole kuitenkaan voitu osoittaa. Nykyisin yksilöteorioiden sovellusten pääpaino onkin yksilön kehityksen ymmärtämisessä kuntoutusta ajatellen. (Aaltonen ym. 1999, 402; Laitinen & Nyholm 1995, 71.)

3.3 Prosessiteoriat

Prosessiteoriat pyrkivät selittämään rikollisuutta yksilön lähiympäristöstä käsin. Tällöin keskeisessä asemassa ovat mm. perhe ja toveripiiri. Rikoskierteeseen joutuvan nuoren taustalta löytyy usein hoidon tai huolenpidon laiminlyöntiä tai pahoinpitelyä kotona. Prosessiteorian eri muotoja ovat *sosiaalisen kontrollin teoria*, *leimautumisteoria* ja *sosiaalisen oppimisen teoria*. (Aaltonen ym. 1999, 402.)

Prosessiteorioiden selitysvoimaa vahvistavana seikkana voidaan pitää sitä, että ne tarkastelevat rikollisuutta yhteiskuntarakenteista riippumattomana ilmiönä. Näitä teorioita yhdistääkin ajatus siitä, että rikollisen käyttäytymisen muodot opitaan vuorovaikutuksessa lähiympäristön kanssa. Koska näissä teorioissa lisäksi oletetaan, että rikollinen käyttäytyminen kuuluu samanlaiseen kehitykseen kuin ei-rikollinen käyttäytyminen, tulkitaan rikollisuus mieluummin normaalina kuin poikkeavana ilmiönä. (Kiehelä & Hakonen 1993, 48–49.)

3.3.1 Sosiaalisen kontrollin teoria

Kontrolliteoria kääntää perinteisen kysymyksenasettelun pääläelleen. Kun perinteisesti rikollisilta kysytään, miksi hän tekee rikoksen, kysyy kontrolliteoria, miksi me muut emme tee rikoksia? Teorian kuuluisimman edustajan Travis Hirschin (1969) mukaan vastaus kuuluu: tekisimme, jos uskaltaisimme. Koska olemme kaikki potentiaalisia rikollisia, ns. epävirallisen lähikontrollin merkitys normien ja arvojen sosiaalistamisessa korostuu. Erityisellä sijalla ovat perhe, koulu, uskonnolliset yhteisöt, naapurusto yms. Ihmiset, joilla ei ole sidoksia näihin instituutioihin, toteuttavat meissä kaikissa olevan paineen poikkeaviin tekoihin. Epävirallinen, lähiyhteisön kontrolli lieneekin usein monin verroin tehokkaampaa estämään rikollisuutta ja poikkeavaa käyttäytymistä kuin viralliset kontrolli- ja rankaisutoimet. Rikollisuuden syyhän on tällöin ollut siinä, ettei ole ollut tekijää, joka ehkäisisi sitä. Pelkkä kontrollin puute ei varmastikaan riitä selittämään poikkeavuutta ja rikollisuutta, mutta kiistatta sosiaalisella kontrollilla on niin suuri merkitys poikkeavan käyttäytymisen ja rikollisuuden alueella, että tällaisen kontrollin heikentyminen voi aikaansaada huomattavaa rikollisuuden kasvua. (Laine 1991, 63, 86–87.)

Hirschin (1969) mukaan sosiaalista kontrollia lisäävät mm. *kiinnittyminen* lähiympäristön sosiaaliin instituutioihin, kuten kotiin, kouluun ja kaveripiiriin. *Sitoutuminen* sellaisiin kontrolloiviin mekanismeihin, joita mm. työ ja opiskelu edustavat. *Osallistuminen* jokapäiväisiin sidosryhmien normaalitoimintoihin sekä yhteiskunnan normien tarpeellisuuden *sisäistäminen*. Lailla onkin Hirschin mukaan vain toissijainen merkitys rikollisuuden ehkäisyssä. Virallisia sanktioita ratkaisevampi ja tärkeämpi merkitys on sillä, että nämä yksilöä kontrolloivat siteet yhteiskuntaan eivät pääse katkeamaan. (Kiehelä & Hakonen 1993, 52.)

Liika sosiaalinen kontrolli voi saada aikaan myös leimautumisen (Laine 1991, 65).

3.3.2 Leimautumisteoria

Leimautumisteoria lähtee ajatuksesta, että sosiaalisilla odotuksilla on yksilön minäkuvaa ja hänen asemaansa yhteisössä määrittelevä vaikutus. Tällöin nuori, joka on joskus aiemmin syyllistynyt rikokseen, leimautuu sellaiseksi rikolliseksi, jolta ympäristö ei odotakaan muunlaista käytöstä. Tästä seurauksena nuori saattaa lähteä toteuttamaan näitä odotuksia eikä koskaan aseta itselleen muunlaisia kehityshaasteita. Esimerkiksi häirikön leima voi syntyä jo hyvin varhain lapsuudessa, niin kotona kuin koulussa. Tällöin lapsi saattaa ikään kuin jatkaa hänelle vaikkapa luokassa annetun tai syntyneen roolin toteuttamista. (Aaltonen ym. 1999, 403; Laitinen & Nyholm 1995, 137–139.)

Leimautumisteorian ilmiö on hyvin paradoksaalinen, koska siinä yritys estää ja kontrolloida rikollisuutta luokin päinvastoin sitä lisää. Koska sosiaalinen kontrolli siis luo leimautumista, ei poikkeavuutta ja rikollisuutta teorian mukaan olisi ilman yhteyttä tätä kontrollia harjoittaviin. Käytännössä kuitenkin jokainen meistä harjoittaa leimaamista päivittäin jossain muodossa. (Laine 1991, 65.)

Vaikka yhteiskunnassa on paljon sääntöjen rikkomista, niin vasta *ulkopuolinen leima* tekee teosta rikoksen. Tämän ulkoisen leiman saa aikaan sosiaalinen kontrolli. *Sisäinen leima* syntyy puolestaan, kun yksilö yhteiskunnan taholta leimauduttuaan alkaa nähdä itsensä tietynlaiseksi leimattuna ja ryhtyy käyttäytymään leiman edellyttämällä tavalla. Sisäinen leimautuminen merkitsee, että henkilö kokee itsensä tietynlaiseksi, patologiseksi tapaukseksi. Taustalla saattaa olla usein erilaisten hoito-, huolto-, kontrolli- ja terapiajärjestelmien läpikäyminen.

Syntyneellä leimalla voi tosin myös neutraloida omia tekojaan toteamalla itselleen olevansa esimerkiksi juoppo tai rosvo (ks. neutralisointitekniikat 3.6). (Laine 1991, 65–66.)

3.3.3 Sosiaalisen oppimisen teoria ja differentiaalinen assosiaatio

Sosiaalisen oppimisen teorian mukaan rikollinen käyttäytyminen on opittua ja näin ollen rikollisen käyttäytymisen mallit syntyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Oppimisen seurauksena yksilö sisäistää rikolliset toimintatavat, motivaatiot, asenteet ja perustelut. Tähän oppimisprosessiin sisältyvät samat lainalaisuuden kuin oppimiseen yleensäkin, joten sosiaalisten kontaktien tiheys, kesto ja säännöllisyys vaikuttavat opitun sisäistämiseen. Teorian mukaan poikkeavat käyttäytymispiirteet ovat sitä pysyvämpiä, mitä aikaisemmin sosiaalistuminen rikolliseen elämäntapaan tapahtuu. (Aaltonen ym. 1999, 402–403; ks. myös Kivivuori 2006, 169.)

Amerikkalainen Edwin H. Sutherland toi kriminologiaan 1930-luvulla teorian, josta on käytetty nimeä *differentiaalinen assosiaatio* (termiä ei ole tiettävästi koskaan pyritty suomentamaan). Laineen mukaan yksi mahdollisuus olisi puhua ”eriytyvästä kiinnittymisestä”). Teorian taustalla oli Sutherlandin pyrkimys hylätä 1900-luvun alussa vallalla olleet yksilöteoriat rikollisuuden synnyssä. (Laine 1991, 75–76.) Differentiaalisen assosiaatioteorian mukaan:

1. Rikollinen käyttäytyminen opitaan. Se ei siis ole periytyvää, vaan siihen ”koulututtamaan”.
2. Se opitaan vuorovaikutuksessa muihin kommunikaatioprosessin kautta (verbaalinen ja non-verbaalinen).
3. Oppiminen tapahtuu pääosin intiimeissä pienryhmissä.
4. Kun rikollinen käyttäytyminen opitaan, oppiminen pitää tällöin sisällään sekä rikoksentekotekniikoiden että siihen liittyvien motiivien, pyrkimysten, järkipäätämisen ja asenteiden oppimista.

5. Lait määritellään joko hyväksytyiksi tai ei-hyväksytyiksi. Yksilö voi elää sellaisessa yhteisössä, jossa lakeja pidetään sääntöinä, joita tulee noudattaa. Toinen yksilö elää kuitenkin yhteisössä ja sellaisten ihmisten ympäröimänä, jotka hyväksyvät lakien rikkomisen.
6. Henkilöstä tulee rikollinen, kun määritykset, jotka hyväksyvät lakien rikkomisen ylittävät sellaiset määritykset, jotka eivät hyväksy lakien rikkomista.
7. Differentiaaliset assosiaatiot voivat vaihdella esiintymistiheyden, keston, ensisijaisuuden ja voimakkuuden osalta. ”Ensisijaisuus” esimerkiksi voi merkitä sitä, että varhaislapsuudessa opittu lainmukainen käyttäytyminen voi jatkua läpi koko elämän.
8. Rikollisen käyttäytymisen oppimisprosessi, joka tapahtuu kiinnittymällä rikollisiin tai ei-rikollisiin malleihin, pitää sisällään myös kaikki muunlaiseenkin oppimiseen liittyvät mekanismit. Rikollisuus ei siten ole vain matkimista ja jäljittelyä.
9. Rikollista käyttäytymistä ei voi kuitenkaan selittää vain yleisillä tarpeilla ja arvoilla, koska myös ei-rikollinen käyttäytyminen ilmentää niitä. (Laine 1991, 75–76)

Differentiaalisen assosiaatioteorian ydin on itse asiassa kiteytetty kohdassa 6. Henkilöstä tulee rikollinen, koska hänellä on jatkuvasti yhteyksiä rikollisen käyttäytymisen malleihin, mutta myös siksi, että hän on eristäytynyt ei-rikollisen käyttäytymisen malleista. (Laine 1991, 76)

3.3.4 Neutralisointitekniikat

Amerikkalaiset kriminologit Gresham Sykes ja David Matza jatkavat Sutherlandin ajatusten kehittelyä. He esittävät argumentaation, jonka mukaan rikolliset eivät millään oleellisella tavalla poikkea niin sanotuista kunnan kansalaisista, koska havaintojen mukaan hekin tuntevat yhtä lailla syyllisyyttä ja häpeää teoistaan. Heidän arvomaailmansa on myös useimmiten aivan yhtä sovinnainen kuin muiden ihmisten. Sykesin ja Matzan mukaan poikkeavaan ja rikolliseen elämäntapaan ajaututaan, kun rikolliset teot opitaan oikeuttamaan. Näitä ”oikeuttamisia” he kutsuvat *neutralisointitekniikoiksi*. Rikollisten tekojen aiheuttama syyllisyys ikään kuin neutralisoidaan pois. (Laine 1991, 77.)

Sykesin ja Matzan mukaan henkilö voi hakea oikeutusta teolleen ja helpotusta syyllisyyden tunteelleen mm. seuraavin keinoin:

1. **Vastuun kieltäminen.** Rikolliset voivat nähdä itsensä olosuhteiden avuttomaksi uhriksi. Vastuu siirretään tällöin esimerkiksi vanhemmille tai syytetään huonoa seuraa ja alkoholia.
2. **Vahingon kieltäminen.** Väitetään, ettei omasta käyttäytymisestä ja toiminnasta aiheudu todellista vahinkoa. Esimerkiksi auton luvaton käyttöönotto mielletään ”lainaamiseksi”.
3. **Uhrin kieltäminen.** Nähdään itsensä kostajana ja rikoksen uhri puolestaan väärintekijänä. Rikolliset ovat ikään kuin robinhoodeja, jotka varastavat rikkailta ja antavat köyhille.
4. **Tuomitsijoiden tuomitseminen.** Kiinniottajat nähdään tekopyhinä henkilöinä, itse asiassa vain toisina rikollisina. Käännetään syyllisyys ”entäs itse” – tyyliin.
5. **Vetoaminen korkeampiin velvollisuuksiin.** Nähdään joudutun ristiriitaan lain ja muualta tulleiden velvollisuuksien kanssa. Teoilla on oikeutuksensa, koska ne on tehty esimerkiksi perheen tai ystävien vuoksi.

Rikollisten kohdalla on siis vain kyse henkilöistä, jotka ovat oppineet neutraloimaan oman tunnon tuskansa pois (Laine 1991, 77–78; ks. myös Laitinen & Nyholm 1995, 89–90; Salmi 2004, 18–23.)

Puolimatka (1999) kritisoi voimakkaasti neutralisaationäkemyistä vastaan. Hänen mukaansa neutralisointinäkemys murentaa yhteiskunnan moraalista vastuuta selittäessään rikollisuutta ilman yksilön vastuuta vääristä teoistaan. Moraali heikkenee, jos poikkeavuutta pidetään yksinomaisena seurauksena epäedullisista olosuhteista. Jos ihmistä ei enää kohdella moraalisenä olentona, viedään myös moraaliopetukselta pohja pois. Niin ikään Puolimatka on huolissaan kehityskulusta, jossa rikolliseen elämäntapaan ajaututaan juuri oppimalla oikeuttamaan rikokset. (Puolimatka 1999, 282–283; ks. Salmi 2004, 10–11, 21.) Salmi (2004) puolestaan näkee, ettei nuorten kohdalla ole niinkään syytä huolestua neutralisaation vaikutuksista rikoskierteen syntymiseen. Salmi viittaa Bersoffin (1999) näkemykseen siitä, että neutralisaatiotai-pumus liittyy enimmäkseen lieviin rikollisiin tekoihin, ei niinkään perustavaa laatua oleviin moraalikysymyksiin. Lisäksi Salmen mukaan voidaan pohtia, missä määrin neutralisaatiot itse

asiassa toimivatkin moraalisen vähättelyn sijaan muuten mahdollisesti tiedostamattomaksi jäävän tulkintarepertuaarin kenttänä. Sosiaalinen todellisuushan käyttäytyy normitodellisuuden mukaisesti ja saa täten osittain erilaisia merkityksiä sen mukaan, millaisissa sosiaalisissa pienryhmissä se on tuotettu. Näin ajateltuna kielletty ja vallitsevien normien mukaan rikollinen käyttäytyminen muodostuu osaksi sosiaalista todellisuutta sosiaalisen merkityksenannon kautta. Sama käyttäytyminen saa siis erilaisia merkityksiä riippuen siitä, millaisessa sosiaalisessa osatodellisuudessa eletään. (Salmi 2004, 22–23.)

3.4 Rakenneteoriat ja anomian käsite

Rakenneteorian mukaan yhteiskunnan eri instituutiot pitävät vallalla rakenteellista eriarvoisuutta asettaessaan jäsenensä eriarvoiseen asemaan jo lähtökohtiensa ja mahdollisuuksiensa perusteella. Tämä epätasa-arvoisuus ilmenee mm. sosiaalisina ongelmina esimerkiksi köyhyyden, työttömyyden ja heikon koulutustason muodossa aiheuttaen *anomiaa* eli vieraantumista yhteiskunnasta. Anomiaan liittyvät monenlaiset hyvinvoinnin puutteet puolestaan aiheuttavat rikollista käyttäytymistä. (Aaltonen ym. 1999, 403; ks. Kivivuori 2006, 162–163.)

Kiehelän & Hakosen (1993, 55) mukaan rakenneteoriat eivät kuitenkaan ole ihan niin naiiveja, kuin mitä edellä oleva määrittely antaa ymmärtää. Ne eivät oleta rikosten määrän olevan välitön seuraus esimerkiksi köyhyydestä eivätkä väitä minkään marginaaliryhmän olevan vailla mahdollisuutta vastustaa normien vastaista käyttäytymistä. Kuitenkin erilaisiin pyrki- myksiin vaikuttavien syiden taustalla nähdään nämä yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka vieraannuttavat yhteiskunnasta.

Puhuttaessa poikkeavuuden psykologiasta ja rakennetekijöistä, törmätään väistämättä *anomian* käsitteeseen. Käsitettä käytti alun perin ranskalainen Emile Durkheim (1897) itsemurhia koskevissa tutkimuksissaan. Laineen (1991) mukaan anomian nähdään merkitsevän eräänlaista moraalista tyhjyyden tunnetta, normittomuuden tilaa, joka syntyy, kun ihmisen toiveet (arvojärjestelmä) ylittävät hänen realistiset toteutumismahdollisuudet (sosiaalinen asema). Amerikkalainen Robert K. Merton (1957) kehitti myöhemmin käsitettä tarkoittamaan myös yhteiskunnan rakenteiden aiheuttamaa vieraantumista. Tällöin anomia syntyy, kun yhteiskunnan arvopäämäärien ja sallittujen keinojen välillä on ristiriitaa. Syntyneeseen anomiseen painee-

seen saatetaan vastata rikollisin keinoin, mutta siihen voidaan myös sopeutua. (Kiehelä & Hakonen 1993, 55; Laine 1991, 59.)

Merton näki perinteisen rikollisuuden kasaantuvan erityisen voimakkaasti alempiin sosiaali-
luokkiin. Hän havaitsi taustalla olevan anomisen paineen, johon voitiin vastata rikollisin kei-
noin, mutta johon oli kuitenkin olemassa myös muita mahdollisuuksia sopeutua. Merton löy-
tää viisi tällaista sopeutumis- eli adaptaatiotyyppiä:

- **Mukautuja** (konformisti) hyväksyy sekä vallitsevat tavoitteet että lailliset keinot niiden tavoitteluun. Tällöin itse asiassa anomista painetta ei ole, koska päämäärät ja keinot ovat sopusoinnussa.
- **Innovoija** (uudistaja) hyväksyy vallitsevat tavoitteet, mutta pyrkii päämääriin luvattomin, mm. rikollisin keinoin.
- **Rituaalisti** (kaavoihin kangistuja) hylkää kulttuurin asettamat päämäärät, mutta sopeutuu kuitenkin noudattamaan normeja.
- **Vetäytyjä** ei hyväksy vallitsevia arvoja, eikä sopeudu noudattamaan normeja. Seurauksena saattaa olla *syrjäytyminen*.
- **Kapinoitsija** hylkää sekä vallitsevat tavoitteet että lailliset keinot, mutta asettaa itse niiden tilalle omia vaihtoehtoisia tavoitteita ja keinoja. Tällöin pyritään tietoiseen rakenteiden muuttamiseen ja anomian taustatekijöiden poistamiseen.
(Laine 1991, 59–60; Kivivuori 2006, 162.)

Kivivuoren (2006, 162) mukaan rikollisuus asettuu tässä Mertonin kaaviossa lähinnä innovoijan kohdalle, mutta myös vetäytyjä saattaa olla rikollinen. Esimerkkinä vetäytyjistä Merton mainitsee mm. juopot ja huumeidenkäyttäjät.

Lähteenmaan (2000) myöhäismodernia nuorisokulttuuria käsittelevissä tutkimuksissa osoitetaan yhteisöllisyyden muotoutumisen kannalta oleelliseksi se, miten erilaisissa ryhmissä ja alakulttuureissa luodaan uusia päämääriä tai selvittää ”päämäärättömyydestä”. Mertonista

poiketen Lähteenmaan esille tuomassa myöhäismodernissa tilanteessa nuorisokulttuuristen ryhmien on siis itse luotava päämääränsä suhteessa laajempaan päämäärättömyyteen. (Lähteenmaa 2000, 79.)

Nivalan ja Saastamoisen (2007) mukaan vastuuta oman elämän riskeistä säilytetään puolestaan yhä enemmän yksilöille itselleen. Ihmisen elämää käsitteellistetään jatkuvan kilpailemisen, joustavuuden ja arvioinnin kautta ja täten yksilö pakotetaan hankkimaan aina vain lisää resursseja pärjätäkseen kovenevassa kilpailussa esimerkiksi koulutus- ja työpaikoista. Nuorille toivotetaan jo varhain voittaja-häviäjä -asetelmaa, mikä merkitsee monelle musertavaa tunnetta siitä, että omat taidot ja kyvyt eivät riitä. Näin sitten mm. toimeentulon niukkuus ja jatkuva epävarmuus saattavat johtaa yksilön nöyrytykseen hyvin arveluttaviinkin vaatimuksiin ja epätoivoisiin ratkaisuihin. Nivala ja Saastamoinen näkevätkin nuorisokasvatuksen suurena haasteena keinot, joilla tukea nuoren kasvua vahvaksi yhteisön jäseneksi tällaisessa yksilöllistetys-ssä kulttuurissa. (Nivala & Saastamoinen 2007, 17.)

3.5 Tilanneteoriat

Tilanneteoriat korostavat rikoksentekomahdollisuuksien merkitystä. Rikosta pidetään mahdollisena, jos tekijä on riittävän motivoitunut ja sopivassa tilanteessa valvonta pettää. Rikostilaisuuksien määrän ja valvonnan laadun nähdään siis vaikuttavan suuresti rikollisuuden ilmenemisen määrään ja muotoihin. Käytännössä rikokseen houkuttelevien tilaisuuksien määrään voidaan vaikuttaa mm. muuttamalla kohteen sijaintia, lisäämällä valvontaa tai merkitsemällä omaisuutta. Tilanneteoreettisen lähestymistavan nähdään soveltuvan sinänsä hyvin nuorisokollisuuden tutkintaan, sillä otollinen tilanne laukaisee usein nuorten ryhmässä saadun päähänpiston seurauksena tekemät laittomat teot. (Laitinen & Nyholm 1995, 72, 198.) Laine (1991) puhuu *taipumus–tilaisuus –teoriasta*, jossa yksilön valintaan nähdään vaikuttavan aina sekä yksilön ominaisuudet että rikokseen liittyvät sosiaaliset olosuhteet. Rikos tapahtuu, kun siihen taipuvainen yksilö ja sopiva rikostilaisuus kohtaavat. Kumpikaan ei siten yksin riitä. (Laine 1991, 89–90.)

Onko yhteiskunnan siis järkevämpää pyrkiä vaikuttamaan ensisijaisesti rikostilaisuuksien vai yksilön taipumuksen ehkäisemiseen? Mielestäni erilaisten rikos- ja esimerkiksi onnettomuus-

tilaisuuksien nollatoleranssiehkäisy saattaa osoittautua ”upottavaksi suoksi tarpoa”. Vaaranpaikkoja on nimittäin loputtomasti – kuten rikostilaisuuksiakin. Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta haluan tässä yhteydessä mainita toimenpiteet, joita suoritettiin vuonna 2000 Helsinkiin valmistuneen presidentti Urho Kekkosen muistomomonentin ympärillä. Tämän Finlandia-talon kupeessa sijaitsevan, taiteilija Pekka Jylhän valmistaman, muistomerkin muutama kymmenen senttimetriä syvä vesiallas todettiin vaaralliseksi sen jälkeen, kun yksittäinen humalainen oli ollut hukkuu siihen. UKK:n 100-vuotissyntymäpäivänä 3.9.2000 paljastetun taide-teoksen allas tyhjennettiin ja taiteilija suunnitteli ja hitsasi siihen portaat. Paljon huomiota saaneen turvallisuustoimenpiteen jälkimainingeissa erään paikallisen radiokanavan valveutuneet toimittajat halusivat konkreettisella tavalla avata keskustelun asian ympärillä. He päätyivät hyvin lyhyessä ajassa keräämään ja listaamaan 200 vastaavanlaista vaarallista, ”välitöntä puuttumista” edellyttävää paikkaa Helsingin keskustassa. Mielestäni tämänkaltainen kannanotto oli mitä mainiota keskustelun herättelyä juuri taipumus–tilaisuus -painotuksen tiimoilta.

4. Negatiivisen kaiun käsitteitä

4.1 Rikollisuus

Laineen (1991) mukaan rikos ja rikollisuus voidaan määritellä mm. seuraavasti: ”rikos on tarkoituksellinen teko, joka rikos- tai muussa lainsäädännössä määritellään rangaistavaksi ja johon valtiolla on rankaisuoikeus”. Tällaista rikollisuuden rikoslakiperusteista määritelmää kutsutaan legaaliseksi. On tietenkin otettava huomioon, että lait elävät ja muuttuvat jatkuvasti yhteiskunnan kehityksen ja muutoksen mukana. Sieltä poistetaan tekoja eli niitä *dekriminalisoidaan* ja sinne lisätään tekoja eli niitä *kriminalisoidaan*. Rikollisuus määrittyy yhteiskunnan päättämän lainsäädännön mukaan ja täten Suomessa eduskunta siis päättää, ketkä ovat rikollisia. (Laine 1991, 25–26.)

Kokonaisrikollisuus eli *faktinen rikollisuus*, muodostuu ilmitulleesta rikollisuudesta eli *ilmirikollisuudesta* sekä viranomaisilta piiloon jäävästä rikollisuudesta eli *piilorikollisuudesta*. Koska piilorikollisuutta esiintyy rikoksen laatu huomioon ottaen yleisesti melko paljon, ei ilmirikollisuus aina ole kovinkaan edustava otos faktisesta rikollisuudesta. Tilastojen osoittamat ilmirikollisuuden kehitykset voivat puolestaan johtua rikoskäyttäytymisen muutoksien lisäksi myös mm. muutoksista viranomaiskontrollin tehossa, rikosten nimeämiskäytännöissä, osallisuustulkinnoissa tai väestön ilmoittamisalttiudessa. Tilastoja luettaessa on siis huomiotava, että ne kuvaavat samanaikaisesti rikoskäyttäytymistä ja sosiaalista kontrollia. Näin ollen kokonaisrikollisuuden määrän ja piirteiden arvioiminen edellyttää aina useiden tietolähteiden käyttöä. (Laine 1991, 27–28; Kivivuori 2006, 17, 35.) Myös Kiehelä ja Hakonen (1993, 26) muistuttavat, että vaikka rikostilastot ovat arvokkaita tiedonlähteitä, edellyttää niiden tulkinta asiantuntemusta. Kiehelän ja Hakosen mukaan tilastot painottuvat liikaa poliisin tietoon tulleisiin tai selvitettyihin rikoksiin. Esimerkiksi näpistysrikokset asianomistajarikoksina rekisteröidään syyttämispyyntöjen perusteella. Tämä Kiehelän ja Hakosen esille nostama seikka on varsin ajankohtainen, sillä vastikään syntyneen lakimuutoksen seurauksena sakkojen muunto-rangaistusten käytöstä luovuttiin tietyissä tapauksissa. Näin esimerkiksi näpistyksestä tuomit-tuja, mutta maksamatta jääneitä sakkoja, ei kaikissa tapauksissa joudu lainkaan ”istumaan” – niitä ei siis lopulta muuteta vankeudeksi. Aika näyttää onko tämänkaltaisella, vankeinhoito-kustannuksia leikkaavalla menettelyllä yleistä lainkuuliaisuutta rapauttava vaikutus. Niin

ikään voidaan miettiä, kuinka käy esimerkiksi kauppojen ilmoitusaktiivisuudelle taparikollisten näpistystapauksissa. Tilastojen lukutaidon merkitys ainakin yhä vain korostuu.

Rikosten ”vakavuusluokitus” on lainsäätäjälle ongelmallinen tehtävä, sillä juuri rangaistukset ilmaisevat teon moitittavuuden yhteiskunnassa. Siitä, mihin järjestykseen mikäkin rikos tulisi rangaistuksen suhteen laittaa, käännetään peistä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa jatkuvasti. Nimenomaan lainsäädännön avulla ihmisten käyttäytymistä ja yhteiskuntaa pyritään muuttamaan haluttuun suuntaan, vaikkakin on huomioitava, että rikos- ja muu lainsäädäntö on aina jälkikäteen reagoimista yhteiskunnan ongelmiin. Niin ikään on huomioitava, että rikollisuuden määrä on suhteessa myös rikoslakiin: mitä enemmän tekoja on kriminalisoitu, sitä enemmän on rikollisuutta. Uudet kriminalisoinnit ilmentävät siis uudenlaista rikollisuutta. Nyky-yhteiskunta muuttuu niin nopeasti, että keskitetty, valtiolliseen rikoslakiin perustuva sosiaalinen kontrolli laahaa vääjäämättömästi kehityksestä jäljessä. Voidaankin pohtia, häviääkö lainsäädännön kunnioitus ja legitimizeetti, kun rikoslainsäädäntö jatkuvasti kasvaa ja monimutkaistuu? (Laine 1991, 29, 32–34.)

Nettirikollisuus ja netin vaarat ovat aikamme polttavia teemoja. Nuoret tekevät netissä asioita, joista vanhemmat ja viranomaisetkin ovat usein aivan tietämättömiä. Hyvien tapojen ja moraalien rajamailla käydään varmasti, mutta tajuavatko nuoret itsekään aina ylittävänsä laillisuuden rajan? Ja jos laki puolestaan raahaa perässä, käyttävätkö nuoret tätä tilannetta surutta hyväkseen? Missä menee siis nuoren moraalien ja toisaalta taas tietämyksen raja erittäin nopeasti muuttuvassa maailmassa?

4.2 Poikkeavuus

Rikollisuudesta puhuttaessa nousee usein esiin käsite ”*poikkeavuus*”. Rikollinen käyttäytyminen katsotaankin monesti yhdeksi poikkeavan käyttäytymisen muodoksi. Arkielämässä puolestaan poikkeavuus, poikkeaminen voi tarkoittaa aivan tavanomaisia asioita. Se voi ilmetä esimerkiksi erilaisena tapana toimia jossakin tietyissä tilanteissa, ilman mitään yleisesti kielteisenä pidettyä signaalia. Sosiologisena käsitteenä poikkeavuus on kuitenkin monimutkaisempi asia, sillä se ei ilmaise pelkästään erilaisuutta. (Laine 1991, 15–17.)

Poikkeavan käyttäytymisen vastakohtana on normaali käyttäytyminen, *normaalisuus*. Normaalisuuskäsitteen taustalla on puolestaan *normin käsite*. Se on yksi sosiologian peruskäsitteistä ja voidaan yksinkertaisesti määritellä yhteisön tai yhteiskunnan luomaksi käyttäytymissäännöksi. Normin ei tarvitse olla kirjoitettu laki tai säädös (oikeusnormi), vaan usein paljon tärkeämpiä ovat niin sanotut epäviralliset normit, joiden valvonta tapahtuu useimmiten epävirallisesti ihmisten välissä kanssakäymisessä. Normi onkin normi vasta sen jälkeen, kun sen noudattamista kontrolloi ja valvoo ihmisen muodostama yhteisö. Keskeinen väline tämän kontrollin toteuttamiseen ovat *sanktiot*, jotka pitävät sisällään sekä negatiiviset että positiiviset seuraamukset, sekä rangaistukset että palkkiot. (Laine 1991, 15–17; ks. Sulkunen 1998; Antikainen, Rinne & Koski 2000.)

Toisaalta säädetty normi, esimerkiksi laki, ei ole vaikuttava, jos se ei ole sopusoinnussa kulttuurin omien moraalikäsitteiden kanssa. Normit edellyttävät niiden sisäistämistä ja tämä sisäistäminen on keskeinen sisältö ihmisen *sosialisaatio*ssa eli ihmisen liittymisessä yhteisöihin ja laajemmin yhteiskuntaan. Poikkeavuus voidaan täten esittää normin noudattamattomuutena. Poikkeava henkilö ei noudata normia. Luonnollisesti tässäkin täytyy ottaa kuitenkin huomioon mm. poikkeavuuden olosuhteet, suhteellisuus, kulttuurisidonnaisuus jne. Poikkeavuuden määritelmä elää ja muuttuu ajan ja kulttuurien saatossa ja on aina siis sopimuksenvarainen asia. (Laine 1991, 17–22; ks. Sulkunen 1998; Antikainen ym. 2000.)

4.3 Syrjäytyminen

Helneen (2002) mukaan keskusteluun syrjäytymisestä liittyy aina käsitys normaaliudesta. Syrjäytyneiksi nimitetään niitä, joiden ei katsota mahtuvan kulttuurissa kulloinkin vallitsevan normaliteetin piiriin. Tästä aiheutuu epäselvyyttä, koska käsitys perustuu olettamukseen, jossa yhteisyyden nähdään olevan jotain olemassa olevaa ja ongelmatonta. Helne kokee erilaisuuden tarpeellisenä ja epäilee, ettei syrjäytyneiden integrointi yhteiskuntaan ole niin voimakasta kuin kuvitellaan, koska samuus syntyy vain toiseutta konstruoimalla. (Helne 2002, 53–54.)

Aaltonen ym. (1999) esittävät näkemyksen, jossa syrjäytyminen voidaan nähdä toisena ääripäänä puhuttaessa elämänhallinnan käsitteestä. Sitä ei tulisi kuitenkaan tarkastella vain olemassa olevana asiaintilana ja käsitteenä, vaan ennen kaikkea prosessina, jossa elämänhallin-

nasta siirrytään kohti syrjäytymistä. Syrjäytymisellä on myös taipumus kasaantua ja se on sitä syvempää, mitä useammalta elämän alueelta ihminen joutuu vetäytymään syrjään. Näin syrjäytymistä onkin tarkoituksenmukaista tarkastella eri tekijöiden kannalta. Tällaisina tekijöinä voidaan nähdä mm. taloudelliset resurssit, sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutuksen sekä erilaiset vaikuttamismahdollisuudet. Nuoren kohdalla varsinkin sosiaalisten siteiden määrällinen ja laadullinen vähyys aiheuttavat helposti syrjäytymisvaaran. (Aaltonen ym. 1999, 423–424.)

Myöskään Helven (2002) mukaan nuorten ihmisten syrjäytymistä ei voida tulkita vain yhdestä näkökulmasta. Pahimmillaanhan nuorten syrjäytyminen on yhdistelmä taloudellista, sosiaalista, terveydellistä ja koulutuksellista huono-osaisuutta. Lisäksi se voi olla sulkemista osallistumismahdollisuuksien sekä työ- ja asuntomarkkinoiden ulkopuolelle. Sellaisessa yhteiskunnassa, jossa erilaiset palvelut jakautuvat sektoreittain, ei välttämättä nähdä nuoren elinolosuhteita kokonaisuutena eikä pystytä ottamaan yksilön tilannetta ainutkertaisena. Koulutus- työvoima- ja sosiaalipolitiikasta vastaavien hallintotahojen yhteistyötä olisi lisättävä nimenomaan nuorisoi-asiassa. Tavoitteena tulee olla nuorten auttaminen elämänsä hallinnassa ja edellytysten luominen mm. kansalaisaktiivisuudelle. (Helve 2002, 66.) Myös Haapala (2002, 129) pitää merkittävänä seikkana syrjäytymisen ehkäisyssä taitoa luoda positiivisia tulevaisuuskuvia. Hän puhuu tulevaisuuskasvatuksen merkityksellisyydestä ja korostaa, kuinka tärkeää tulevaisuuden luominen omien valintojen ja päätösten kautta on.

Valtion Nuorisoi-asiain neuvottelukunta on julkaissut nuorten asenteita ja arvoja selvittäviä nuorisobarometreja vuodesta 1994 lähtien. Syrjäytymiseen liittyvät asenteiden vaihtelut osoittavat vuoden 2006 barometrissa selvästi trendin, jossa aiempaa harvempi nuori pitää epäterveellisiä elämäntapoja ja omaa laiskuutta tai välinpitämättömyyttä syrjäytymisen syynä. Ystävien merkitys sen sijaan korostuu. Myllyniemi (2006) päättelee tilastotiedoista, että yhä harvempi kokee syrjäytymisen ylipäättään johtuvan omasta syystä. Nuorten mielipiteissä näkyy myös suvaitsevaisuus eri asioiden hyväksyttävyyttä kohtaan. Myllyniemen mukaan syrjäytymisen käsitettä voidaan tosin pitää siinä määrin arvolutautuneena, että vastauksia on vaikeata tulkita. Hän kehottaakin pohtimaan, millä perusteella ihmistä voi kutsua syrjäytyneeksi siksi, että hänen arvonsa poikkeavat valtakulttuurista. Syrjäytyminenhan voi olla nimittäin myös vapaaehtoista. (Myllyniemi 2006, 7, 48–49.) Paakkunainen (2006) näkee puolestaan tutkimuksen vastausten jakautumisessa puoluepoliittisiin arvosidonnaisuuksiin liittyviä piirteitä. (Paakkunainen 2006, 163–164.)

Laitisen ja Nyholmin (1995, 106) mukaan syrjäytyneet voidaan jakaa syrjäänvetäytyviin ja syrjäytettyihin. Oma näkemykseni on, että tekemällä kierroksen mihin tahansa lähiökapaakaan päiväsaikaan, tapaa siellä sekä työelämästä syrjäytettyjä että elämän oravanpyörästä oma-aloitteisesti hypänneitä alkoholin suurkuluttajia. Yhteistä näille ihmisille on se, että alkoholista on tullut jossain vaiheessa elämää heidän isäntänsä. Syrjäytymisen syyt ja seuraukset kulminoituvatkin mielestäni usein alkoholiin.

Kortteinen (1998) näkeekin tärkeäksi Toiviaisen (1997) tutkimuksen juoppokulttuurista. Toiviaisen mukaan myös juopoilla on sosiaalinen yhteisönsä ja kaverinsa, mutta pullon hankkimisen pakko ohjaa näiden ihmisten elämää siinä määrin, että heihin ei voi luottaa. Jokainen yhteisön jäsen on toki tietoinen tästä asioiden tilasta: ”tuoppi on hyvä siemaista ennen kuin käy kusella, sillä muuten kaveri saattaa tehdä sen”. Kortteinen näkee, että yleisestikin ottaen pettymykset sosiaalisessa kanssakäymisessä johtavat helposti siihen, että usko arvojen jäsentävään voimaan ja yhteisölliseen sitoutumiseen kärsii ja heikkenee. Mitä alhaisempi on puolestaan henkilön yhteiskunnallinen asema, sitä heikompia ovat erilaiset yhteiskunnalliset sidokset. Sosiaalitieteissä käydyssä keskustelussa kulttuurisesta yksilöitymisestä korostuu, että perinteiset yhteisölliset siteet (perhe, suku jne.) ovat heikentyneet merkittävästi toisen maailmansodan jälkeen. Suomessa sosiaalinen hajoaminen on ollut rajuinta sosioekonomisen aseikon alapäässä. Kun arvoilla ja säännöilläkään ei sitten enää nähdä olevan merkitystä, jää jäljelle vain laskelmointi ja kovuus. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 102–103, 177–178.)

Lähteenmaa (2000, 54, 87) tulkitsee myöhäismodernin nuorisokulttuurin ihannoivan yksilöllistä onnentavoittelua. ”Jokainen on oman onnensa seppä” -ajattelu nostaa nuortenkin keskuudessa päätään. Myös Morch (2005, 30) näkee jälkimodernin yhteiskunnan kehityssuunnan huolestuttavaksi, koska se suosii epävakaata, vapaata ja kulutuskeskeistä elämäntyyliä. Vanhemmuuden rooli alkaa hänen mukaansa olla hukassa ihmisten pyrkiessä vimmatusti kohti nuoruuden säilyttämisen arvoja.

Kotoa saadun sosiaalisen pääoman vähentyessä, korostuu mm. koulun rooli lapsen syrjäytymisen ehkäisemisessä. Liimatainen-Lamberg ja Uotinen (1996) toteavat sosiaalisella syrjäytymisellä olevan aina kytkennät koulutukseen ja työmarkkinoihin. Niistä putoava nuori törmää jatkuvasti normatiivisiin vaatimuksiin ja saa niskoilleen työllisyysyhteiskunnan leiman, mistä puolestaan seuraa itseleimautumista. Sosiaalisista suhteista vieraantumisen puolestaan johtaa helposti epäsosiaaliseen elämäntapaan, johon kuuluvat niin päihteet, rikollisuus kuin

myös depressio. Lopulta sitten yksilön omat elämänhallintakeinot vaikuttavat hänen tulevaisuutensa muotoutumiseen. (Liimatainen-Lamberg 1996, 10.) Antikaisen ym. (2000) mukaan koulun tärkeänä sosiaalisena tehtävänä onkin integroida nuori yhteiskuntaan ja tukea hänen persoonansa ja yksilöllisen minäkuvansa kehittymistä. Kuula (2000) tosin epäilee pystytäänkö koulussa tosiasiaassa huomioimaan lainkaan oppilaan yksilöllisyyttä, vaikka tasa-arvoperiaatteelliset tavoitteet näin edellyttäisivätkin. Kuulaa mietityttää, saavatko oppilaat vaikuttaa koulun käytänteissä ollenkaan kasvunsa kannalta olennaisiin asioihin. Erityisessä syrjäytymisvaarassa ovat hänen mukaansa nuoret, jotka kuuluvat koulussa ns. *passiivisiin vetäytyjiin tai aktiivisiin vastustajiin*. Ensin mainitut passiiviset oppilaat ovat masentuneita koulunkäyntiin ja kokevat koulun ahdistavana paikkana. He myös laiminlyövät koulutyötään ja pitävät suhdetta opettajiin ja luokkatovereihin etäisenä. Aktiiviset vastustajat puolestaan ovat koulukielteisiä, koulutyössä huonosti menestyviä oppilaita, jotka asettuvat koulun järjestyksestä ja tavoitteista vastaan. (Kuula 2000, 11–12, 28–30; ks. Kivinen ym. 1985, 75.)

Edellä mainituista ryhmistä löytyvät usein myös koulukiusaamisen osapuolet, joskin kiusaajan ja kiusatun elämänpolut poikkeavat toisistaan. Kiusaajan käyttäytyminen ilmenee mm. käytöshäiriöinä ja pinnaamisena, kun taas kiusattu on vetäytyvä, koulupelkoinen ja estynyt. (Peltonen 1996, 101.)

5. Oirehtiva nuori

5.1 Nuoren epäsosiaalisuuden ja aggressiivisuuden syykirjoa

Rajojen rikkomista ja testaamista voidaan pitää nuoruuteen kuuluvana normaalina piirteenä. Vanhempien ja auktoriteettien vastustaminen kuuluu murrosikään, jolloin nuori etsii omaa identiteettiään ja minuuttaan. Rikollinen käyttäytyminen onkin vain yksi *epäsosiaalisen eli asosiaalisen* käyttäytymisen muoto ja sen taustat monesti samat kuin muissa nuorten ongelmassa. Rikollisesta ja epäsosiaalisesta käyttäytymisestä tulisi huolestua kuitenkin heti, jos nuoren uhma alkaa kohdistua toistuvasti muihin ihmisiin. Tällöin käytöksessä saattaa olla havaittavissa sellaisia epäsosiaalisuuden ja aggressiivisuuden merkkejä, että tilanne vaatii välitöntä puuttumista. (Aaltonen ym. 1999, 354; Laitinen & Nyholm 1995, 73–74.)

Nuoren epäsosiaalisella käytöksellä tarkoitetaan välinpitämättömyyttä toisten ihmisten tunteita ja oikeuksia kohtaan. Epäsosiaalisen nuoren empatian taito ja omatunto on puutteellista, eikä hän tunne syyllisyyttä tai katumusta teoistaan. Hän on itsekeskeinen sooloilija, joka ei kykene rakentamaan seurusteluun muiden kanssa eikä näin ollen kykene muodostamaan pitkäaikaisia ystävyysuhteita muihin. Jos epäsosiaalisuuteen liittyy lisäksi aggressiivisuutta, on nuori usein impulsiivinen ja arvaamaton. Tällainen nuori ajautuu helposti päihteiden säännölliseksi väärinkäyttäjäksi jo hyvin nuorena. Seurauksena tästä kaikesta on monesti vaikeasti katkaistavissa oleva rikoskierre. (Aaltonen ym. 1999, 354–355.)

Harvoin lasta tai nuorta voidaan kuitenkaan luokitella asosiaaliseksi vain yhden tunnusmerkin perusteella, vaan taustalla on monesti melkoinen kirjo erilaisia perus- ja liitännäistunnusmerkkejä. Lapsen tai nuoren käyttäytyminen muodostaa ennemminkin ”verkon”, jossa esiintyy mahdollisesti rikoksiin syylistymistä, koulunkäynnin laiminlyöntiä, päihteitä, kaikenlaista normeista piittaamattomuutta, henkistä ja fyysistä aggressiivisuutta jne. Tällaisen nuoren kohdalla viranomaisyhteistyön merkitys eittämättä korostuu. (Mahkonen 1993, 14.)

Aaltonen ym. (1999, 357) luettelevat kahdeksan mahdollista nuoruusiän epäsosiaalisuuden ja aggressiivisuuden syytä:

- Pelon ja arkuuden peittäminen
- Huono itsetunto ja negatiivinen minäkuva
- Aikuisten roolimallien matkiminen
- Puutteelliset vuorovaikutustaidot
- Kaikkivoipaisuuskuvitelmat
- Tunnekylmä ja rajaton kasvuympäristö
- Tarkkaavaisuus-, keskittymis- ja oppimishäiriöt
- Päihdeongelmat perheessä

5.2 Koti- ja kasvatusolosuhteet

5.2.1 Tunnekylmä ja rajaton kasvuympäristö

Pahin nuoren kasvuprosessin tuhoaja on vanhempien välinpitämättömyys. Rajojen asettaminen puolestaan luo nuorelle turvaa jota hän kapinoinnista huolimatta tulee myöhemmin arvostamaan. Epäsosiaalisuuden ja aggressiivisuuden hyväksyminen sen sijaan viestittää nuorelle vääränlaista palautetta. Nuori on opetettava ottamaan vastuu teoistaan. Positiivinen palaute vastuunkantamisen onnistumisesta osoittaa nuorelle, että häneen luotetaan ja että häntä kunnioitetaan. (Aaltonen ym. 1999, 357–358.)

Ilman riittävää kiireetöntä läsnäoloa lapsen kanssa ei toimivan vuorovaikutussuhteen syntyminen ole kuitenkaan mahdollista. Perheet eivät tarvitse ”laatu-aikaa” vaan riittävästi yhteistä arkea, jossa lapsi oppii elämisen kirjon myös kaikkine velvollisuuksineen, pettymyksineen ja vastoinkäymisineen. Näin lapsi oppii aikuisten elämää ja saa mallin siitä, mitä tarkoittaa ”elää ihmisiksi”. Käytännössä arkielämän jäsentyneitä rutiineja voidaankin pitää sellaisena perusrakenteena, jonka varassa arki sujuu ilman erityisiä ponnistuksia. (Purjo 2001, 83; Penttinen 2007, 258.)

Morch (2005) kokee jälkimodernin yhteiskunnan kehityssuunnan huolestuttavana, koska siinä painopiste on epävakaassa, vapaassa ja kulutuskeskeisessä elämäntyyliässä. Nuoruudesta ja sen säilyttämisestä on tullut aikuistenkin keskuudessa arvo johon pyritään. Vanhemmuuden rooli on aikuisilta hukassa. Tämä vaikuttaa nimenomaan nuoriin, jotka tarvitsisivat paljon vanhempiensa tukea elämänvalinnoissaan. (Morch 2005, 30.) Hoikkala (1993) tuo esille nuoruuden säilyttämisen keskusteluissa ”oman todellisen itsensä” etsimisen. Vasta paluu menneeseen ja todellisen minän löytymiseen teini-iän hauska minästä saa ihmisen tuntemaan itsensä elinvoimaiselta. Näin sitten pyritään elämään nuoruuden vimmallalla, ettei jämähdettäisi ja katkeroiduttaisi aikuiseksi. Tällainen omaa nuoruuttaan halajava vanhempi saattaa myös lastensa kohdalla kapinoida ennen vallitsevaa autoritaarista kasvatusta vastaan ja antaa lapselleen paljon vapauksia. Lapsen annetaan kokea ja oppia kantapään kautta ja suora lapseen vaikuttaminen nähdään tällaisessa tapauksessa erityisen vaikeaksi asiaksi. (Hoikkala 1993, 54, 74–75.)

Myös Helve (2007) näkee yhteiskunnan arvomaailmassa selkeän individualismin leviämisen. Ihmiset keskittyvät omaan itseensä ja ovat yhä välinpitämättömpiä toisiaan kohtaan. Tämä johtaa hänen mukaansa lopulta tietämättömyyteen ja kiinnostumattomuuteen uskonnollisista, poliittisista ja historiallisista kysymyksistä. Samalla yhä useammalle nuorelle sysätään vastuu omasta moraalistaan. Helve viittaakin tässä yhdysvaltalaisen tulevaisuustutkija Neil Postmanin (1995) esittämään kritiikkiin nuorten moraalin opetuksen unohtanutta amerikkalaista kasvatustajajärjestelmää kohtaan. Postman ihmettelee, miten nuoret voisivat opettamatta tietää, mikä on oikein ja mikä väärin. Hänen mukaansa on suuri virhe viedä nykylapsilta lapsuus ja jokin ideologinen kertomus, jonka avulla aiemmin on opetettu hyvän ja pahan välinen ero. Postman ei täten ihmettelekään, että nykyään on paljon nuoria, jotka eivät pidä esimerkiksi varastamista vääränä, vaan ennemminkin kiinnijäämistä yksinkertaisesti tyhmyytenä. (Helve 2007, 281, 283–284.)

5.2.2 Aikuisten roolimallien matkiminen

Helven (2007) mukaan maailmankuvaan kuuluvien uskomusten, arvojen ja asenteiden omaksumista ei voida pitää sattumanvaraisena. Muodostaessaan käsityksiään maailmasta, perustuvat lasten ja nuorten oletukset siihen, mitä he ovat omaksuneet lähiympäristöstään. Tämän sosialisoinnin myötä lapset oppivat vallitsevan arvojärjestelmän ja hyväksytyt toimintamallit. Perinteisen kasvatuksen lisäksi tähän prosessiin vaikuttaa koko lasta ympäröivä kulttuuriym-

päristö, jota etenkin internet on laajentanut valtavasti. Toisaalta nuoret ovat Helven käsityksen mukaan oppineet valitsemaan asenteensa eri arvojärjestelmistä tilannekohtaisesti. Näin ollen arvoideologioiden pirstaloituminen saattaa myös auttaa nuoria sopeutumaan vanhempia sukupolvia paremmin epävarmaan ja muuttuvaan maailmaan. (Helve 2007, 284–285, 297.)

Mallioppimista tapahtuu siis aina ja kaikkialla. Jos esimerkiksi vanhempien välinen vuorovaikutus on aggressiivista, oppii nuori todennäköisesti epäsosiaaliset vuorovaikutustavat, vaikka kotona ei sallittaisikaan nuoren omaa aggressiivista käyttäytymistä. Myöskään median antama mallia ei voida väheksyä. (Aaltonen ym. 1999, 356.) Alvesalo ja Santtila (2004) viittaavat Berkowitzin (1993) selittämään mediasta oppimisen priming-käsitteeseen. Käsite perustuu ajatukselle, jossa median antamat esimerkit voivat antaa yksilölle sytykkeen tietynlaisille ajatuksille ja tunteille. Sytytysilmiö tapahtuu, kun henkilön omassa elämäntilanteessa sivutaan median antamaa esimerkkiä. Tällöin ideat ja tunteet tulevat pintaan ja itsehillintä pettää. Tunneverkon aktivoituminen on sitä voimakkaampaa, mitä laajempi on yksilön henkilökohtainen kosketuspinta aihealueeseen. Näin esimerkiksi median rikoskuvaus vaikuttaa itsekkin rikoksia tehneeseen henkilöön voimakkaammin. (Alvesalo & Santtila 2004, 18–19.)

Koti on kuitenkin pääasiallisin lapsen mallioppimisen kenttä. Joka tilanteessa tulisi silti muistaa, kuinka tärkeä rooli on myös päiväkodin, koulun, harrastusten, ym. aikuisilla – siis kaikilla meillä aikuisilla, joiden toimintaa nuoret eri ristiriitatilanteissa tarkkailevat. Huonojen vaikutteiden omaksuminen kaveripiiristä on sitä todennäköisempää, mitä vähemmän nuori on saanut aikuisilta myönteisiä malleja ja esikuvia. Vihamieliset ja epäluotettavat kasvatusmallit kotona ovat lisäksi omiaan aiheuttamaan lapselle torjuvaa suhtautumista kaikkiin aikuisiin. (Purjo 2001, 82; Seppovaara 1998, 22.) Varsinkin nuoruudessa kaveripiirillä on nimittäin niin merkittävä vaikutus nuoren sosialisatioprosessissa, että tämän sekundääriryhmän merkitys yksilön identiteetin muodostumisessa voi jopa ohittaa primääriryhmän eli perheen vaikutuksen (Antikainen ym. 2000, 18–19).

5.2.3 Päihdeongelmat perheessä

Haapasalon (2006) esittämien pitkittäistutkimuksien mukaan vanhempien rikollisuus, epäsosiaalisuus, mielenterveysongelmat ja päihteidenkäyttö ennustavat lasten myöhempää rikollisuutta (ks. mm. Farrington 2005). Vanhempien päihteidenkäyttö altistaa lapsen kaltoinkohte-

lulle ja toisaalta vanhempien päihdeongelmien ja lapsen rikollisen käyttäytymisen yhdistävänä tekijänä voidaan nähdä lapsen pahoinpitely tai laiminlyönti (ks. Milner 1998). Nämä riskitekijät kulkevat lisäksi helposti isältä pojalle, jolloin voidaan puhua riskien ja käyttäytymisen ylisukupolvisuudesta. (Haapasalo 2006, 134–136.)

Kemppinen (1997) toteaa, että alkoholistiperheen lapsen ja nuoren tulevaisuuden kannalta tärkeää on se, toimiiko alkoholistivanhempi varoittavana esimerkkinä vai ohjaako malli myös nuoren juomaan. Vaikka lapsena näkisi riittävästi alkoholin kielteisiä vaikutuksia, on päihteen liikakäytön riski kohonnut. Alkoholistiperheissä lapsi joutuu lisäksi ottamaan aikuisen vastuun liian varhain. Tyypillistä on vanhemmista huolehtimisen lisäksi perheen tilanteen peittely ja selittely. (Kemppinen 1997, 11–12.)

5.3 Psyyken muotoutuminen ja henkilökohtaiset ominaisuudet

5.3.1 Huono itsetunto ja negatiivinen minäkuva

Minäkäsityksen vaihtelut kuuluvat nuoruusikään, mutta nuorella rikosentekijällä käsityksen ajatellaan olevan erityisen selkiytymätön ja ristiriitainen. Usein nuoren minäkäsitys on ainakin erilainen kuin ympäristön käsitys nuoresta. (Laitinen & Nyholm 1995, 75.)

Itsensä kokeminen arvottomana johtaa kielteisiin asenteisiin itseä ja muita kohtaan. Usein tällaiset nuoret pitävät itseään myös tyhminä. Vastapainona omalle negatiiviselle minäkuvalle korostuu puolestaan tarve osoittaa ylivoimaa avuttomien uhrien avulla. Taistelu muita vastaan onkin luonnollinen vaihtoehto, jos nuori näkee kaikkien haluavan hänelle vain pahaa. Tämä asenne lisättyinä olemattomalla vastuuntunnolla ja empatiakyvyllä, mahdollistaa mitä julmimmat ja raaimmat teot tahansa. (Purjo 2001, 82.)

5.3.2 Tarkkaavaisuus-, keskittymis- ja oppimishäiriöt

Aivoperäiset tarkkaavaisuus-, keskittymis- ja oppimishäiriöt lisäävät epäsosiaalisen käyttäytymisen todennäköisyyttä. Oireita voidaan ehkäistä varhaisen diagnosoinnin, erityiskasvatuksen ja riittävän tuen avulla. (Aaltonen ym. 1999, 356.) Oikeus- ja kriminaalipsykologian dosentti Jaana Haapasalo suoritti vuonna 1999 tutkimuksen häiriön yleisyydestä vankien keskuudessa. Haapasalo päätyi 89 nuorelle miesvangille tekemiensä diagnostisten haastatteluiden perusteella arvelemaan, että noin puolella heistä olisi ADHD:ksi kutsuttu tarkkaavaisuushäiriö. (Helsingin Sanomat, lokakuu 2003.)

Esimerkiksi ADHD -diagnosoidun lapsen tai nuoren kohdalla ei toisaalta pitäisi käyttää termiä asosiaalinen. Mahkonen (1993) korostaa, että edellä mainitulle kirjainyhdistelmälle tyyppilliset oireet viittaavat ulkopuolisen katsojan silmissä varmasti selkeään häiriköintiin, mutta syyt käytökseen ovat todellisuudessa aivan muualla. Näin ollen syyllistävän adjektiivin käyttö saattaa vauhdittaa ns. sekundaarista käyttäytymistä. Lapsi alkaa itsekin uskoa olevansa epäonnistuja, kun sitä hänelle riittävästi todistellaan. Vaikka itseään toistavista ennusteista olisikin näin siis luovuttava, ei lasta pitäisi kuitenkaan jättää ongelmineen diagnosoinsa taakse piileksimään ja leimautumaan, vaan järjestää hänelle riittävät tukitoimet. (Mahkonen 1993, 13–14.)

5.3.3 Puutteelliset vuorovaikutustaidot

Myös sosiaalisella nuorella voi ilmetä aggressiivisuutta. Vaikka nuori kokisi empatiaa toisia kohtaan, saattaa hän kuitenkin toimia aggressiivisesti, koska ei osaa toisin käyttäytyä vaikeaksi kokemassaan tilanteessa. (Aaltonen ym. 1999, 355.)

Huonot tunnetaidot ilmenevät huonona itsehillintänä. Uhkaavaksi kokemassaan tilanteessa nuori ei tunnemyrskyssään ehdi edes ajatella ennen kuin esimerkiksi nyrkki heilahtaa. Puutteelliset vuorovaikutustaidot ilmenevät estyneenä kykynä ilmaista rakentavasti tunteita ja ajatuksia ja johtavat näin väärin toimintatapoihin. (Purjo 2001, 81–82.)

5.3.4 Pelon ja arkuuden peittäminen

Monesti väkivallasta tai sen pelosta johtuen lapselle ei kehity riittävästi keinoja käsitellä vihan ja ahdistuksen kaltaisia kielteisiä tunteita ilman aggressiota ja mahdollisesti itsetuhoistakin käyttäytymistä. Tunteiden säätely ja itsensä rauhoittaminen on tällaiselle lapselle monesti vaikeaa. Hyvin ristiriitaisista perheistä tulevien lasten onkin havaittu reagoivan erilaisiin konflikteihin muita lapsia pelokkaammin. Pelkoa ja ahdistumista puolestaan seuraa monesti aggressiivinen käyttäytyminen tilanteessa. (Haapasalo 2006, 144; ks. Davies & Cummings 1994.)

5.3.5 Kaikkivoipaisuuskuvitelmat

Omien tekojen seuraamuksia ei osata nähdä laajemmin vaan luotetaan aikuisten ottavan aina lopullisen vastuun ja pelastavan nuoren vaikeasta tilanteestaan (Aaltonen ym. 1999, 456).

Nuori ei ymmärrä tekojensa seurauksia ja käsitys oikeasta sekä väärästä on hämärtynyt. Vääristyneet arvot näkyvät voiman ja vallan ihannoitina sekä väkivallan, ilkivallan, yms. pitämisenä hyväksyttävänä. Lisäksi tyypillistä on itsekkyyys sekä mielihyvän tavoittelu muista välittämättä. (Purjo 2001, 82.)

5.4 *Väkivaltaiselle nuorelle Non Fighting Generation -malli*

Timo Purjo puhuu nuorten väkivaltaisesta käyttäytymisestä satojen käytännön kokemustensa pohjalta. Hän on havainnut, että ”näitä nuoria yhdistävät huonot tunnetaidot, kielteiset asenteet itseä ja muita kohtaan, vääristyneet arvot sekä väärät opitut toimintatavat ja -mallit” (Purjo 2001, 81).

Purjo näkee alkoholin liittyvän usein väkivaltatilanteisiin, mutta ei kuitenkaan selittävän itse väkivaltaa. Jotkut henkilöt menettävät helpommin itsehillintänsä ja jotkut varsinkin alkoholia käytettyään. Juuri näiden henkilöiden alkoholin käyttö on usein hallitsematonta ja näin ollen kyse onkin pohjimmiltaan itsekontrollin puutteesta, jolle päihteiden käyttö ja väkivaltainen käyttäytyminen ovat vain rinnakkaisia oireita. Mitä voimakkaammin henkilö oireilee, sitä moniongelmaisempi hän on. Moniongelmaisuuutta seurattessaan Purjo on päätenyt pohtimaan,

että oireiden taustalla olisi pitkälti samantyyppiset syyt. Hän uskoo myös, että samankaltaisilla keinoilla oireita pystyttäisiin lieventämään. Tälle ajatukselle perustuu Purjon vuonna 1996 perustaman *Non Fighting Generation ry:n* toiminta. (Purjo 2001, 15.)

Yhdistyksen perustehtävänä on nuorisoväkivallan ja -rikollisuuden ehkäiseminen tekemällä syvällistä kasvatuksellista työtä väkivaltaiseen käyttäytymiseen alttiiden nuorten parissa. Kohteena ovat nimenomaan nuoret, sillä väkivaltaisen elämäntavan omaavan nuoren vanhemmillä ei enää nähdä olevan juurikaan vaikuttamismahdollisuuksia, vaikka heille annettaisiin minkälaisia uusia eväitä tahansa. Yhdistyksen päätoimintamuotona ovat kasvatukselliset pienryhmät eli nk. *Keep Cool Tiimit*, joiden tavoitteena on saada nuoret kiinnostumaan ja ottamaan vastuu jatkuvasta itsensä kehittämisestä ja muutenkin elämänsä paremmasta hallinnasta. Tiimiin kootaan 5-10 väkivaltaisesti oirehtivaa nuorta ja tiimi kokoontuu viikoittain vähintään kymmenen kertaa 2-3 tuntia kestäviin ryhmätapaamisiin. Tiimivaiheen jälkeen nuoret osallistuvat mm. katupäivystystoimintaan, sillä parhaita vaikuttajia muihin nuoriin on todettu olevan juuri väkivaltakokemuksistaan uuden suunnan ottaneet ”entiset kovat kingit”. Tiimien jatkovaiheita toteutetaan myös kouluissa, joissa tiimiläiset avustavat välituntien järjestyksenvalvonnassa ja toimivat mm. kiusattujen puolustajina. Näin entisten tappelijoiden mielipidejohtajan asemaa hyväksikäyttäen on koko koulussa mahdollista saada aikaan nopeakin kulttuurimuutos. (Purjo 2001, 15–23.) Kyse on siis pitkälti samanmuotoisesta menetelmästä, kuin mitä monien koulujen kiusattujen vertaistukitoiminta edustaa.

Keep Cool Tiimejä on järjestetty yhteistoiminnassa koulujen, koulu- ja oppilaskotien, lastensuojelulaitosten, nuorisotalojen, asukasyhdistysten, poliisin sekä vankiloiden kanssa. Painopistealueena ovat olleet koulut ja lastensuojelulaitokset. Alueellisesti toiminta on sijoittunut enimmäkseen Helsingin seudulle, mutta tavoitteena on levittää menetelmän käyttöä eri puolille Suomea. (Purjo 2001, 24.)

6. Tutkimuksen rakentuminen

6.1 Tutkimusongelmat

Tutkimukseni kohteena on lasten ja nuorten rikostentekijöiden parissa tehtävä työ, johon Espoon poliisilaitoksella on vastattu jo vuosia Jouko-viranomaisyhteistyön keinoin. Tutkimus on jatkoa keväällä 2004 tehdylle proseminarityölleni, jossa esittelin Jouko-toimintaa yleisellä tasolla.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Jouko-toiminnassa mukana olevien viranomaisten käsityksiä mm. menetelmän toimivuudesta ja kehittämismahdollisuuksista. Niin ikään sen tehtävänä on kartoittaa viranomaisten näkemyksiä syrjäytymisvaaroista sekä siitä, miten rikokseen syyllistyneet lapset ja nuoret näkevät oman tilanteensa ja tulevaisuutensa.

Varsinainen tutkimuksen pääkysymys on:

Millaisia vaikutusmahdollisuuksia Jouko-toiminnalla on viranomaisten näkemysten mukaan nuoriin rikoksen tekijöihin?

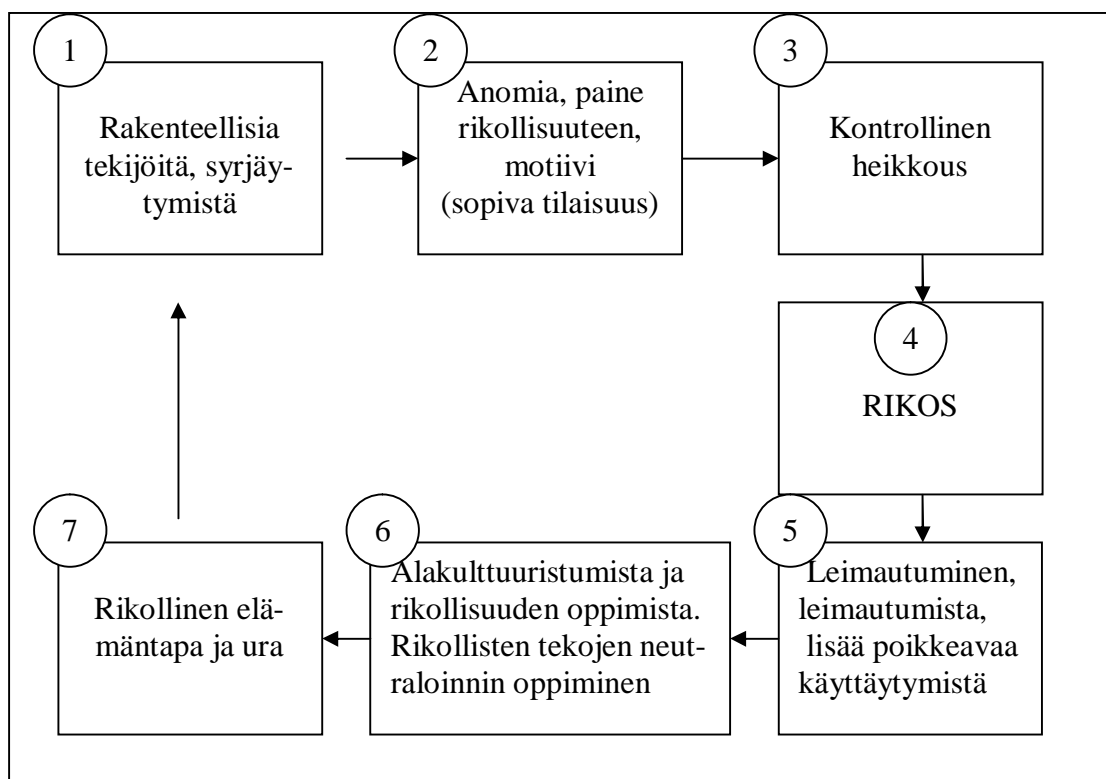
Seuraavat kysymykset toimivat teemahaastatteluissa keskustelunavauksina ja tutkimusongelman syventäjinä. Kysymykset 1 ja 2 ovat pääkysymyksen varsinaisia alakysymyksiä:

- 1. Millaisia mahdollisuuksia Jouko-toiminnalla on ennalta ehkäistä nuorten rikollista käyttäytymistä?**
- 2. Millaisia korjaavia mahdollisuuksia Jouko-toiminnalla on nuorten rikollisen käyttäytymisen suhteen?**
3. Millaisena Joukon läpikäyneet nuoret näkevät tulevaisuutensa viranomaisen silmin?
4. Miten ja mihin suuntaan Jouko-toimintaa tulisi eritoten kehittää?

5. Miten mahdollinen syrjäytyminen näkyy nuorissa rikoksentekijöissä?

6. Miten Joukossa on huomioitu koulun vaikutusmahdollisuudet rikosten ehkäisyssä?

Seuraava kaaviokuva on toiminut alkusysäyksenä tutkimukselleni ja pysynyt tärkeässä roolissa koko tutkimukseni ajan havainnollistaen tutkimuskenttäni. Haastatteluissa se on toiminut mm. aihepiirin orientoijana sekä keskustelun herättäjänä. Kaaviossa Jouko-toiminta sijoittuu luonnollisesti rikoksen jälkeisiin tapahtumiin. Täysin oma lukunsa on kuitenkin se, kuinka pitkälle tai syvälle nuori on kuvan osoittamalla kehällä ehtinyt ennen kiinnijäämistään.

Kuvio 1. Poikkeavuuden ja rikollisuuden sosiologisen selittämisen malli (Laine 1991, 89).

Kaavio havainnollistaa, kuinka rakenteelliset syrjäytymistekijät voivat tuottaa anomian risti-riitatilanteen, joka luo painetta rikolliseen käyttäytymiseen. Kun samaan aikaan epäviralliset kontrollitekijät eivät toimi ja sopiva tilaisuus syntyy, johtaa prosessi rikokseen. Se ei ole kuitenkaan päätepiste. Leimaaminen lisää poikkeavaa käyttäytymistä, samoin liittyminen alakulttuuriseen yhteisöön, jossa tapahtuu muun muassa rikollisten tekojen neutralisoinnin oppimista. Rikollinen elämäntapa siihen liittyvine ilmiöineen (esimerkiksi alkoholi ja huumeet) taas

osaltaan lisää syrjäytymistä ja luo näin paineita rikollisen käyttäytymisen uusimiseen. Syntyy helposti loputon kehä, jonka katkaiseminen esimerkiksi yhteiskunnan puolesta on hyvin vaikeaa. (Laine 1991, 89.) Vaikka useimmat nuoret olisivatkin syyllistyneet rikokseensa päihteen siivittämänä yksittäisenä ylilyöntinä, voidaan nuoren tilannetta silti tarkastella em. mallin kehällä. Rikos on tapahtunut ja jokin syy tapahtuneeseen on aina olemassa.

6.2 Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat

Tutkimusaihe pohjautuu vuosina 1996–2006 Espoossa poliisina työskennellessäni tutustumaani, yhteiskunnallisesti tärkeään toimintaan nuorten rikostekijöiden parissa. Oma käytännön kokemuspintani aihepiiriin tulee lähinnä korjaavasta toiminnasta poliisin kenttätöiden kautta, mutta kokemuksen myötä vakuutuin yhä enemmän ennalta estävän toiminnan tarpeellisuudesta. Keväällä 2004 tein Jouko-toimintaa esittelevän proseminaari-työni Rauman opettajankoulutuslaitokseen ja vaihdettuani opiskelupaikan Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitokseen, jatkoin aiheen parissa pro gradu -työssäni.

Alusta alkaen tarkoitukseni on ollut selvittää millaisia vaikutusmahdollisuuksia Jouko-toiminnalla on nuorten rikosten tekijöiden suhteen. Aluksi pyrkimyksenäni oli lähteä tutkimaan aihepiiriä lapsi-/perhelähtöisestä näkökulmasta käsin, mutta tämä osoittautui ajan myötä liian haastavaksi ja arkaluonteisuudessaan vaikeaksi lähestymistavaksi. Lopulta päätin, ohjaajani kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen, vaihtaa lähestymistapani helpommin toteutettavaan muotoon ja näin päädyin tutkimaan sitä, miten Jouko-toiminnan viranomaisosapuolet kokevat toimintansa lasten ja nuorten parissa. Tutkimuksen alkutaipaleen ja tämän kirjoitusvaiheen välissä on siis ehtinyt virrata paljon vettä Vanajassa ja toisaalta myös monta nuorta astua aikuisten kirjoihin Espoossa... Siksipä katson aiheelliseksi kirjoittaa tähän tutkimusosiin muutaman rivin myös näistä tarpomistani harhapoluista. Ne ovat nimittäin rehellisesti sanottuna syöneet miestä rotan lailla ja johdattaneet ajoittain kauksikin tiedon valtaväylältä, väliin myös melko pitkiksi periodeiksi...

Alun perin kiinnostukseni kohteena oli kerätä kokemuksia ja ajatuksia nuorilta itseltään eläytymismenetelmää apuna käyttäen. Eläytymismenetelmän käyttöön sain kimmokkeen Jari Eskolan koulullamme pitämän mielenkiintoisen ja mukaansa tempaavan luennon pohjalta. Tä-

män luennon jälkeen tutustuin menetelmään tarkemmin lukemalla Eskolan teoksen *Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä*. Ko. teoksessa Eskola (1998, 66) pitää eläytymismenetelmää mm. eettisten kysymysten osalta ongelmattomampana, kuin mitä moni muu tiedonhankintamenetelmä on. Nämä lähtökohdat ja aiheeni arkaluonteisuuden tiedostaen lähdin Joukon tutkijoita konsultoiden valmistamaan erilaisia kehyskertomuksia, joissa nuorten tuli jatkaa tarinaa annetun orientaation pohjalta. Ajan kuluessa kuitenkin ilmeni, että olin arvioinut nuorten ja heidän perheidensä tavoitettavuuden tällä menetelmällä varsin väärin. Lopulta jouduinkin hautaamaan tavoitteeni eläytymismenetelmän keinoin hankittavasta tutkimusaineistosta ja marssin hakemaan apua tutkimukseni eteenpäin saattamiseksi ohjaajaltani.

Tutkimusmenetelmää käsittelevän keskustelumme tuloksena päädyin teemahaastattelun käyttöön, pitäytyen kuitenkin edelleen lapsilähtöisessä näkökannassa. Ohjaajaltani saaman ehdotuksen mukaisesti tarkoitukseni oli tarkastella kolmea eri näkökulmaa Jouko-tapauksiin. Tavoitteenani oli löytää kolme toisistaan hyvin eriävää nuoren tapausta (helppo/hyvin mennyt tapaus – vaikea tapaus) ja tutustua niihin syvällisemmin, keskittyen nimenomaan vaikeisiin tapauksiin. Näin menetellen yritimme Espoon poliisilaitoksella etsiä sopivia tutkimuskohteita juuri tapauspäättökseen saaneista (julkiseksi tulleista) jutuista. Lopulta edessäni olikin vino pino tutkimukseeni mahdollisesti soveltuvia, tuoreita tapauksia yhteystietoineen. Niinpä lähdin soittamaan ja ”myymään” asiaani Jouko-menettelyn läpikäyneiden nuorten vanhemmille todetakseni lopulta, ettei yhteistyöhalukkuutta tällaiseen tutkimukseen hevin löydy. Monet vanhemmat olivat kyllä aluksi kiinnostuneita ja suhtautuivat positiivisesti ajatukseen, jossa tutkimushaastattelu toimisi nuorelle ikään kuin Jouko-toiminnan positiivisena jatkumona. Näille asiasta kiinnostuneille vanhemmille lähetin vielä sähköpostiviestin, jossa kertosin puhelinkeskustelun sanoman. Lopullista tutkimuslupautumista en kuitenkaan koskaan saanut yhdeltäkään perheeltä. Syitä voi olla monia, mutta aihepiirin arkaluonteisuus on niissä kaikissa varmasti vahvasti läsnä.

Näistä lukuisista vastoinkäymisistä tuskastuneena siirsin tutkimukseni taka-alalle ja vasta marraskuussa 2007 otin jälleen yhteyttä ohjaajaani sopien tapaamisajan. Keskustelun jälkeen päädyimme ratkaisuun, jossa tutkimusaiheeni arkaluonteisuudesta johtuen luovun lapsilähtöisestä näkökulmastani ja pyrin sitä vastoin selvittämään, millaisena Joukon parissa työskentelevät viranomaiset itse näkevät toiminnan.

Aika kuultaa muistot, joten tästä raskaanpuoleisesta tieteellisestä harhailemisestakin huolimatta olen nyt sitä mieltä, että joskus tuo vaikeamman kautta kulkeminen avartaa näkökantaa laajemmin ja opettaa huomattavasti syvällisemmin. Siksipä tähän sopiikin pieni lainaus jo edesmenneen sanoittajaseppo-filosofi-artisti Juice Leskisen sielunmaisemasta: ”*On helppoa olla samaa mieltä, on helppoa olla mieletön. Vaan paljon enemmän löytää, kun poikkeaa tieltä ja oikaisee läpi metsikön*”.

Tosin sinne metsikköön voi myös eksyä!

6.3 Tutkimuksen toteutus

6.3.1 Fenomenografia kvalitatiivisessa tutkimuksessa

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus pyrkii ymmärtävään selittämiseen viitaten teoreettisiin viitekehyksiin. Siinä pyritään tuottamaan havaintoja, jotka tähtäävät olennaiseen keskittymiseen, havaintojen pelkistämiseen ja yhdistämiseen (Alasuutari 1994, 42). Laadullisen tutkimuksen tekijällä on kuitenkin sellainen asema, joka antaa mahdollisuuden joustavaan tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Tutkimuksessa vaaditaankin paljon mielikuvitusta esimerkiksi menetelmien kokeilemisessä (Eskola & Suoranta 1998, 19–20). Joustava tutkimussuunnitelma, mielikuvituksen käyttö ja menetelmien kokeileminen tuntuivat itseäni lähellä olevilta asioilta ja nämä termit todellakin ”muuttuivat lihaksi” tutkimusprosessini aikana (ks. 6.2).

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla ei pidä myöskään olla ennakko-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimustuloksista. Tutkijan aikaisemmat kokemukset ja havainnot eivät saa muodostaa sellaisia asetelmia, jotka rajaisivat toimenpiteitä (Eskola & Suoranta 1998, 19–20). Pyrin koko tutkimuksen ajan muistamaan oman taustani poliisina ja pitämään sitä kautta mahdollisesti juontuvat ennakko-olettamukseni tietoisesti ja hallittavasti läsnä (ks. 6.4). Var-ton (1992, 26) mukaan kvalitatiivinen tutkimus tapahtuu joka tapauksessa elämismaailmassa ja näin tutkija on osa tutkimaansa merkitysyhteyttä.

Tutkimusmenetelmäni on fenomenografinen. Sanana fenomenografia tarkoittaa ilmiön kuvaamista tai ilmiöstä kirjoittamista ja se tutkii sitä, miten ympäröivä maailma ilmenee ja rakentuu ihmisten tietoisuudessa. Samaa ilmiötä koskevat käsitykset vaihtelevat henkilöstä toiseen. Yksi puhuu aidasta, toinen aidan seipästä. Jälkimmäinen ei näe asiaa kokonaisuutena. Käsitysten erilaisuus puolestaan riippuu paljon kokemustaustasta, sillä käsitykset ovat sisällöllisesti eli laadullisesti erilaisia, koska niiden viitetausta vaihtelee yksilöstä toiseen. (Ahonen 1994, 114.) Kolme eri viranomaistahoa edustavat tutkimushenkilöni pyrkivät kaikki yhteiseen päämäärään, vaikka tarkastelevatkin asioita kukin omasta vinkkelistään. Tämä seikka avartaa tutkimukseni näkökantaa.

Empiiristä fenomenografinen tutkimus on siinä mielessä, että siinä hankitaan empiirinen aineisto, josta tehdään johtopäätöksiä ja lopulta kuvaus. Toisaalta teoria on erottamaton osa tutkimusprosessia, sillä ilman sitä tutkimus latistuu rakenteettomaksi kuvailuksi ja raportti muodottomaksi sitaattikokoelmaksi. Teoriaa ei fenomenografiassa kuitenkaan käytetä käsitysten luokitteluun ennakolta vaan oman aineiston tulkinnan pohjalta. Tutkijan teorianmuodostusta tosin tukee ratkaisevalla tavalla muiden teorioiden kanssa seurustelu. (Ahonen 1994, 122–123.) Tutkimukseni pohjana ja alustavana teoriataustana oli Jouko-toimintaa esittävä proseminaarityöni sekä siinä esiintyvät erilaiset näkökulmat rikollisuuteen. Tutkimusta laatiessani teoriatausta alkoi empiirisen aineiston keruun jälkeen vähitellen laajentua ja muotoutua lopulliseen asuunsa. Teoria ja haastattelumateriaali ruokkivat toinen toistaan.

Ahosen (1994) mukaan tutkimusaineiston tulkinta ei sekään ole mikään kertasuoritus, vaan tutkijan on hyvä harjoittaa aineistonsa kanssa jatkuvaa vuoropuhelua, ensin merkityksiä tulkitessaan, sitten aineistoa luokitellessaan ja vielä raporttia kirjoittaessaan. Raportin tulee puolestaan olla ajatuksellisesti yhtenäinen. Sen tulee ilmaista tutkimuksen takana olevat teoreettiset olettamukset ja linjaukset, niihin pohjautuvat tutkimusongelmat, aineiston hankinnan periaatteet, esitettyyn teoreettiseen linjaukseen pohjautuvat johtopäätökset ja niistä syntyvä oma teoria. (Ahonen 1994, 125, 129.) Koko prosessi tulee siis saattaa mahdollisimman kattavasti lukijan arvioitavaksi.

Fenomenografiselle tutkimukselle on lisäksi tyypillistä kuvaus, josta ei tavoitella tilastollista yleistettävyyttä (Ahonen 1994, 152). Espoon Jouko-menetelmä voidaankin nähdä eräänä mallina nuorten rikostentekijöiden joudutetusta käsittelystä, mutta sen ei tarvitse sellaisenaan olla siirrettävissä muiden paikkakuntien käytettäväksi. Niin ikään Joukon parissa työskentelevien

viranomaisten näkemyksistä on mahdollista ilmentää persoonallisia ratkaisumalleja tutkimusotteen kuvauksellisesta luonteesta johtuen.

6.3.2 Tutkimushenkilöiden valinta ja aineiston hankinta

Tutkimukseni on elänyt melko vaiherikasta elämää päätyäkseen lopulliseen muotoonsa (ks. 6.2). Näistä käytännöin syistä johtuen kohdejoukokseni valikoitui lopulta Jouko-toiminnan parissa työskentelevät viranomaiset, joista valitsin viisi haastateltavaa (esimiesasemassa oleva poliisi, kaksi lähipoliisia, syyttäjä ja sosiaaliviranomainen). Tuomen ja Sarajärven (2004) mukaan tutkittavien ei tarvitse laadullisessa tutkimuksessa olla satunnaisesti valittuja, vaan ennemminkin sellaisia harkitusti valittuja henkilöitä, joilla on mahdollisimman paljon kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 88.) Näkökulman vaihto lapsilähtöisestä viranomaislähtöiseen ei tuhonnut tutkimuksen kokemusperäisyyttä, vaan siirsi sen ainoastaan helpommin saavutettavaan muotoon. Tosin nuorilla itsellään olisi kyllä varmasti ollut tähän tutkimukseen oma ponteva sanansa sanottavana.

Tutkimukseni etenee fenomenografisen tutkimusotteen mukaisesti ja aineiston hankin pääasiassa teemahaastattelujen avulla sekä toimintaa havainnoimalla. Lisäksi käytin tutkimuksessa erilaisia valmiita tilastoja. Teemahaastattelu on yksi haastattelun muoto ja eräs Tuomen ja Sarajärven (2004) luettelemista yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä laadullisessa tutkimuksessa. Muita mainittuja ovat kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Näitä menetelmiä on mahdollista tilanteesta riippuen käyttää rinnakkain, vaihtoehtoisina tai eri tavoin yhdisteltyinä. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 73.)

Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Tyypillistä sille on se, että aihepiirit eli teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten järjestys ja muoto voivat muuttua. Näin tutkija voi kätevästi säädellä aineistonkeruuta haastateltavan edellyttämällä tavalla. Itse haastattelun tulisi edetä niin, että seuraava kysymys saa aina aiheensa edellisestä vastauksesta. Täten haastateltava ei välttämättä koe kysymyksiä liian vaikeiksi vastattaviksi ja haastattelu soljuu jouhevasti eteenpäin. Tällainen haastattelutyylillä edellyttää haastattelijalta paljon, mutta toisaalta suora kielellinen vuorovaikutus tutkittavan kanssa tekee menetelmän ainutlaatuisiksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 194–197.) Teemahaastattelun avulla voidaan kätevästi varmistaa, että kaikki etukäteen

päätetyt teema-alueet tulee käydyksi läpi, mutta alueiden järjestys ja laajuus on vaihdeltavissa haastattelusta toiseen (Eskola & Suoranta 1998, 87).

Suoranta (1995) viittaa Bruneriin (1987, 13) huomauttaessaan, että teemahaastattelun ei tarvitse toimia yksipuolisesti vain aidon tiedon kanavana. Pikemminkin se voidaan nähdä haastattelijan ja haastateltavan välisenä neuvotteluna, jossa rakennetaan yhteisymmärrystä ja omaa suhdetta asiaan: ”On syytä olettaa, ettei hänen mieleensä tule mitään, mikä ei olisi jossain yhteydessä tähän tilanteeseen.” Näin kahden ihmisen välinen vuorovaikutustilanne voi toimia jopa terapeuttisena ottaessaan esiin myös tutkimuksen eettiset kysymykset. (Suoranta 1995, 62–63.) Keskustelut nuorten tilanteesta johtavat usein pohdintaan rikollisuuden ja asosiaalisen käyttäytymisen pohjimmaisista syistä. Näin ajaudutaan väistämättäkin tutkiskelemaan myös moraalisia ja eettisiä arvoja.

Haastatteluja varten valmistin suuntaa antavan teemahaastattelurungon (ks. 6.1), jonka annoin haastateltavilleni haastattelutilanteessa. Itselläni oli lisäksi erillinen tukilista, jonka avulla tarvittaessa jatkoin ja suuntasin keskustelun kulkua. Varsinainen haastattelu aloitettiin aina keskustelulla Jouko-toiminnan sijoittamiseksi kaaviokuvaan poikkeavuuden ja rikollisuuden sosiologisen selittämisen mallissa (ks. kaavio 6.1).

Haastattelut tapahtuivat viranomaisten omassa työympäristössä ja ajankohta oli haastateltavien itse toivoma. Poliisien P1 ja P3 haastattelu suoritettiin 22.12.2007 parihaastatteluna poliisilaitoksella Kilossa. Tilana toimi toisen poliisin tilava työhuone, jossa myös Joukon viranomaispalaverit järjestetään. Sosiaaliviranomaisen haastattelu tapahtui 2.1.2008 tämän omassa työhuoneessa Espoon keskuksessa. Syyttäjän sekä lähipoliisin P2 haastattelut puolestaan suoritettiin 29.1.2008 poliisilaitoksella viranomaisten omissa työhuoneissa. Samana aamuna osallistuin kuunteluoppilana myös viranomaispalaveriin (vastaavaa havainnointia olin suorittanut aiemminkin). Varsinaiset haastatteluosiot olivat kestoltaan 1-1 ½ h ja etenivät sujuvan vuorovaikutuksen merkeissä. Häiriötekijöitä ei ilmennyt ja ennalta määritellyt aihealueet tulivat läpikäydyiksi. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin myöhemmin sanatar-kasti tarkoituksenmukaisilta osiltaan (aiheen vierestä käydyt keskustelut jätettiin pois).

6.3.3 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston käsittelyyn perustuvassa tutkimuksessa analyysia tapahtuu kaikissa vaiheissa ensilukemisesta alkaen. Analyysia ei voi erottaa omaksi erilliseksi vaiheekseen. Teorian luomiseen ei riitä pelkästään koodaus ja aineiston jäsentäminen vaan teoriaksi jäsennyksen tulos muodostuu vasta silloin, kun se yleisellä käsitteellisellä tasolla kuvaa ja selittää ilmiötä ja sen osien välisten suhteiden säännönmukaisuuksia. Toisaalta tutkimuksen tavoitteena voi olla tekstin tai toiminnan merkityksen ymmärtäminen eikä teorian muodostaminen. (Ahonen 1994, 166–167) Tutkimukseni tavoitteena onkin ensisijaisesti kartoittaa ja kuvailla itse Joukotoimintaa sekä sen eri viranomaisten välistä yhteistyötä, ei niinkään luoda uutta teoriaa.

Myös Grönforsin (1982, 145) mukaan aineiston keruu ja sen analysointi tapahtuvat laadullisessa tutkimuksessa osittain samanaikaisesti. Itsestänikin tuntui luonnolliselta aloittaa aineistoni analysointi jo siinä vaiheessa, kun sain ensimmäisen haastatteluni litteroiduksi. Jatkossakin suoritin litteroinnin aina välittömästi haastatteluiden jälkeen ja vertasin lisääntyvää tekstimateriaalia teoriataustaani. Näin toimien pystyin näkemään, millaista tietoa tarvitsin vielä lisää ja toisaalta, missä kohdin teoriataustani suurimmat puutteet piilivät. Teorian ja haastattelumateriaalin välisen jatkuvan seurustelun ansiosta alkoi aineistoni vähitellen muodostua jäsennellyiksi kokonaisuuksiksi, joissa eri aihepiirit ja teemat löysivät oman paikkansa.

Ahosen (1994) mukaan tulkinta kohdistuu laadullisessa tutkimuksessa ajatukselliseen kokonaisuuteen. Haastattelumateriaalin peilaaminen tutkimuksen teoriaa ja ongelmanasettelua vasten auttaa tutkijaa erottamaan aineistosta tarkoituksenmukaisia tulkintayksikköjä eli tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellisiä ilmaisuja. Lukemalla litteroidun haastattelumateriaalin useampaan kertaan läpi on mahdollista vähitellen saada selville näiden tulkintayksikköjen rajat. Tässä kohtaa on kuitenkin syytä muistaa, että yksittäiset lausahdukset eivät ole sellaisenaan merkityksiä, vaan aihepiirin tulee käydä haastattelussa ilmi useammin. Teemahaastattelulla hankittu aineisto muodostaa usein juuri teemojen mukaisia luonnollisia tulkintayksikköjä, vaikka itse haastattelussa keskusteluiden sisälle olisikin muodostunut useita ajatuskokonaisuuksia. Usein eri tulkintayksiköillä on toisiinsa nähden myös sellainen vaikutus, että samat ajatusyhteydet tukevat useampaa merkitystä. Oleellista on ottaa ilmaisut aina kokonaisuuksina ilman, että tulkittavan merkityksen ajatukselliset yhteydet katkeavat. (Ahonen 1994, 143–146.)

Syrjäläinen (1994) näkee laadullisen tutkimuksen aineiston analyysin perustuvan useimmiten haastattelurunkoon, mutta enimmäkseen se on hänen mukaansa kuitenkin tutkijan ajattelua ja pohdintaa. Aineiston jäsentämisen onnistuminen on riippuvainen tutkijan perehtyneisyydestä omaan aineistoonsa ja kirjallisuuteen. Analyysi alkaa jo varhain ja analyttinen ote vahvistuu, mikäli tutkija jaksaa harrastaa vuoropuhelua teorian ja oman aineistonsa kesken (Syrjäläinen 1994, 89.)

Alasuutari puolestaan (1994) kuvaa laadullisen aineiston analyysin koostuvan havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Ensin havaintoja pelkistetään kiinnittämällä huomiota vain teoreettiseen viitekehykseen ja kysymyksen asetteluun olennaisesti liittyviin aiheisiin. Tämän jälkeen havaintomäärää karsitaan edelleen yhdistämällä havaintoja. Arvoituksen ratkaiseminen puolestaan merkitsee tutkittavan ilmiön tulkitsemista omien havaintojen pohjalta. (Alasuutari 1994, 30–31, 35)

Oman aineistoni analysoimisen aloitin litteroimalla haastattelut tietokoneelle, kunkin omaan tiedostoonsa. Luin haastatteluista syntyneet tekstit läpi useaan otteeseen saadakseni kokonaiskuvan aineistosta, minkä jälkeen aloin hahmotella sekä ryhmitellä esiin nousevia merkitysyksiköjä muotoutuvien alaotsikkojen alle. Tämän jälkeen maalasin kustakin haastattelusta samaan kategoriaan liittyvät osiot samalla värillä ja siirsin samanväriset identifiointitietoineen omien alaotsikkojensa alle. Tästä alkoivat muotoutua merkitysluokat myös toisen tason alaotsikkojen alle. Lisäksi muodostin ylimääräisen ”x-files -otsikon”, jonka alle päätyi lisäpohdintaa edellyttävä aineisto. Näin menetellen sain muodostettua tutkimukseni tuloksista rungon, jossa erilaiset merkitysluokat asettuivat omien teema-alueidensa sisälle. Näiden teema-alueiden annoin kuitenkin elää aina analysoinnin ja teoriantaustan muotoutumisen loppuvaiheisiin asti.

Tutkimuksen tuloksista muodostuu mielestäni loogisesti etenevä kokonaisuus, johon haastattavien lukuisat suorat lainaukset tuovat ajatuksellisten kokonaisuuksien lisäksi myös persoonallisia vivahteita. Fenomenografisen tutkimusprosessin mukaisesti tutkimukseni vaiheet eivät kuitenkaan rakennu pelkästään kronologisesti, vaan niiden välille syntyy myös interaktiota (Häkkinen 1996, 44).

7. Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tulokset esitän tutkimusongelmien mukaisesti jäsennehtynä alaotsikoittain. Toisen tason alaotsikot ovat puolestaan muotoutuneet aineistosta esiin nousseiden teemojen myötä.

Tutkimuksen tuloksia kirjatessani olen halunnut tuoda esiin haastattelemieni viranomaisten persoonallisia näkemyksiä käyttämällä paljon suoria lainauksia - myös kerronnan keskellä. Alasuutarin (1993a, 251) toteamuksen mukaisesti olen puolestaan pyrkinyt käyttämään sitaatteja ”sitien kuin kirjailijat romaaneissa käyttävät dialogia: osana kerrontaa”. Lainauksissa haastatteleman henkilöt ilmenevät seuraavanlaisin lyhentein:

P1= poliisi, joka toimii Joukossa esimiestehtävässä

P2= lähipoliisi, Joukon tutkija

P3= lähipoliisi, Joukon tutkija

SY= kihlakunnan syyttäjä, joka käsittelee muiden juttujen ohella nuorten tapauksia

SO= sosiaalityöntekijä, jolle ohjautuu yli 15-vuotiaisten jutut

7.1 Jouko-toiminnan mahdollisuudet korjata nuorten rikollista käyttäytymistä

”...mutta kyllähän siis kaikkein tärkeintä on kuitenkin se, että puututaan ja että puututaan heti”. (P1)

Yllä olevassa lauseessa kiteytyy tutkimusalueeni vaikuttavuuden tärkein olemus, koko Jouko-toiminnan ydin. Mitkä tahansa toimenpiteet kunkin nuoren kohdalla tuleekaan kyseeseen, tulee niihin ryhtyä viivytyksittä.

Mahkonen (1993, 113) tunnustaa, että on olemassa nuoria, joita ei enää voida auttaa perinteisin sosiaali-, päihde- ja kriminaalihuollollisin tai poliisityön keinoin. Nämä nuoret ovat olleet vuosikausia kasvatuksellisessa tyhjiössä ja tukijärjestelmien ulkopuolella, eikä alkanutta lai-

toskierrettä ole helppo katkaista. Tämän laitoskierteen katkaisemiseksi ja toisaalta ehkäisemiseksi onkin Mahkosen mukaan järkevää tehdä jako korjaaviin ja ennalta estäviin toimenpiteisiin.

Mahkonen näkee, että nuorten kohdalla ymmärtäminen ja tietynlainen sormien läpi katsominen on rikosoikeudellisesti puollettavissa, jos sillä voidaan ehkäistä nuoren rikoskierteen syntymistä. Aina ei ole tarpeellista lähteä rankaisujen tielle, sillä kaljoittelu, kouluvaikeudet ja rötöstely ovat usein iän myötä ohi meneviä ilmiöitä. Avainsanana Mahkonen pitää reagoimista, joka sinänsä on jo seuraamus. Ylilyönteihin on aina puututtava ja mitä nopeammin, sen parempi. (Mahkonen 1993, 115–116)

7.1.1 Viranomaisyhteistyö ja välitön puuttuminen

Jouko-menettelyllä pyritään *viranomaisyhteistyön* keinoin puuttumaan nuoren rikoskierteen katkaisemiseen *viivytyksittä* heti rikoksen tultua ilmi. Menettelyn avulla pyritään tapahtuneen rikollisen teon lisäksi selvittämään myös ne taustatekijät, jotka johtivat rikolliseen käyttäytymiseen ja toisaalta toimimaan nuoren tulevaisuuden kannalta ennalta estävästi. Tarkoitus on siis mahdollisimman laaja-alaisesti selvittää rikoksen taustat sekä tukea nuorta ja tämän perhettä ongelmien keskellä.

Espoon Jouko-menettelyssä tärkeänä yhteistoiminnan työkaluna on tiistai-aamuisin järjestettävä viranomaispalaveri (ks. 2.2). Tavallisesti saman pöydän ääreen kokoontuvat tällöin poliisi, joukon tutkintasihteeri, sosiaalityöntekijä ja syyttäjä. Palaverissa otetaan esille kaikki viikon sisällä tapahtuneet alle 18-vuotiaiden epäillyt rikokset ja mietitään yhdessä tarkoituksemukaisista toimintalinjaa kuhunkin tapaukseen. Myös asiaan liittyvän faktatiedon määrä lisääntyy, kun kullakin viranomaisosapuolella on mahdollisuus kertoa mahdollinen ”näppituntumansa” kyseiseen nuoreen ja hänen tapaukseensa.

”Nämä viranomaispalaverithan on juuri tämän etupainotteisuuden vuoksi olemassa, eli niissä voidaan yhdessä katsoa, mitä näille jutuille nyt oikein tehtäis.”
(SY)

Viranomaispalaverissa nähdään se ajankohtainen tilanne, mikä esim. tutkinnassa on meneillään. Juttujen tutkijat voivat myös tarvittaessa antaa lisäselvitystä tapauksen etenemisestä ja kertoa oman viimekäden tietonsa ja tuntumansa mm. nuoren suhtautumisesta prosessiin. Näin esimerkiksi sovitteluun ohjattavaksi ajateltu tapaus saattaa osoittautua ”paremman tietämyksen” seurauksena enemmänkin tuomioistuinkäsittelyä vaativaksi.

Viranomaisille on varsin selvää, että useinkaan rikos, josta nuori jää kiinni, ei ole se hänen ensimmäinen rikollinen tekonsa. Esimerkiksi omaisuusrikoksen taustalla saattaa olla jo pitkään jatkunut rötöstely, joka on aikoinaan alkanut vaikkapa suklaapatukan näpistyksellä lähikaupasta. Alussa teon taustalla on saattanut olla ainoastaan jännityksen hakeminen, eikä tekoa ole välttämättä edes tiedostettu rikolliseksi. Mutta jossain vaiheessa, lapsen kehitystaso huomioon ottaen, rikoksentekijä on mieltänyt tekonsa moitittavuuden, ainakin jollakin tasolla. Salmen (2004) mukaan nuorten rikolliset teot, varsinkin lievät, tulevat varsin harvoin poliisin tietoon. Salmi viittaa Kivivuoren (2002b) tilastotietoon siitä, että jopa 90 % väkivaltaan ja varastamiseen syyllistyvistä nuorista ei tilastoidu rikostilastoihin. (Salmi 2004, 12.) Nuoren jäädessä ensimmäistä kertaa kiinni rikollisesta teosta, onkin erityisen tärkeää pyrkiä selvittämään hänen tilanteensa pintaa syvemmillä. Onko kyseessä jostain syystä sattunut sattunainen ylilyönti, vai kenties vasta esille tullut ”jäävuoren huippu”? On otettava huomioon myös se, että nuori saattaa olla jo hyvinkin syvällä rikollisen ajattelutavan hyväksyvässä maailmassa.

”Poliisin päätehtävä on esitutinnan suorittaminen. Sossu hoitaa sitten enemmänkin rakenteellisiin seikkoihin liittyvät jutut.” (P1)

Jokaisella viranomaisella on yhteistyöstä huolimatta selkeästi omat leiviskänsä hoidettavanaan. Kaikki Joukon haastatteleman toimijat ovat kuitenkin sitä mieltä, että taroituksenmukainen toimiminen vuorovaikutuksessa nuoren ja tämän perheen kanssa edellyttää ”herkkää korvaa” ja tarvittaessa asettumista hetkeksi puolittain toisen viranomaisen ”saappaisiin”. Varsinkin puhuttelutilanteissa nähdään viranomaisen omalla aktiivisuudella ja persoonallisella vaikuttavuudella olevan merkitystä.

7.1.2 Puhuttelun ratkaiseva merkitys

”Useinhan riittää, kun poliisipartio puhuttelee matkalla kotiin tai kotona vanhempien läsnä ollessa. Näin nuori saa välittömän palautteen toiminnastaan. Jos sitten syyllistyy toisen kerran, eikä se alkuperäinen palaute ole mennyt siis perille, niin sitten nuori (alle 15 v.) kutsutaan laitokselle puhuttelutilaisuuteen.” (P1)

Jokainen nuorten kanssa tekemisissä oleva viranomainen harjoittaa tärkeää puhuttelutoimintaa. Omasta kokemuksestanikin tiedän, kuinka tärkeää olisi saada nuori tajuamaan tekonsa moitittavuus ja vakavuus jo siinä tekopaikalla tai poliisiautossa matkalla kotiin. Näissä tilanteissa olen myös pannut merkille, että nuorten käytös muuttuu ohjeiden annollisesti huomattavasti otollisempaan suuntaan poliisiautossa, kun nuoren ei kavereiden silmien alla tarvitse enää vetää mitään roolia.

Varsinaisen Jouko-toiminnan piiriin (ks. 2.3) nuori joutuu (pääsee...) usein miten siinä vaiheessa, kun viesti ei ole ensimmäisestä kerrasta mennyt perille. Tällöin nuori kutsutaan poliisilaitokselle puhuttelutilaisuuteen, jossa ovat läsnä poliisi, vanhemmat/huoltajat ja mahdollisesti sosiaaliviranomainen. Tilaisuudessa kaikki pääsevät esittämään asioiden kulusta oman näkemyksensä ja asioista pyritään puhumaan niiden omilla nimillä, mitään maton alle lakaisematta.

Poliisi on nimenomaan se viranomainen, joka hoitaa varsinaisen puhuttelun. Esimerkiksi syyttäjää viranomaispalaverin jälkeinen puhuttelutilaisuus ei koske, joskin syyttäjän taholla eräänlaisena ”puhutteluna” voidaan pitää vaikkapa syyttämättäjättämispäätöstä perusteluineen. Toisaalta syyttäjä voi aina määrätä jutun sovitteluun oikeastaan missä vaiheessa prosessia tahansa, joskaan kovin myöhäisessä vaiheessa se ei ehkä enää palvele asiaansa samalla tavalla. Sovittelua silmälläpitäen puhuttelussa pyritäänkin selvittämään teon lisäksi mahdollinen korvausvelvollisuus ja tarvittaessa korvausasian sovittelutoiminnan mahdollisuus. Joukon syyttäjän mielestä poliisin puhutteleva rooli vaatii ammattitaitoa ja aitoa kiinnostusta nuorten juttuja kohtaan. Hän on myös tyytyväinen Espoon poliisin osaamiseen.

”Nää poliisit, jotka täällä Espoossa näitä nuorten juttuja tutkii, niin ne on ihan selvästi oikeesti kiinnostuneita niistä jutuista sinänsä. Eli sehän vaatii, että ollaan joka vaiheessa niistä jutuista kiinnostuneita, koska se varmasti vaikuttaa

just siihen joutuisuuteenkin. (--) Nimenomaan se, että sillä poliisilla on sellainen erityinen ote siihen nuoreen kuin vähän vanhempaankin asiakkaaseen, niin se on varmaan kaikkein tärkeintä.” (SY)

Sosiaaliviranomaisen rooli on puolestaan tärkeä mahdollisten sosiaali- ja terveystoimen toimenpiteiden tarpeen selvittämisessä. Lisäksi sosiaaliviranomainen toimii tarvittaessa nuoren ja perheen tukena puhuttelutilaisuudesta oikeussaliin asti. Varsinkin alle 15-vuotiaan puhutellussa ensisijainen tavoite on kasvatuksellinen ja ohjaava.

”Puhuttelutilaisuudessa poliisi pystyy näkemään ja reagoimaan siihen miten huoltajat reagoivat tilanteeseen. Usein kyllä aika hyvin näkee milloin viesti menee nuorella perille ja tämä tajuaa asian laidan. Tärkeää on nähdä, että vanhemmat tajuaa.” (P3)

”Poliisi pystyy vaikuttamaan vanhempien mielipiteisiin ja arvoihin. Kerrotaan kuinka vakavasta asiasta on kysymys ja voidaan kyllä vaikuttaa vanhempien asenteisiin. Yhdessä vanhempien kanssa voidaan sitten vastuuttaa nuorta tilanteessa. Oikeastaan suurin haaste Jouko-toiminnassa on juuri lasten vanhemmat.” (P1)

Näistä, puhuttelutoimintaa melkein päivittäin suorittavien poliisien haastattelukatkelmista käy hyvin ilmi, kuinka tärkeää on, että myös nuoren vanhemmat tajuavat tilanteen laidan. Viranomaisten työ saattaa olla melkoista tuulimyllyjä vastaan taistelua, jos vanhemmat eivät halua nähdä asiaa sen todellisessa ja ehkä karussakin valossa, tai eivät yksinkertaisesti ole kykeneväisiä ryhtymään tilanteen edellyttämiin toimenpiteisiin. Uusintarikollisuuden riski on korkea, jos vanhemmat eivät syystä tai toisesta ole yhteistyöhaluisia tai -kykyisiä ja jos viranomaisten ohjeistus nuorelle ei ole lainkaan linjassa siihen arkitodellisuuteen, jonka piirissä nuori varttuu.

”Kummat elää pumpuleissa, lapset vai niiden vanhemmat – loppupeleissä! Uskomatonta, miten vanhemmat voivatkin olla joskus sinisilmäisiä lastensa kanssa. (--) Poliisi saatetaan nähdä sellaisena pahana peikkona. Välillä menee niin, että vanhemmat yrittää saada poliisin tajuamaan, eikä niin päin, että poliisi saisi kerrottua niin kuin se asia todennäköisesti on mennyt. (--) Joskus vanhemmat tu-

lee lankoja pitkin ja kritisoi poliisin toimintaa, kun ovat sinisilmäisesti kuunnellen uskoneet lastensa version .” (P1)

”Äidit puolustavat hirveästi poikiaan.” (P3)

Selityksiä osaavat keksiä niin lapset kuin heidän vanhempansakin. Ihmisillä on taipumus väärillä totuutta haluamaansa suuntaan ja toisaalta oikeuttaa tekojaan erilaisten ajatusrakenteiden kautta. Tällöin puhutaan tekojen neutralisoinnista.

7.1.3 Tekojen neutralisointi on opittua itsepetosta

Syyllistyessään rikokseen ja varsinkin jäädessään siitä kiinni, tuntee useampi nuorista varmasti piston sydämessään. Vaikka syyllisyyden tunne ja häpeä ovat luonnollisia reaktioita, voidaan rikolliset teot opetella kuitenkin oikeuttamaan. Sykesin ja Matzan mukaan rikolliseen elämäntapaan ajaututaan nimenomaan silloin, kun rikolliset teot opitaan oikeuttamaan. Tekojen aiheuttama syyllisyys ikään kuin ”neutralisoidaan” pois (Laine 1991, 77).

Kaikille viranomaisille, varsinkin haastattelujen poliiseille, monet Sykesin ja Matzan esittämät neutralisointitekniikat (ks.3.3.4) olivat tulleet vuosien myötä tutuiksi.

”...tuttua juttua kaikki ja nuorten suusta kuultua...” (P1)

”Kyllä nää aika tutuilta vaikuttaa. Varsinkin tää kostamishomma, niin kyllä tää varsinkin valitettavasti nostaa päätänsä.” (P2)

Haastatteluista ilmeni Espoossa aivan tuoreena ja erittäin ikävänä ilmiönä esiin noussut nuorten väkivaltainen omankäden oikeuden käyttäminen. Lähipoliisin tietoon on tullut, että jopa alle 15-vuotiaiden keskuudessa käytetään kovaa väkivaltaa ja sillä uhkaamista, puhutaan vakoimisesta ja painostetaan sekä asianomistajia että todistajia. Poliisi epäili, että televisio-maailma, pelit ja kaikki se mitä mediamaailmasta tulee, on alkanut vääristämään nuorten todellisuutta. Hänen mukaansa Jouko-menettelyn aikana nämä nuoret pitäisi saada ymmärtämään se oikea todellisuus.

”Helposti ne selittää, että ei voitu toisin siinä menetellä. Eli hakevat oikeutusta sille, että esim. lähdetään omankäden oikeudella kostamaan jotain. Pojilla se on sellaista machoilua tietyllä tavalla.” (SY)

Myös syyttäjä on pannut merkille ja ihmetellyt, että kun yleensä nuorten jutut ovat vahingontekoja, törhimiä, jäynää ja muuta nuorille tyypillistä toimintaa, niin viime aikoina väkivaltainen käyttäytyminen on lisääntynyt. *”Ne helpommin hakkaa toisiaan ja muitakin” (SY)*. Syyttäjän mukaan tällaisessa väkivaltaisessa käyttäytymisessä voidaan nähdä myös sitä, että vedotaan kaverin puolustamiseen. Tilanne on koettu niin uhkaavaksi, että on itse pitänyt toimia ensimmäisenä välttyäkseen itsensä tai kaverin löylytykseltä. Syyttäjä epäilee tämän olevan mahdollisesti myös eräänlaista vastuun ottoakin, *”että jos ei lapsi ole kotona saanut olla lapsi” (SY)*. Tästä asiasta puhuu myös Hoikkala (1993, 62) lainatessaan Siltalan (1989, 93) ajatusta siitä, että aikuisten luopuessa kasvatusvallasta, tulee nuoresta itsestään aikuinen liian varhain ja väärää tietä. Syyttäjälle ei ole kuitenkaan syntynyt selkeää kuvaa siitä, mikä seikka olisi nyt äkisti lisännyt nuorten väkivaltaista käyttäytymistä ja oman käden oikeuden käyttöä. Johtuuko se kenties enimmäkseen median välityksellä leviävistä raaistuneista toimintamalleista, *”vai onko niin, että niillä (nuorilla) on vaan pahempi olla kuin ennen. Että enää ei riitä, että mä räävin seinää, vaan pitää vetää kaveria turpaan” (SY)*. Syyttäjä kuitenkin haluaa korostaa, että tämä on vain hänen omaa ”mutu-tuntumaa” asiasta ja että hänellä ei ole mitään tilastotietoa nuorten väkivallan lisääntymisestä. Samansuuntaista ”mutua” ilmeni kuitenkin myös poliisien haastatteluissa.

Alkoholi ja kaveripiirin paine tuntuisivat haastatteluiden perusteella olevan kuitenkin nuorten keskuudessa yleisimpiä syyllistämisen kohteita ja oikeuttamisperusteita.

”Ei niinkään se, että kukaan pakottais sua tekemään mitään - - mutta kyllähän se niin selvää on, että ne on niin vaikutuksille alttiita. Toiset tietysti enemmän kuin toiset, mutta huono seura kyllä vaikuttaa enemmän kuin mikään muu. Sen vuoksihan harrastukset puolestaan olisivat nuorelle niin tärkeitä, koska silloinhan se kaveripiiri on usein sen harrastuspiirin kautta tulevaa. Että sikäli se huono seura tulee helposti, kun ei sulla ole mitään tekemistä, niin sä lähet roikkumaan jonnekin. Ja sitten tietysti se alkoholi.” (SY)

Syyttäjä ei näe nuorten syyllistävän niinkään esimerkiksi vanhempiaan. Enemmänkin syytetään sitä tilannetta, missä ei olla ikään kuin yksilöinä, vaan jonain joukkiona. Ryhmäpaineen lisäksi syyttäjä korostaa vielä alkoholin käyttöä. Lähipoliisitoiminnassa toisaalta myös vanhempien syyllistäminen on tullut tutuksi. Esimerkkinä yksinhuoltajatalouden ongelmista poliisi kertoo nuoren tilityksen siitä ”*että kun mulla on kaikki asiat niin huonosti ja mä asun äidin kanssa keskenään tuolla ja...*” (P2).

Lähipoliisi törmää kouluilla jatkuvasti tilanteisiin, joissa asioita saa lähteä käymään nuorten kanssa läpi todella yksityiskohtaisesti ja juurta jaksaa juuri siksi, että nuoret mieltävät tekonsa valheellisesti.

”Vähän niin kuin just sitä, että se pitää ensin pyyhkäistä se oikeutushomma siitä rikoksesta pois. (--) Että kun sä tiesit koulussa kaverin koodin kaappiin, jossa ne säilyttää omia tavaroitaan, niin oli hyväksyttävää ottaa ne tavarat sieltä ja polttaa mm. lippalakki”. (P2)

Nimenomaan koulukiusaamistapauksissa lähipoliisi on usein havainnut, että syyllisyyttä pyritään siirtämään uhrin roolissa olevalle: *”Että se on ärsyttävä ja se puhuu hassusti tai sillä on hassut vaatteet tai että se aina viisastelee. Että se on sitten niin kuin sen syy.”* (P2)

Syyttäjä muistuttaa vielä Sykesin ja Matzan tuomitsijoiden tuomitsemiseen liittyvän, ja juuri nuoren erityiseen ikään perustuvan oikeuttamismuodon yleisyydestä: vanhempien ja viranomaisten näkeminen tekopyhinä on hänen mukaansa juuri nuoruuteen liittyvää hyvin tyypillistä ajattelua.

7.1.4 Syyttäjäorganisaation rooli

Syyttäjänkin voi nuoren edun nimissä laittaa oman persoonansa peliin ja esimerkiksi syyttämättäjäntämispäätös voidaan oikealla tavalla perusteltuna nähdä tietynlaisena ”puhutteluna”. Espoossa syyttäjäorganisaatio on viime vuosina hakenut omaa paikkaansa Jouko-menettelyn tavoitteiden saavuttamiseksi.

”Meillä on ollut hirveä käymistila.” (SY)

Syyttäjä kertoo syyttäjälaitoksen organisaation muuttuneen voimakkaasti vuonna 2007. Syyttäjävirstojen määrää karsittiin 1.4.2007 alkaen 60:sta 15:een, eli tapahtui valtava keskittäminen. Syyttäjän mukaan Länsi-Uudellamaalla (Espoo – Lohja – Tammisaari) tämä ei tosin tuonut tullessaan kovin suurta muutosta, sillä alue oli ennenkin yhteistoiminta-aluetta. Organisaatiomuutokseen asti vuosina 2005–2007 Espoossa oli kolme syyttäjää, jotka hoitivat nuorten juttuja. Nämä kolme kävivät vuoroviikoittain viranomaispalaverissa ja joka torstai käräjillä oli nuorten Jouko-istuntopäivä. Syyttäjät tunsivat toisensa hyvin ja homma toimi. Tästä huolimatta toimintaa lähdettiin ylhäältäpäin muuttamaan.

”Näiden kolmen syyttäjän kesken me tunnettiin toisemme tosi hyvin ja meillä oli siinä hirveen hyvä jousto. Me tykättiin, että systeemi on hyvä. Se pyöri hyvin, istunnot pyöri hyvin, me tuurattiin toisiamme. Me aina kollattiin, että tunnetko sä tän tyypin... Me tunnettiin se meidän lauma niin sanotusti. Nää jutut jaettiin meidän kolmen kesken, mutta sitten tuli tää organisaatiouudistus ja päälliköt suuressa viisaudessaan halus jotekin romuttaa tän systeemin. Me ei oikeastaan tiedetä miksi.” (SY)

Toimintaa muutettiin niin, että Jouko-juttuja ryhdyttiin jakamaan kaikille syyttäjille. Tämän jälkeen syyttäjän mukaan palaverissa juoksi kuka kulloinkin ehti ja juttuja jaettiin päälliköiden harkinnan mukaan. Tästä juttujen yleiseen jakoon menosta seurasi se, että päälliköillä saattoi olla viikkojen, jopa kuukausien viive jakaessaan nuoren jutun kaikkien muiden välistä. *”Me syyttäjät mölyttiin täällä, että tämä ei ole nyt järkevää. Että nyt se sellainen palaveri-, jutun tulo-, istunторыtmi niin kuin hajoaa, kun kaikki räpäii kaikkee ja kukaan oikeen tiedä mitä pitää tehdä. Ja sitten ne kysy kuitenkin neuvoa meiltä jotka näitä oltiin hoidettu.” (SY)* Lopulta syksyllä 2007 päätettiin palata entiseen toimivaan systeemiin, joskin nyt ainoastaan kahden nuorten juttuja käsittelevän syyttäjän voimin. Syyttäjä tosin kokee nykyisen toimintamallin olevan melko rankka, sillä periaatteessa nyt he käyvät joka palaverissa, istuvat joka istunnon ja ottavat kaikki nuorten jutut vuoroviikoin (toinen parilliset ja toinen parittomat). Lomien ja muiden esteellisyyksien vuoksi on kuitenkin olemassa kaksi varamiessyyttäjää, jotta viivettä ei pääsisi muodostumaan syyttäjien esteellisyyden vuoksi.

”Meillähän nimittäin tilastot oli mahtavat, niin kauan kun me kolme hoidettiin sitä hommaa. Mutta kyllä viime vuonna se homma meni ihan poskelleen ja käsittelyajat tietenkin piteni, kun niitä ei aina edes jaettu niitä juttuja. Ja kun ei edes

tiedetty kenelle ne jaetaan. Ja sitten kun ne jaettiin, ei tiedetty kuka ne istuu ja kenelläkään ei oikein tuntunut olevan mielenkiintoa tähän. Ilmeisesti kärjäoikeudessaakin menetettiin ote tähän, koska täällä menetettiin ote. Nythän tää väkisinkin tehostuu, sillä me ollaan nyt siirtymävaiheessa ja meillä kahdella on hirveä työtilanne nyt ennen kuin me saadaan jokainen vanha juttu hoidettua pois ja tasattua tää tilanne.” (SY)

Tällä hetkellä Espoon kärjäoikeudessa on erillinen nuorten istuntopäivä joka toinen viikko. Syyttäjillä on keskenään selkeä juttujako ja sihteerit tietävät tarkalleen, mihin nuorten jutut tulee ohjata. Lisäksi viranomaispalavereissa käydään ennalta sovitusti. Vaikka kiirettä siis riittää, vähensi syksyllä 2006 voimaan tullut laki kuitenkin syyttäjän ja kärjäoikeuden stressiä. Kun ennen lakimuutosta kärjäoikeuteen tullut nuorten juttu piti istua 14 päivän kuluessa, on siihen nyt aikaa 30 vuorokautta.

”Nyt on siis kuukauden pelivara katsoa sopiva istuntopäivä. Tää nuorten istuntopäivärytmi (joka toinen viikko) on nyt ihan sopiva. (--) Kärjäoikeus on ihan mahdollottoman joustamaton, mutta kyllä nyt tehdään niin, että jos joku istunto menee puihin esim. siksi, että joku puuttuu Jouko-istunnossa, niin kyllä niitä sitten otetaan sinne välipäiviin, että se saadaan suht nopeasti istuttua. (--) Ei se nyt muutaman viikon viive kuitenkaan mun mielestä katastrofi ole. Pääasia, että ne tietää, että se juttu on silloin.” (SY)

Syyttäjä määrittelee määräajat tietynlaisiksi reunaehdoiksi. Syyttäjillähän ei varsinaisia määräaikoja edes ole, mutta kärjäoikeudella on edellä mainittu 30 päivän velvoite alkaen siitä hetkestä, kun se on jutun syyttäjältä saanut. Syyttäjän toimintaa ohjaavat valtakunnansyyttäjän viraston ohjeet sekä lain mukainen velvoite käsitellä jutut viipymättä. Syyttäjä pitääkin selvänä sitä, että juttu laitetaan eteenpäin mahdollisimman nopeasti.

”Kyllähän me yritetään vähän nopeammin hoitaa niitäkin, jotka ovat yli 18, mutta kuitenkin alle 21. Ja varsinkin kun ne on näitä meidän entisiä Joukokavereita, yleensä. Joillekin tuomareille se maaginen 18 voi olla se koko totuus ja ne viis veisaa tästä erityisasemasta. Mutta kyllähän se yli 19 ja 20 -vuotiaskin on monta kertaa vielä silleen nuori, että sille voitaisiin jotain tehdä.” (SY)

Mahkonen (1993) esittää näkemyksiä, joiden mukaan korjaavien toimenpiteiden nähdään edellyttävän kohdennettua puuttumista myös sellaisten nuorten elämään, joilla elämänhallinta on pahasti pois raiteiltaan ja rikoshistoriakin surullisen pitkä. Näiden nuorten kohdalla muutosta ei ole saatavissa aikaan pelkästään tuomitsemalla ja ankaria rangaistuksia määräämällä, saati sitten toistuvasti tehottomiksi osoittautuvia ehdollisia tuomioita jakelemalla. Tällaisten nuorten elämän kokonaistilanteen muuttamiseksi tarvitaan yhteiskunnan palveluita juuri heille itselleen räätälöityinä. Viranomaisilta tämä edellyttää yhteistyötä ja nopeita toimia, koska nuoret eivät jaksaa odottaa sovittuja vastaanottoja eivätkä hallitse hallinnon kapulakieltä. Viranomaisten tulisi pystyä pitämään yhteyttä nuorten koteihin, kouluun ja työhön ja ohjata heitä käyttämään yhteiskunnan tarjoamia palveluita. Yhteiskunnalta tämä kaikki vaatii satsauksia sosiaalipoliittisten toimenpiteiden resursseihin. (Mahkonen 1993, 114,115.)

Syyttäjä kertoo, että laki rikosasioiden oikeudenkäynnistä antaa heille mahdollisuuden tehdä syyttämättäjättämispäätös nuoruusperusteella. Tämä on mahdollista kun, tekijä on alle 18 vuotta ja teko on johtunut pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain käskyjä ja kieltoja vastaan. *”Kyllähän se helpommin puree täällä eli me helpommin jätetään niitä syyttämättä. Että se nuori saa mahdollisuuden päästä ikään kuin koira veräjistä vielä.”* (SY) Syyttäjän mukaan valtaosa nuorista ottaa asiat vakavasti. Tosin ne, joilla on erittäin paljon rikoksia taustalla, ovat kuitenkin usein jo hieman menetettyjä tapauksia. Nuoren rikoshistoriaa ei kylläkään sinänsä lasketa, vaan jokaisen nuoren juttu käsitellään nopeutetussa aikataulussa.

Syyttäjä näkee kärjäsalin mahdollistavan jossain määrin myös omasta virallisesta roolista poikkeavan toiminnan. *”Mullehan naurettiin, että et sä ole mikään sosiaalityöntekijä, kun mä joskus kerroin jostain kärjäpäivästä...”* (SY) Syyttäjä kertoo joskus kyseenalaistaneensa vanhempien toiminnan esimerkiksi tapauksissa, joissa lapsi on jätetty yksin kotiin, kun on itse lähdetty viettämään mökille viikonloppua. On nimittäin sattunut tapauksia, joissa nuori on sitten ottanut äidin auton ja ajanut humaltuneena kolarin. *”Mä olen joskus salissakin tehnyt sen ja rikkonut niin kuin rajoja ja sitten mulla on sellainen tunne... Mutta ei mulle kukaan tuomari tai kukaan ole sanonut, että syyttäjä ylittäis nyt toimivaltuutensa.”* (SY) Syyttäjä suokin jokaiselle viranomaiselle mahdollisuuden suorittaa Jouko-toiminnan kulmakivenä pidettyä puhuttelutoimintaa oman toimensa sallimissa rajoissa, omalla persoonallisella tyyliään.

7.1.5 Sosiaalitoimen tukitoimenpiteet

Lastensuojelulaki jakaa lastensuojelutoiminnan kolmeen tasoon, joita julkisen vallan edustajat lainsäädäntöön perustuvalla velvoitteella toteuttavat. Lastensuojelulainsäädäntöä täydentää muu sosiaalihuollon lainsäädäntö sekä hallinnollista menettelyä koskevat lait. Toiminnan tasoista laajin on sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemiseen tähtäävä kasvuolojen kehittämisen ja kasvatuksen tukemisen tavoite. Lastensuojelun toisen ja kolmannen tason muodostavat perhe- ja yksilökohtaiset toimintamuodot, joihin kuuluu avohuollon tukitoimet, huostaanotto, sijaishuolto sekä jälkihuolto. (Harrikari 2006, 263–264.)

Sosiaalitoimen ja poliisin välinen yhteistyön nähdään muodostavan merkittävän mahdollisuuden varhaiselle puuttumiselle. Esimerkiksi poliisin sosiaalitoimelle tekemät lastensuojeluilmoitukset ovat yksi konkreettinen varhaisen puuttumisen keino. Poliisin ja sosiaalityöntekijän väliset yhteydenotot tulisikin vakiinnuttaa niin, että yhteistyö olisi osa normaalia toimintaa. Varhaisen puuttumisen lisäksi yhteistyö edistää myös mm. huumeongelmaisten hoitoonohjausta, lastensuojelutyötä ja perheväkivallan torjuntaa. Sosiaalipäivystyksen työ painottuu iltaisin ja viikonloppuisin perheiden lastensuojelutilanteisiin, nuorten kriiseihin sekä perheväkivaltatilanteisiin. (Sisäasiainministeriön julkaisu 57/2007) Tässä tutkimuksessa esitetään ainoastaan Jouko-toiminnan oikeusedustuksen sosiaalityöntekijän roolia lastensuojelullisessa toimessaan.

”Poliisin päätehtävä on esitutkinnan suorittaminen. Sossu hoitaa sitten enemmänkin rakenteellisiin seikkoihin liittyvät jutut.” (P1)

Jouko-toiminnassa oikeusedustuksen sosiaaliviranomainen on mukana nuoren rikosasian käsittelyssä tarvittaessa prosessin alusta loppuun asti. Hän osallistuu Joukon viikoittaisiin viranomaispalaveriin, on mukana puhuttelutilaisuuksissa ja mahdollisessa tuomioistuinkäsittelyssä. Itse prosessiin liittyvien tukitoimenpiteiden lisäksi sosiaaliviranomainen selvittää nuoren ja tämän perheen mahdollisen jatkotuen tarpeen esimerkiksi alueellisen sosiaaliviranomaisen asiakkaana.

”Mun mielessä ne (perheet) tulee tänne enimmäkseen positiivisella mielellä. Se on ikään kuin markkinoitu niille, että täällä on tällöinen tapa, että täällä on sosiaalivirasto heti mukana. Harvoin ne kyllä sitä rupee purnaamaan. (--) Jotkut

valittaa tietysti, että me ollaan tää juttu jo sovittu ja nyt pitää sitten tällä lailla kaivaa haavoja...(--) Meiltä saa kyllä sellaiset, jotka on halukkaita ottamaan apua vastaan, niin niille katsotaan sopivaa ratkaisua.” (SO)

Oikeusedustuksen sosiaaliviranomaisen mukaan ”sossun” rooli nuorten tilanteen selvittämisessä Jouko-menettelyssä on saanut Espoossa enimmäkseen positiivisen vastaanoton. Perheet eivät yleensä heidän rooliaan kyseenalaista, kun poliisi ilmoittaa puhutellutilaisuudessa sosiaalipuolen menettelyyn vakiintuneesta toimenkuvasta. Sosiaaliviranomainen näkeekin ensikertalaisten nuorten ottavan sosiaalitoimen tukitoimet yleensä kiitollisena vastaan. *”Ekakertalainen ottaa siitä sen positiivisen hyvän”* (SO). Vanhempien hän on havainnut olevan toisinaan enemmänkin puolustuskannalla. *”Saattavat oikein korostaa, että tämä on nyt aivan kauheeta ja onko tarpeellista...”* (SO). Syynä puolustautumiseen saattaa kuitenkin olla perheen keskuuteen piilotetut ongelmat.

”Kyllähän ne (nuoret) perheen kanssa tänne tullessaan yrittävät vakuuttaa, että kaikki on hyvin ja hyvin tässä selvittäään. Yksin ollessaan nuori saattaa kertoa, että isä juo ja sellaista...” (SO)

Perheillä onkin monesti taipumus antaa itsestään positiivisempaa kuvaa, kuin mitä tilanne todellisuudessa on. Sosiaaliviranomainen epäilee ihmisten saattavan luulla, ettei hänellä olisi perheen taustat tiedossa, koska hän ei ole alueellisen sosiaalipuolen työntekijä. Samassa yhteydessä hän korostaa, ettei oikeusedustuksen työntekijä päättä mm. ongelmaperheille pelko-reaktioita aiheuttavista huostaanottotoimenpiteistä. Hänen tehtävänsä on nuoren ja perheen tukeminen prosessin aikana.

Joukon syyttäjä puolestaan kertoo olleensa aiemmin töissä Helsingissä, missä ei ainakaan 2000-luvun alussa ollut Espooseen verrattavaa systeemiä, jossa sosiaaliviranomainen edustaa nuoria aina käräjäistuntoja myöten. Syyttäjä kertoo olleensa positiivisesti yllätynyt huomattessaan Espoossa vanhempien yleensä saapuvan mukaan istuntoihin. Helsingissä ns. nuorisovalvoja edusti kaikkia nuoria käräjillä puhuen näiden puolesta. *”Siellä se nuorisovalvoja oli sellainen sossun ja vanhemman välimuoto. Meillä on täällä sosiaaliviranomainen aina istunnossa puhumassa nuoren puolesta ja kertomassa mikä se sosiaalihuollollinen tilanne kulloinkin on.”* (SY)

Mahkonen (1993, 25–28, 117) toteaa vanhemmuuden tukemisen osoittautuvan usein pelkäksi kuvitelmakeksi. Näin saattaa hänen mukaansa käydä, kun 15 vuotta täyttänyt on syyllistynyt rikokseen ja kun tuomioistuimessa juttua puitaessa huoltajalle tarjotaan tilaisuus tulla kuulluksi (OK 12:3). Vanhemmat saattavat välttää paikalle tuloa, koska tuntevat epäonnistuneensa kasvatustehtävässään. Syyttäjä näkee Mahkosen esittämän pelon vanhempien ja viranomaisten välillä tapahtuvan yhteistyön estymisestä olevan Espoossa ainakin tältä osin turha. Luottamus nuoria prosessissa tukevaan sosiaalityöntekijään on ehtinyt syntyä jo Jouko-menettelyn aiemmassa vaiheessa.

7.2 Jouko-toiminnan mahdollisuudet ennalta ehkäistä nuorten rikollisuutta

Poliisin rikollisuuden ennaltaehkäisymenetelmät voidaan jaotella *sosiaaliseen, tilannekohtaiseen ja perinteiseen rikospreventioon*. Sosiaalinen preventio pyrkii vaikuttamaan rikollisuuden syihin ja taustatekijöihin, joiksi katsotaan esimerkiksi ”väärä asenne”. Nuorten asennekasvatukseen poliisi voi puuttua kouluissa ja erilaisissa nuorten vapaa-ajan aktiviteeteissa. Tilannepreventiolla tarkoitetaan rikokseen houkuttelevien tilaisuuksien vähentämistä. Tähän liittyy mm. valvonnan lisääminen, omaisuuden merkitseminen. Perinteinen rikospreventio puolestaan perustuu ajatukseen, että kiinnijäämisriskiä ja rikosten selvitysprosenttia lisäämällä rikosta ei mielletä enää kannattavaksi vaihtoehdoksi. Tähän pyritään enimmäkseen rutiinivalvonnalla. (Laitinen & Nyholm 1995, 198.)

Käytännön poliisityössä on havaittavissa rinnan kaikki kolme edellä mainittua lähestymistapaa. Yhdeksi kokonaisvaltaiseksi preventiokeinoksi voidaan kuitenkin katsoa lähipoliisitoiminta, jolla tämän päivän yhteiskunnassa korvataan lähiympäristön, pienyhteisön tai työyhteisön harjoittaman sosiaalisen valvonnan rapautumisen aiheuttamia aukkoja. (Laitinen & Nyholm 1995, 198, 199.)

Ennalta estävyys on aina arvokasta ja tavoiteltavaa toimintaa, sillä se maksaa itsensä moninkertaisesti takaisin niin inhimillisesti kuin rahallisestikin mitattuna. Jouko-toiminnassa lähipoliiseilla on tärkeä ja konkreettinen vastuu nuorten rikollisen käyttäytymisen ennalta ehkäisyssä.

7.2.1 Lähipoliisitoiminnassa poliisi on siellä missä ihminenkin

Jouko-toiminnan ennalta estävän selkärangan muodostaa lähipoliisiorganisaatio, jossa kukin lähipoliisi tekee työtä nimetyllä vastuualueellaan. Espoo on jaettu viiteen eri alueeseen ja lisäksi Kirkkonummella on oma lähipoliisinsa, joka vastaa myös Siuntion alueesta. Lähipoliisit luovat verkostot mm. alueensa kouluihin ja nuorisotoimeen ja sen myötä itse nuoriin ja heidän elinpiiriinsä. Joukon tutkijat puolestaan tekevät tiivistä yhteistyötä lähipoliisien kanssa ja näin kokonaistilanne pyritään pitämään jatkuvasti hallinnassa.

Tietynlaisesta lähipoliisitoiminnan laajentamisesta koskemaan kaikkien poliisin kenttätoimintaa voidaan puhua ns. KETOKE -toiminnan yhteydessä. Tämä *kenttätoiminnan kehittäminen poliisipartioiden vapaasti ohjautuvan työajan kohdentamiseksi* alkoi Espoossa varsinaisesti syksyllä 2007. Toiminnassa on kysymys siitä, että järjestyspoliisin hälytystehtävien ulkopuolista työaikaa kohdennetaan sellaisiin paikkoihin, joista poliisiin tulee eniten palautetta. Ennen ketoke -toimintaakin Espoossa on luonnollisesti puututtu vihjeiden ja palautteiden perusteella havaittuihin epäkohtiin, mutta haastatteleman poliisin mukaan tätä nykyistä mallia hän on pystynyt hyödyntämään lähipoliisitoiminnassaan erityisen hyvin.

”Meillehän tulee sitä palautetta tosi paljon. Ihmiset soittelee, että täällä nuoret tekee sitä ja tätä. Nyt on kolme – neljä partiota, jotka tekee tuota ketoke-projektia, kulkee junissa ja käy siellä mistä tulee niitä ilmoituksia. Niin se vaikutus on se, että kun ne nuoret yleensä on tottunut siihen, että tulee se yksi poliisi-auto ja lähtee pois ja tulee sitten joskus jos ollenkaan sen illan aikana. Nyt se meni siihen se touhu, että kun sen edellisen valot kaikkooa, niin heti tulee seuraava.” (P2)

Kun tämän lisäksi poliisi on jalkautunut myös siviilivarusteissa ongelma-alueille nuorten keskuuteen, ovat vaikutukset olleet erittäin positiiviset. Lähipoliisi kuvaa esimerkkinä erään alueen rauhoittumisesta: *”alueen nuorisotyöntekijät soitti tänne ja ylisti toimintaa. Nuoret olivat jättäneet mopot ja systeemit kotiin ja tulleet kävellen sinne, kun eivät uskaltaneet mopoilla lähteä. Ei rikottu paikkoja eikä mitään.” (P2)* Vaikka kyseiseltä alueelta eivät esimerkiksi vahingonteot olleet pistäneet tilastoissa mitenkään erityisesti silmään, ei tilastokäyrien nousua jääty kuitenkaan sen enempää odottelemaankaan. Ryhdyttiin palautteen mukaiseen toimintaan ja partioita ohjattiin sinne, mistä ilmoituksia tuli. Lähipoliisin mukaan *”ennalta estävän*

työn merkitys pelkästään sillä, että poliisi näkyi siellä ja puututtiin siihen kaljotteluun, kaatoi kaljoja maahan ja antoi huomautuksia, niin se vaikutus oli ihan älytön” (P2). Kyseisellä alueella poliisi joutui poistumiskäskeyjen lisäksi antamaan muutamalle ongelmallisimmalle nuorelle myös ”lähestymiskieltoja” alueelle.

Erään toisen alueen ostoskeskuksen ongelmiin puuttumisessa on haastattelun perusteella havaittavissa tehostettua toimintaa tiedonkulun varmistamiseksi viranomaisyhteistyössä. Kyseisellä alueella oli mm. sytytelty nuotioita, tupakoitu sisällä, töherrelty ja uhkailtu huoltomiestä. Tämän johdosta ketoke –partiot saivat tehtäväksi puuttua havaitsemiinsa epäkohtiin ja kerätä samalla ongelmanuorten tiedot kootusti sosiaaliviranomaiselle menevään listaan. Lähipoliisi toteaa, että *”kun on sovittu, että on tietty lista ja siihen kerätään niitä nimiä, jotka toimitetaan kootusti sossulle, niin kyllähän siinä ikään kuin ihan uusi ase saatiin. Eikä siinä sen ihmeemmästä ollut kyse kuin, että sovittiin vaan miten yhdessä ruvetaan pelaamaan näitä pelejä.”* (P2)

7.2.2 Lähipoliisi kouluissa setvimässä ja puhuttamassa

”Kyllä ne väittää, että kun poliisi tulee ja puhuttelee tai kutsuu laitokselle puhutteltavaksi, niin sillä on ihan hirvee merkitys. Ettei ne toistu sitten niin usein ne hommat enää.” (P2)

Lähipoliisin kokemuksen mukaan Espoon kouluissa nähdään poliisin puhuttelutoiminnalla olevan sekä korjaavaa että ennalta estävää vaikutusta lasten ja nuorten rikollisen käyttäytymisen suhteen. Lähipoliisitoiminnassa onkin otettu kouluista tulleisiin kutsuihin aktiivinen rooli. Poliisi lähtee resurssiensa puitteissa kouluille tilannetta selvittämään ja puhutusta suorittamaan aina, kun tapaus edes jollain lailla liittyy poliisin toimialaan.

”Kyllä ne koulussa yrittää ja tekee varmasti paljon ja puhuttelee itse varmaan kymmeniä kertoja itse ennen kuin poliisi astuu paikalle. Aika usein se poliisin kutsuminen on ilmeisesti niitä viimeisiä keinoja. Että siinä harkitaan sitten jo jotain muutakin, esim. koulusiirtoa tai muita uudelleen sijoittamisia.” (P2)

Lähipoliisit tiedostavat, että yleensä poliisi kutsutaan paikalle vasta siinä vaiheessa, kun koulun omat mahdollisuudet on käytetty. Toisaalta aina kaikilla kouluilla ei ole mielletty sattuneen tilanteen vakavuutta, vaikka onkin päädytty pyytämään poliisi apuun. Haastattelemalleni lähipoliisille on tullut sellaisiakin ilmoituksia, joissa poliisia on pyydetty paikalle puhuttamaan koululla sattuneen lyömistapauksen johdosta. Paikalla on sitten selvinnyt, että kyseinen lyöminen on ollut aivan selkeää pahoinpitelyä (asianomistaja rikoksen sijasta virallisen syytteen alainen rikos), mistä pitäisi tehdä heti rikosilmoitus. Koulun henkilökunta ei siis ole tiedostanut tai mieltänyt tapahtunutta oikein. Tiettyjen koulujen kohdalla lähipoliisi tietää jo etukäteen, että oppituntien pidon lisäksi poliisi joutuu useimmiten myös setvimään erilaisia tapauksia ja välillä kirjaamaan rikosilmoituksiakin. Kouluilla on siis opittu myös ”hyödyntämään” poliisin vierailut. Tästä syystä poliisi joutuukin ajoittain ottamaan tiukemman linjan puuttumiskynnykseensä. Lähipoliisin mukaan esimerkiksi Jokelan tapauksen jälkeen sekä aikuiset että lapset olivat hysteerisiä tappamisaiheen suhteen ja poliisi joutui pitämään melko tiukkaa linjaa.

”Kyllä se palaute ja informaatio noilta kouluilta ja alueen ihmisiltä tulee yleensä aika suoraan tohon mun läpo-kännykkään. Ne on löytänyt sen hyvin, välillä turhankin hyvin.” (P2)

Kouluilta on opittu ottamaan yhteyttä suoraan alueen lähipoliisiin. Tähän on omalta osaltaan ollut vaikuttamassa myös kerran kahdessa kuukaudessa järjestettävä alueyhteistyöpalaveri, jossa on mukana koulujen rehtorit, kuraattorit, nuorisotyöntekijät, sosiaalityöntekijät, seurakunnat ja lähipoliisit. Näissä tilaisuuksissa lähipoliisi voi sopia koulukäynneistään sekä keskustella eri koulujen tarpeista ja ongelmista. Palaverin järjestää aina vuorollaan eri viranomainen virka-aikana omissa tiloissaan.

Jouko-toiminnan viranomaispalaveriin lähipoliisit eivät yleensä osallistu. Lähipoliisien keskinäisiä palavereja puolestaan järjestetään pari kertaa vuodessa ja haastateltavan mielestä onkin aivan riittävää, kun *”muutaman kerran vuodessa sovitaan, mitä yhteistä linjaa vedetään ja mitkä ovat ne painopistealueet” (P2).*

7.2.3 Lähipoliisi antaa kouluissa laillisuuskasvatusta

”Kyllähän se lähtee jo sieltä alusta, että lapselle pitäis saada jo varhain päähän se mikä on ero oikean ja väärän välillä, siis semmonen omatunto ja se että pahan tekeminen ja toisen loukkaaminen ja tavaroiden ottaminen on väärin. Se lähtee sieltä hiekkalaatikolta. Että jos ei sitä oo, niin kyllä se on vaikeeta koulussa tai Jouko-menettelyssä enää tehdä asioille mitään. Että jos lasta kieltää ekaa kertaa koulussa, niin kriisiinhän se joutuu. Lapsihan on aina otollista maaperää kaikelle, mutta jos se kotona vesitetään... Kyllä sinne kouluihin tarvittaisiin kaikenlaista laillisuuskasvatusta lisää nuoren edun nimissä, et kun kaikki perheet ei vaan kerta kaikkiaan tajua tekojensa seurauksia.” (SY)

Syyttäjä näkee kouluissa olevan tilausta laillisuuskasvatuksen selkeälle lisäämiselle. Hänen omat kokemukset ovat saaneet tukea lähipiirissä opettajana työskentelevän henkilön kanssa käytyjen keskustelujen myötä. Syyttäjän tuntuma onkin, että lapset saavat monissa perheissä vanhemmiltaan vääränlaista moraalista kasvatusta. Perheiltä puuttuu tietynlainen nöyryys ja lasten asenneongelmat juontuvat usein juuri aikuisista.

”Kyllähän niiden lasten kanssa pärjäis, mutta kun ne vanhemmat. Kun ei lapselle sais sanoa oikein mitään moitittavaa, kun se joutuu muuten silmätikuksi siellä. Jos vanhemmat tuo esiin, että et sä ole tehnyt mitään väärää, että opettaja on väärässä, niin eihän se tue sen nuoren jatkoa. (SY)

Laillisuuskasvatusta tarvittaisiin kaikenlaista, koskien esimerkiksi velkaantumista. Nekin voi vaikuttaa esim. syrjäytymiseen, että jos sä et osaa käyttää rahaa. (--) Lisäksi nuorille pitäis antaa myös sellaista laillisuuskasvatusta, että pitää oppia pitämään myös itsestään huoli. Ettei joudu alttiiksi anastukselle tai...Ei sillain, että sitten pitäis itseään syyllistää, kun jotain sattuu, vaan sillain, että siihen kuuluu niin kuin järkevä ajattelu kaikessa.” (SY)

Myös Suorannan (2007) mukaan nuorten kuluttajatietoisuutta tulee pitää tärkeänä taitona. Radikaalien kasvattajien mielestä tosin huoltajien ja julkisten kasvattajien olisi otettava perimmäinen vastuu nuorten kuluttamisesta ja kulutustottumuksiin kasvattamisesta. Erityinen

kulutuskulttuurin ja brändien lukutaito korostuu nyky-yhteiskunnassa. (Suoranta 2007, 321; ks. Lehtimäki & Suoranta 2006.)

Espoossa lasten ja nuorten lisääntyvään laillisuuskasvatuksen tarpeeseen vastaavat lähipoliisit. Tavoitteena on, että alueen lähipoliisi kävisi pitämässä lukuvuoden aikana laillisuuskasvatustunteja kaikkien koulujen 5. ja 7. luokkalaisille. Tuntien pito on kuitenkin varsin joustavaa ja jos jossakin koulussa esimerkiksi 4. tai 6. luokka on enemmänkin poliisin vetämän tunnin tarpeessa, niin poliisi kohdistaa opetuksen sinne missä tarvetta on. Haastattelemani alueen lähipoliisi kertoo olevansa tuntien pidon suhteen hyvässä vauhdissa ja uskoo, että tavoite tulee ainakin hänen kohdallaan tältä lukuvuodelta täyttymään.

Laillisuuskasvatustavoitteita palvelemaan on Kuopiossa tehty erillistä lähipoliisimateriaalia. Materiaali pitää sisällään erilaisia power-point kokonaisuuksia, joista voi valita ja muokata tilanteeseen aina sopivan paketin opetuksen tueksi. Lähipoliisin ei näin ollen tarvitse enää kuluttaa niin paljon aikaa oppitunnin valmisteluun. Haastateltavani on koonnut tämänhetkisiä tarpeita vastaavaan oppituntikokonaisuuteensa setin, joka käsittelee mm. koulukiusaamista, nettikiusaamista, vahingontekoja. Tätä aihepiiriä hän käsittelee nyt kaikkien luokkien kanssa ja toteaa, että kesällä on sitten hyvää aikaa valmistella seuraavalle lukuvuodelle uusi opetuskokonaisuus. Ainakin tämän lukuvuoden osalta tuntuma tuntien pidosta on ollut positiivinen, sillä *”kyllä ne mukulat on tykänny siitä”* (P2).

Myös Salmen (2004) tutkimuksessa melkein kaikki vastaajista pitivät laillisuus- ja oikeuskasvatusta melko tai todella tarpeellisena ja kolme neljästä myös melko tai todella kiinnostavana. Parhaiten oikeuskasvatusta antamaan sopi nuorten mielestä poliisi. Huomioitavaa oli kuitenkin se, että itse rikollisiin tekoihin syyllistyneet nuoret suhtautuivat huomattavasti ymseämmin sekä oikeuskasvatukseen että sitä antaviin henkilöihin. Tämä tilastoissa esiin pistävä seikka saattaa tosin olla osittain seurausta oppilaan yleisestä suhtautumisesta kouluopetukseen. Toisaalta taas nämä nuoret saattavat kokea poliisin edustavan vahvasti yhteiskunnan kontrollikoneistoa ja pitävät näin esimerkiksi rikoksiin itsekkin syyllistynyttä henkilöä ainoaksi uskottavaksi tahoksi kertomaan rikollisesta toiminnasta. Salmen mielestä oikeuskasvatuksen suunnittelussa tulisikin ottaa huomioon oppilaiden eriyttämisen mahdollisuus samalla tavoin kuin suomalaisessa koulujärjestelmässä muutoinkin. Olisi etsittävä uudenlaisia oikeuskasvatuksen muotoja, jotta nuorten rikoksenteekijöiden kohderyhmä voitaisiin koulun puitteissa saavuttaa entistä paremmin ja syvällisemmin. (Salmi 2004, 143–146, 191.)

Nuorten laillisuuskasvatuksen lisäksi lähipoliisi näkee muiden viranomaisten tavoin, että kontakti lasten vanhempiin olisi todella tärkeää. Esimerkiksi hän ottaa nettikiusaamisen, jossa tilastojen valossa joka kymmenettä on kiusattu koulussa, mutta joka neljäs tuntee tulleen kiusatuksi netissä. Poliisi epäilee, että suurin osa vanhemmista tuskin tietää tai oikeasti ymmärtää näistä asioista yhtään mitään. ”*Puhutaan sellaisesta maailmasta, josta ne on ihan pihalla*” (P2). Eivätkä nuoret usein itsekään miellä, että nettikiusaaminen on rikos.

”Että, jos esimerkiksi koulukiusaamisesta aletaan puhumaan rikoksena, niin siinä on yksi kalvo, jota mä aina käytän ja esitän siitä kysymyksen (kalvolla on kuvattuna erilaisia tilanteita, joissa ainoastaan yhdessä, eli leikistä eristämässä ei ole kyse rikollisesta toiminnasta vaan enemmänkin huonosta käytöksestä). Esimerkiksi siitä henkisestä kiusaamisesta, että mitkä asiat näistä on rikoksia ja aina kysyn sen saman, niin kyllä niistä vastauksista huomaa, että ne ei miellä niitä asioita. Ne ei esimerkiksi miellä, että joku haukkuminen voi täyttää jonkun rikoksen tunnusmerkistön. Että sä pistät jotain herjaavaa materiaalia ja jatkuvasti jotain ihmistä niin kuin henkisesti rassaat” (P2)

Nuoret eivät välttämättä ole aina selvillä siitä, mikä on oikein ja mikä väärin tai minkälainen toiminta täyttää rikoksen tunnusmerkit. Yhdestä asiasta nuorten tietämyksen suhteen Joukotoiminnan viranomaisten käsitys on kuitenkin varsin yksimielinen: nuoret tietävät kyllä tasan tarkkaan mikä on rikosoikeudellisen vastuun alkamisen ikäraja.

7.2.4 Rikosvastuukärajan määrittäminen on visainen tehtävä

Joukotoiminnassa mukana olevien viranomaisten näkemykset rikosoikeudellisen vastuukärajan (ks.2.4) määrittelemiseksi eroavat toisistaan henkilöstä riippuen. Tähän asiaan myös kansalaisilla on aina löytynyt mielipiteitä ja erilaisia mietintöjä sekä aloitteita on eduskunnassakin pohdittu useaan otteeseen. Ammatti ja toimenkuva ohjaavat epäilemättä tuntemuksiamme ja käsityksiämme siitä, minkä ikäisenä ihmistä voidaan pitää riittävän kehittyneenä ottamaan vastuu itsestään myös rikosoikeudellisesti ajateltuna. Esimerkiksi poliisityössä kohtaa jatkuvasti tilanteita, joissa nuoret selkeästi pyrkivät käyttämään alle 15 vuoden ikäänsä surutta hyväkseen. Itse olen omista poliisikokemuksistani huolimatta havainnut, että mitä useammalta kantilta rikosvastuukysymyksiä pohtii, sitä vaikeammalta tietyn ikärajan

asettaminen alkaa vaikuttaa. Väistämättäkin eteen tulee myös kysymykset *syyntakeisuudesta ja alentuneesta syyntakeisuudesta*.

Yksi Jouko-toiminnassa tutkijana toimivista kokeneista poliiseista on käsitellyt rikosvastuuikärajakysymyksiä Poliisikoululle tekemässään alipäällystötutkimnon lopputyössä vuonna 2005. Hän kritisoi vahvasti tämänhetkistä 15 vuoden vastuuikärajaa ja kokee, että sitä pitäisi laskea. Hänen mukaansa yhteiskunta on muuttunut ja lapset ovat joutuneet ottamaan vastuuta erilaisista asioista yhä nuorempina. Näin ollen yhä nuorempien kohdalla pitäisi olla mahdollisuus voida odottaa vastuuta myös rikosoikeudellisesti. Hän viittaa tutkielmassaan kansanedustaja Jouni Lehtimäen vuonna 2001 tekemään lakialoitteen (LA 160/2001) vastuuikärajan poistamiseksi. Perusteluissaan Lehtimäki toteaa, että osa alle 15-vuotiaista rikoksen tehneistä nuorista tiesi tekoa tehdessään, ettei heitä voi tuomita rangaistukseen. Lisäksi Lehtimäen mielestä lastensuojelulain mukaisilla toimenpiteillä ei ole riittävää yleisestävää vaikutusta. Lehtimäki toteaa myös, että rikosvastuun tulisi alkaa syntymähetkellä.

Vaikka Euroopassa rikosvastuuikärajat vaihtelevat hyvin laajasti (Sveitsi 7 vuotta – Belgia 18 vuotta), ei Suomessa rajaan ole kajottu pitkiin aikoihin. Myös Lehtimäen tekemä lakialoite kaatui ja perusteluissa mainittiin muutosten vastuuikärajoihin olevan perusteltuja ainoastaan, jos samalla muutettaisiin olennaisesti rikosoikeuden toimintaperiaatteita nuorten ryhmässä. Tämä puolestaan merkitsisi sitä, että rikosoikeus ottaisi vastattavakseen suuren osan sosiaali- ja lastensuojeluviranomaisten tekemästä työstä. Lisäksi katsottiin, ettei ollut mitään perusteluita väittää, että sosiaaliset kypsyminenprosessit olisivat yhteiskunnassa nopeutuneet.

Jouko-tutkijan tutkielmassaan esittämän oman ehdotuksen mukaan rikosoikeudellinen vastuuikäraja tulisi laskea 12 vuoteen, mutta siihen lisättäisiin selvitysvelvollisuus alle 15-vuotiaan henkisen kehitystason arvioinnista. Tämän selvitysvelvollisuuden tarkoituksena olisi selvittää lapsen käsitys siitä, ymmärsikö hän todella tekoa tehdessään teon oikeudenvastaisuuden. Puhuttaisiin siis *yksilöllisestä vastuuikärajasta*.

Joukon syyttäjä puolestaan ei ole koskaan lämmennyt ajatukselle laskea rikosvastuuikärajaa. Hän myöntää, että on olemassa niitä nuoria, jotka tekevät jo 14-vuotiaana ties mitä, mutta kyseessä on kuitenkin hyvin marginaalinen ryhmä.

”Mä luulen, että suureen osaan massaa siitä ei ole mitään hyötyä näin kriminaalipoliittisesti. Ehkä se on vielä hyvä, että selviää tietyllä tavalla kuin koira veräjistä, kun korvauspuoli kuitenkin voi tulla. Joskus se tuntuu pahalta, kun kolme nuorta on tuolla tehnyt pahaa ja sitten yksi joutuu täällä giljotiiniin, kun ne muut on alle 15 v. Ne, jotka on joutuneet viranomaisten kanssa tekemisiin, niin ne kyllä hyvin tietää mikä on rikosoikeudellisen vastuun alkamisen ikäraja. Että mä voin tehdä jotakin, kun mä en saa siitä mitään... siis sakkoo tai jotain. Mutta en mä siitä huolimatta sitä olis valmis laskemaan.” (SY)

Syyttäjäkin myöntää tosin joskus ajattelevansa, että joidenkin nuorten kohdalla pitäisi vastuikärajaa pystyä tapauskohtaisesti harkitsemaan. Mutta koska raja on jonnekin kuitenkin vedettävä, on hän tyytyväinen nykyiseen 15 vuoden rajaan.

”Kyllä ne on niin lapsia nuo 15 vuotiaat. Ja kyllähän alle 10 -vuotiaskin voi tehdä jotain. Jonnekinhan se raja on kuitenkin vedettävä. Kun se 15 on sellainen rippikoulu-ikä, niin kyllä se vaan mun mielestä on jotenkin hyvä.” (SY)

7.2.5 Vahingonkorvaukset ja merkintä rekisterissä on konkreettinen pelote

Vaikka alle 15-vuotiaalla ei olekaan rikosoikeudellista vastuuta teoistaan, on myös hän kuitenkin korvausvelvollinen aiheuttamastaan vahingosta. Vahingonkorvaukset ja poliisin rikosrekisteriin joutuminen ovatkin nuorille konkreettinen pysähtymisen ja ajattelun paikka. Poliisin mukaan yli 15-vuotiaat osaavat jo olla huolissaan siitä, kuinka kauan mahdollinen merkintä näkyy poliisin rekistereissä.

”...kuinka se oikeasti vaikuttaa heidän työpaikan saantiin ja kuka saa ne tiedot. (--) Sormenjälkien ja valokuvien ottaminen tuntuu kyllä myös herättelevän ja on mielenkiintoa tietää, miten ne näkyy ja kuinka pitkään.” (P1)

”Poikia varsinkin yleisesti kiinnostaa rattistapauksissa (rattijuopumus, tässä tapauksessa mopolla) tietää, vaikuttaako se ajokorttiin aikuisena.” (P3)

Poliisin ”mustaan vihkoon joutumisen” ja mm. ajokortin saannin vaikeutumisen lisäksi myös sosiaaliviranomaisella ja tuomioistuinkäsittelyllä on oma ennalta estävä pelotevaikutuksensa. Sosiaaliviranomaisen mukaan sellaisissa perheissä, joissa on ollut jo pitkään paljon ongelmia ja joissa on pitkä sosiaalipuolen asiakkuus, pelätään puolestaan lasten huostaanoton mahdollisuutta. Yleisemmin ollaan kuitenkin huolissaan siitä, kuinka pitkäksi aikaa joudutaan poliisin kirjoihin. Myös syyttäjä on sitä mieltä, että 16–17-vuotias pelästyy tajutessaan voivansa saada merkinnän rikosrekisteriin. ”Kyllä tuolla käräjillä paljon puhutaan, että mä en pääse vaikkapa lentäjäksi, jos mulle tulee rattijuopumusmerkintä” (SY). Vaikka syyttäjän ikävänä roolina on usein kylmästi todeta asian olevan juuri näin, niin tosiasiaa käräjäoikeuskin pyrkii kyllä nuoren tapauksessa kohtuullistamaan seuraamuksia. Syyttäjän mukaan pyritään siihen, ettei yksittäinen erhe liian paljon vaikuttaisi nuoren tulevaisuuteen.

”Niin sanottu kunnan nuori näkee tulevaisuuden töppäilynsä jälkeen välillä liiankin synkkänä. Sehän on ihan sama aikuisillakin ihmisillä. Ja sitten on se toinen ääripää, joka on valmis tekemään saman uudestaan, kun pääsevät tosta ovesta ulos.” (P1)

Jotkut nuoret näkevät maailmansa romahtavan täydellisesti joutuessaan yksittäisen erheen vuoksi viranomaisten kanssa tekemisiin. Näitä nuoria ja heidän läheisiään on opastettava suhteuttamaan tapahtunut oikeaan mittasuhteeseen ja omalla tavallaan tuettava pääsemään yli pahimmasta järkytyksestä. Useinhan juuri nämä nuoret ovat oma-aloitteisestikin valmiita korvaamaan ja sovittelemaan aiheuttamansa vahingon ja pahan.

”Yli 15 vuotiaat ovat useasti sovitteluhaluisia, koska heillä tulee eteen näitä vahingonkorvaukset... (--) Espoossa vahingonkorvaus jutut menee yleisesti sovitteluun.” (P3)

”Vahingonkorvaukset kyllä vaikuttaa. Ne on niin konkreettinen juttu. Moni on joutunut hankkimaan työpaikan, että saa ne maksettua.” (P1)

Vahingonteot ovat tyypillisiä rikoksia, joita pyritään hoitamaan sovittelun keinoin (ks. 2.5). Vaikka itse rikollinen teko aiheuttaisikin prosessin päätymisen aina tuomioistuinkäsittelyyn asti, voidaan vahingonkorvauksista kuitenkin pyrkiä pääsemään sovitteluratkaisuun. Esimerkiksi juuri vahingonteoissa korvaussummat saattavat nousta hyvinkin suuriksi ja mikäpä toi-

saalta olisi nuorelle parempaa palautetta, kuin joutua tunnetason kohtaamiseen rikoksensa uhrin kanssa. Sovittelua voidaankin pitää hyvityksen mahdollistavana seuraamuksena, mutta rangaistus se ei ole.

Tyypillinen nuoren aiheuttama vahingontekorikos on esimerkiksi tiettyihin alakulttuureihin liittyvä julkisiin tiloihin spreijaaminen ja tagien kirjoittaminen. Joidenkin nuorten keskuudessa tämä nähdään hyväksytyksi harrastetoiminnaksi, mutta lainvastaisuuden lisäksi tähän toimintaan kuitenkin liittyy usein myös reipas päihteiden käyttö.

”Varsinkin tagien (töherretty oma puumerkki) tekijöiden kohdalla, mitä oon jutellut, niin yli parikymppisetkin kertoo, että se on kuin huumetta se tagien piirrely ja kun alkaa ottaa kaljaa, niin silloin alkaa tehdä mieli piirrelläkin...” (P1)

”Ilmeisesti silloin pääsee erilaiseen maailmaan. Tulee luovaksi, ihan kuin jotkut taiteilijat ja muusikotkin...” (P3)

Helve (1993, 16–17) puhuu nuorisokulttuureista elämäntapana. Nuorisokulttuurit nähdään modernin, moniarvoisen yhteiskunnan tuotteina, joiden kautta nuoret pyrkivät jäsentämään elämäkokemuksiaan ja maailmankuvaansa. Ne syntyivät jo 1960-luvulla suurten ikäluokkien joukossa ja tulivat ihmisten tietoisuuteen aluksi hippiliikkeen, myöhemmin erilaisten vaihtoehtoisten elämäntapojen muodossa. Helven mukaan Suomessa tällaisena vasta- eli oppositio-kulttuurisena vaihtoehtona voidaan pitää esimerkiksi hip-hoppareita, joiden graffitit ovat valtakulttuurin näkökulmasta vandalismia. Lähteenmaa (1991) näkee 20 vuotta sitten suorittamassaan nuorisokulttuuritutkimuksessa tagien ja graffitien olevan mahdollisesti vain ikään kuin nuorten merkkejä itsestä. Näin niitä ei voida tulkita niinkään nuorten pahanolon ilmaukseksi tai yhteiskunta-poliittiseksi kannanotoksi, vaan ennemminkin näkyvän narsistiseksi tavaksi hakea hyväksyntää ja jännitystä. (Lähteenmaa 1991, 68.)

7.2.6 Nuori kuuntelee toista nuorta – kun sana tehoaa, se leviää

”Nyt kun toimintaa on ollut vuosia, nuorten keskuudessa tiedetään, että poliisi puuttuu tekemisiin, kaikkiin tapauksiin...” (P1)

”Kun nuori jää kiinni, se on esimerkki kavereille, että puututaan. Ja se on sitä myös vanhemmille...” (P3)

Se, että Espoossa todella puututaan erityisellä otteella nuorten tekemisiin, on poliisin mukaan saavuttanut yleisesti nuorten tietoisuuden. Välittömän ja kokonaisvaltaisen puuttumisen lisäksi muun muassa poliisin tekemillä erilaisilla valvontaiskuilla on ollut paljon positiivisia ennalta estäviä vaikutuksia. Esimerkkinä onnistuneesta valistuksesta mainitaan Espoon poliisin liikenneryhmän suorittama, nuoriin suunnattu ennalta estävä toiminta: *”Liikenneryhmä teki viime keväänäkin ison mopo-ratsia iskun valtavan hyvin tuloksin. Jatkoiskuja tehtiin koulujen alueilla ja kyllä sana kiiri ja tehosi.” (P1)* Poliisin mukaan tällaiset valvontaiskut yhdistettynä lähipoliisien työhön kouluilla on erittäin vaikuttavaa toimintaa. Nuorille on mennyt viesti perille, kun liikenneryhmä on tarkistanut mopoja ja kuljettajien kuntoa tienpäällä ja lähipoliisit ovat samanaikaisesti kiertäneet kouluissa puhumassa mitä seuraa, jos ajaa esimerkiksi virityksellä vehkeellä. Valistuksesta ja kavereiden kokemuksesta huolimatta jotkut nuoret oppivat kuitenkin vasta kantapään kautta sakot saadessaan. Kaikki eivät silloinkaan.

Jotta sana todella leviäisi aina vanhempienkin tietoisuuteen asti, näkee poliisi tärkeäksi tiedottaa toimistaan ja niiden tuloksista erilaisten medioiden välityksellä. Esimerkiksi em. valvontaiskuja ja niiden tuloksia käsittelevä artikkeli julkaistiin Helsingin Sanomissa 29.5.2007. Vanhemmat saivat lukea lehdestä erilaisten sanktiotilastojen lisäksi muun muassa sen, että villiintyneestä mopoilusta tulee Espoon poliisille enemmän ilmoituksia kuin mistään muusta asiasta ja että liikkumiseen liittyvä kasvatus on hoidettava kotona. Tienpäällä nuorilla kyllä on selitykset valmiina, kuten ylikonstaapeli Ari Pertun mainitsemalla kaverilla: *”En ole tehnyt pyörään mitään virityksiä. Viime merkkihuollon jälkeen se vain yhtäkkiä kulki hirveen hyvin”.* Painetun materiaalin lisäksi valvonnasta tiedotetaan mm. STT:n välityksellä radiossa.

Myös syyttäjä uskoo, että kun sana leviää, se tehoaa. Mutta hän epäilee kuitenkin sitä, miten tämä sama toimii toiseen suuntaan: *”Kuinka paljon nää nuoret sitten kertoo toisilleen, sitä mä en tiedä. Mutta toisaalta niillä on kyllä aika usein kavereita mukana siellä peräpenkissä käräjillä...” (SY)* Syyttäjän mukaan Espoossa yläkoululaisia tulee paljon seuraamaan istuntoja, vaikka yleensä suositellaan, ettei alle 15-vuotias tulisi käräjille. Syyttäjä on kuitenkin pannut merkille, kuinka *”ne kattoo siellä peräpenkissä silmät pyöreenä” (SY)*. Lisäksi istuntoa seuraamaan tulevalla koululuokalla on positiivinen vaikutus viranomaisen salityöskentelyyn.

Tuomarilla ja syyttäjällä on nimittäin taipumus selvästi terävöityä kasvatukselliseen tuokioon nuoren yleisönsä edessä.

”Just näitä, jotka on just tullut tai tulossa siihen vastuuikärajaan, eli silloinhan ne olis jo ite just 15 –vuotiaita, just tässä rippikouluikässä, niin niitä olis kyllä hyvä käyttää oikeuden istunnoissa, nuorten jutuihin.” (SY)

”Joskus vois tehdä ekskursion paikalliselle poliisilaitokselle ja näyttää, että täällä on näitä putkia ja... sit tää isotteleva nuori ei enää olekaan niin iso siellä. Näihin istuntoihinhan on helppo tulla, kun nää on julkisia. Että saa tulla kuka vaan, jos vaan sopii ja mahtuu.” (SY)

7.2.7 Yksikkökoko kasvaa - epävirallinen kontrolli vähenee

Kontrolliteorian (ks. 3.3.1) mukaan on mielekkäämpää pohtia sitä, miksi jotkut eivät syyllisty rikoksiin kuin sitä, miksi jotkut niitä tekevät. Teorian mukaan me kaikki tekisimme, jos uskaltaisimme. Tästä syystä kaikkien ihmisten on oltava enemmän tai vähemmän kontrollin, valvonnan alaisia. *Virallisen kontrollin*, yhteiskunnan ”isoveli valvoo” -järjestelmän sijaan teoria korostaa enemmänkin ns. *epävirallisen kontrollin* merkitystä jokaisen ihmisen sosiaalisessa käyttäytymisessä. Tärkeässä asemassa ovat tällöin perhe, koulu, ystävät, naapurusto ja vaikkapa uskonnolliset järjestöt. Nämä instituutiot pitävät meidän kaikkien elämää hallinnassa ja järjestyksessä. Epävirallinen, lähiyhteisön kontrolli lieneekin usein paljon tehokkaampi rikollisuuden ja poikkeavan käyttäytymisen estäjä, kuin viralliset kontrolli- ja rankaisutoimet. (Laine 1991, 63, 86–87.)

Jouko-toiminnan viranomaiset toteavat Espoon olevan kuitenkin niin iso kaupunki, että siellä varsinkin lähiyhteisön kontrolli on monesti todella vähäistä.

”Mä uskon, että mitä pienempi kaupunki ja pienemmät systeemit, niin kyllähän siellä kaikki asiat tulee nopeammin. Sosiaalinen kontrollikin toimii paremmin, naapurit vahtii ja se sosiaalinen paine on vanhemmillakin sitten vähän suurempi. Että kyllähän nää ongelmat on sitten vähän isomman kaupungin ongelmia.” (SY)

”Espoossa pystyy olemaan niin anonyymi kuin mahdollista. Epävirallinen kontrolli ei siis oikein pure...” (P1)

*”Vanhemmat ei ole enää niin kauhean aktiivisia edes Kauniaisissa... (--)
Espoossa mm. Saapasryhmä ja srk hoitaa erilaisia jalkautumisia nuorten pariin.”
(P3)*

Epävirallisen kontrollin jäädessä isoissa kaupungeissa varsin heikoksi, kääntyy Espoosakin katse pitkälti viranomaisvalvontaan sekä mm. vapaaehtoisten kohdennettuun valvomis- ja auttamistoimintaan. Virallisen kontrollin erityisen näkyvää roolia toteutettiin puolestaan Tampereella vuosina 1999–2000 ”Viideltä saunaan, kuudelta putkaan” -hankkeessa, jossa kokeiltiin globaalia laajuutta saanutta nollatoleranssin rikostorjuntametodia. Hankkeesta raportin toimittaneet Timo Korander ja Seppo Soine-Rajanummi (2002) havaitsivat, että myönteisyys tällaista virallisen kontrollin voimakasta muotoa kohtaan on kasvanut kaikissa ikäluokissa. Huomattavaa oli, että nimenomaan nuoret suhtautuivat myönteisimmin nollatoleranssiin. Suoritetuissa kyselyissä 95 % oli sitä mieltä, että poliisin tulee puuttua herkemmin alaikäisten päihderikoksiin ja häiriöpäihtymykseen. Toisaalta nuoret toivoivat keskustan katu-
jen sijaan paikkaa minne mennä. Vapaaehtoistyöntekijöinä toimivista aikuisista nuoret puhuivat erittäin myönteiseen sävyyn ja kokemus vapaaehtoisista oli lähinnä suurien juhlatapahtumien yhteydestä. Näissä tapahtumissa nuoret käyttivät usein hallitsemattomasti päihteitä ja tarvitsevat aikuisten apua. Vapaaehtoiset eivät kuitenkaan edusta nuorille toimintaa kontrolloivia viranomaisia eivätkä heidän omia vanhempiaan. (Korander & Soine-Rajanummi 2002, 103, 338)

Epävirallisen kontrollin puutteen havaitsee helposti esimerkiksi kaupungin kerrostaloalueilla. Samassa rapussakaan asuvia ihmisiä ei usein tunneta ja rappukäytävässä kohdatessa tarkkailaan seinien ja lattian kuntoa. Ihmiset ovat usein ikään kuin linnoittautuneet omiin soppiinsa eikä toisten elämään ja asioihin haluta sekaantua. Aaltonen ym. (1999) sysääkin vastuuta eri asuinalueiden aikuisten suuntaan. Viranomaisten ohella alueen asukkaat ovat vastuussa siitä, miten nuorison sallitaan käyttäytyä. Vanhempien lisäksi myös muiden alueen aikuisten pitäisi uskaltaa asettaa nuorille rajoja ja pyrkiä päinvastoin tarjoamaan nuorille ryypiskelyn ja huonon seuran korvaavia toimintamahdollisuuksia. (Aaltonen ym. 1999, 377.)

Yhteisön kontrollin tehokkuus on hyvin paikkasidonnaista, sillä pohjimmiltaanhan kaikki kuitenkin perustuu ihmisten aktiivisuuteen ja välittämiseen. Monesti tarvitaan vain muutama ”puuhamies”, jotka osaavat ja jaksavat aktivoida lähipiiriään. Mielestäni hyvänä osoituksena tällaisesta lähiyhteisön aktivoitumisesta on Janakkalassa jääkiekkojunioreita valmentavan poliisituttuni esimerkki. Olin ulkopuolisena seuraamassa Janakkalan Kiekon junioreiden vanhempainiltaa, jossa käsiteltiin kyseisen poliisin johdolla vanhemmille suunnatun päihdevalistuksen lisäksi myös lähiyhteisön kontrollia. Illan aikana selvisi, että kyseiset vanhemmat olivat aktiivisesti mukana lastensa harrastuksessa ja aktivoituivat jääkiekon ulkopuolellakin. Jos jonkun jälkikasvua nähtiin vaikkapa kulkemassa perjantai-iltana kaljakassien kanssa kylillä, niin tuohon havaintoon ei jätetty puuttumatta. Nuoret oppivat siihen, että lähipiirissä valvovia silmiä riittää ja tieto varmasti saavuttaa omat vanhemmat. Mielestäni näin sen juuri pitäisi mennäkin.

Nyt suurten kuntaliitosten aikaan onkin hyvin ajankohtaista miettiä lähiyhteisön aktivoitumisen merkitystä myös pienemmillä paikkakunnilla. Jatkossa varmasti erilaisilla kyläyhteisöillä on monesti aktivoitumisen paikka jo pelkän paikkaidentiteetin säilyttämisen vuoksi. Pieni voisi tällöin tuoda mukanaan suurempaan esimerkin siitä, että yksikkökoon kasvaessa ei epävirallisen kontrollin tarvitse välttämättä vähentyä – päinvastoin.

7.3 Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret

Helve (2002) toteaa, tutkittuaan nuorten asenteita ja arvoja 1990-luvulla, nuorten suhtautuvan yleensä melko myönteisesti tulevaisuuteensa, vaikkakin heillä esiintyy aikuistumiseen liittyviä ongelmia ja pelkoja. Moni nuori kokee kuitenkin aikuistumisen ja siihen liittyvät opiskelun, seurustelun ja kodinperustamisen vaikeaksi. Yksi syy tähän saattaa olla vanhempien tuen puute. Vanhemmille on tullut ero, on työttömyyttä, alkoholinkäyttöä ja sairauksia. Nämä asiat puolestaan heijastuvat vaikeina asioina nuorten omaan aikuistumiseen. Erilaiset ongelmat perheessä siirtyvät helposti ”sosiaalisena perimänä” nuoren omaan elämään. Jos nuorelta puuttuu tyystin vanhempien tuki lähiympäristössä, tarvitaan tällöin ulkopuolista apua. Usein apua tarvitsee koko perhe. (Helve 2002, 152.)

7.3.1. Olisi kotona edes yksi huolehtimaan kykenevä aikuinen

Nuorelle perhe on tärkein sosiaalinen instituutio koulun ohella. Parasta sosiaalista kontrollia nuorelle ovat läheiset suhteet vanhempiin ja näiden asettamien rajojen ja rakkauden sopiva yhdistelmä. Myös säännöllisellä koulunkäynnillä on tärkeä merkitys. (Aaltonen ym. 1999, 402.) Laitinen & Nyholm (1995) puolestaan havaitsevat mm. nuoren varastelun tyypillisiksi taustatekijöiksi kouluhalukkuuden laskun, ahkeruuden ja työnteon arvostuksen alenemisen, äitisuhteen huonontumisen sekä vanhempien tietämättömyyden nuoren liikkumisesta ulkona. (Laitinen & Nyholm 1995, 39.)

Myös Jouko-toiminnan viranomaiset korostavat luotettavan aikuisen ja koulunkäynnin merkitystä, kun puhutaan nuoren elämänhallinnasta ja syrjäytymisen ehkäisemisestä.

”Kyllähän, jos siellä kotona on aina paikalla se yksi aikuinen, niin kyllä sillä on se ennalta estävä vaikutus. Siis tilaisuushan se tekee nuorella varkaan.” (SY)

”Syrjäytyneeltä puuttuu kunnan koti, vanhemmuuden malli. Kun olisi edes joku aikuinen, joka vähän voisi pitää huolta.” (SO)

Syyttäjä toteaa vanhempien saapuvan Espoossa yllättävänkin hyvin paikalle, jos nuoren juttu on mennyt tuomioistuinkäsittelyyn. Jos vanhemmat eivät puolestaan ole prosessissa lapsensa tukena, on kyseessä valitettavan usein ns. melko pitkälle menetetty tapaus. Kysymys on jo syrjäytymisestä tai vaihtoehtoisesti melko vanhasta, 17–18-vuotiaasta nuoresta. Joissakin tapauksissa oikein syrjäytyneiden nuorten keskuudessa syyttäjä on havainnut selkeästi sen, että nuori jatkaa toilailemaan vanhempiensa löysän ja vääristyneen asenteen vuoksi. Rikollinen touhu jatkuu, koska vanhemmat eivät osaa asettaa rajoja ja sanoa, että nyt olet tehnyt väärin. *”Nää vanhemmat jollain lailla ymmärtää liikaa ja liian pitkään” (SY)*. Syyttäjä onkin usein jutellut vanhempien kanssa ennen ja jälkeen istunnon esimerkiksi juuri rajojen asettamisen tärkeydestä. Vanhemmilla on paljon kysymyksiä ja he ovat tilanteessa aika noloina ja monesti vihaisia lapselleen.

”Mun mielestä se on silloin hyvä se tilanne, kun ne asettuu niin kuin vähän viranomaisten kanssa samaan rintamaan, mutta kuitenkin kehuvat sitä lastaan. Että se on kyllä yleensä ihan kunnollinen mutta nyt se teki näin. Se on pahempi, jos

ne vanhemmat menee sen teon puolelle. Vanhempien pitäisi niin paljon rakastaa lastaan, että pystyy sitä moittimaan.” (SY)

Syyttäjän mainitsee surullisena mm. sellaisen tapauksen, jossa vasta 15-16-vuotias on käyttänyt todella väkivaltaisesti, mutta silti äiti istuu toistuvasti puolustamassa poikaansa ja pitää oikeutettuna, että joissakin tilanteissa väkivalta on vaan ainoa selviytymiskeino. Toisaalta syyttäjä näkee tässäkin tapauksessa positiivisena sen, että pojalla on edes joku, joka yrittää häntä ymmärtää. *”Mutta joskus tuntuu siltä, että tekis mieli sanoa sille äidille, että nyt otat sitä poikaasi kunnolla kiinni ja sanot, että nyt jos kerrankin vielä jotakuta lyöt, niin en enää ole tukemassa”* (SY). Myös poliisi on puhuttelutoiminnassaan nähnyt erityisen tärkeäksi saada vanhemmat ymmärtämään missä nuoren kohdalla mennään. Toinen haastattelun lähipoliiseista on kokenut puhutteluissaan äiti-poika suhteen syyttäjän kaltaisesti. *”Äidit puolustavat hirveästi poikiaan”* (P3). Toisen poliisin mukaan *”oikeastaan suurin haaste Joukotoiminnassa on juuri lasten vanhemmat”* (P1).

”Sellaiset tapaukset, esim. moporatti, vahingonteot, vähän rikotaan ikkunoita ja vähän anastetaan jostain jotain, vähän semmoista nuorten kokeilua, niin sellaiseen jos sä pystyt puuttumaan ja siellä on suht kunnan koti tai edes yksi vanhempi siellä, niin mä olen ihan varma, että niihin on pystytty vaikuttamaan. Niille nuorille tulee sellainen fiilis, että tänne mä en enää kyl tuu...” (SY)

Joskus nuorten juttuja kannattaa syyttäjän mielestä viedä käräjille asti jo pelkän ”pysäytysvaikutuksen” vuoksi. Varsinkaan sovittelutoimistossa tätä ei aina ymmärretä ja siellä saatetaan ihmetellä, miksi periaatteessa sovitteluun kelpaava juttu päättyy tuomioistuinkäsittelyyn. Syyttäjä näkee kuitenkin, että pitemmälle viety prosessi herättelee joissakin tapauksissa nuoria vanhempineen tajuamaan tilanteen vakavuuden. Nuoren päätyminen käräjille voi avata sopivasti silmiä.

”...me halutaan ne joskus juuri tonne käräjille. Siksi että ne oikeesti huomaa, että mitä tää sit niinku on... Vaikka niinku korvauspuolesta soviteltaisiinkin, niin silti syyttäjä saattaa haluta viedä sen jutun käräjille, koska jos me katotaan, että se on nyt rikosoikeudellisesti niin moitittava menettely, että sitä ei voida ikään kuin painaa villasella. Että vaikka se sitten jätettäisiin rangaistukseen tuomitse-

matta, niin se on toi istunto monta kertaa niille niin inhottava juttu, et ne on niinku mä en tule tänne enää... ”. (SY)

Syyttäjä uskoo, että useimman nuoren tilanteeseen voidaan vaikuttaa Jouko-toiminnan puitteissa. Toiminta tehoaa hänen mukaansa varsinkin silloin, kun kyseessä on suhteellisen kunnollinen nuori, joka ei ole vielä syrjäytynyt. Nuorelle on muodostunut ehkä vääränlainen kaveripiiri tai kotona on esimerkiksi vanhempien avioero tai muu vastaava kriisitilanne meneillään. Jos syyttäjän mukaan tällaiseen tapaukseen puututaan nopeasti ja viedään prosessi tarvittaessa läpi loppuun asti, niin se kyllä toimii valtaväestössä aika hyvin. Todella syrjäytyneiden suhteen syyttäjä onkin jo varauksellisempi ja huomauttaa, että heidän kohdallaan tulee vastaan jo kaikki kriminaalipoliittiset keinot ja pohdinta siitä, mistä rikollisuus yleensä johtuu.

Sosiaaliviranomaisen mielestä pahiten syrjäytyneiden perheiden kohdalla lapset ja nuoret joutuvat usein kärsimään liian paljon ja liian pitkään todella huonoissa olosuhteissa ja epävarmassa tilanteessa.

”Huostaanotoissahan se kyllä välillä tuntuu, että venytetään liian kauan. Että onko sillä sitten enää mitään merkitystä, jos sitten joskus 17 vuotiaana otetaan huostaan... Olisi pitänyt tehdä se radikaali ratkaisu jo aikoja sitten...Toisaalta tunnen tapauksen ihan tuosta läheltä, jossa vuosikausien kitkuttelun jälkeen tyttö otettiin huostaan 17-vuotiaana ja nyt sillä menee tosi hyvin... ”. (SO)

Toisenlaiseen ratkaisuun puolestaan päätyi aivan hiljattain teinityttö, joka palkkasi joukon miehiä toteuttamaan äitinsä surman. Äitiä ammuttiin päähän jalkajousella, mutta hän jäi henkiin. Tapaus sai osakseen runsaasti mediajulkisuutta ja samalla virisi myös keskustelu lastensuojelun tilasta Suomessa. Toimittaja Piia Leinon kirjoittaman artikkelin mukaan tapauksen taustalla oli tytön kärsimys ankeista kotioloista yksinhuoltajaäitinsä seurassa. Vaikka perheen elämää läheltä seurannut sukulainen oli tehnyt perheestä lukuisia lastensuojeluilmoituksia, sai äiti pitää lapset luonaan, kunnes kaikki kolme lasta karkasivat teini-iässä yksi kerrallaan kotoa. Sukulaisen mukaan perheen elämään oli kuulunut häätöjä, useita kotikunnan vaihdoksia, vanhempien ero, taloudellista hätää ja mm. pulaa ruoasta. Toisaalta äiti piti kovaa kuria eikä sallinut edes lasten kavereita. Vaikka sukulaiset yrittivät puuttua peliin, olivat sosiaalityöntekijät heidän mielestään kyvyttömiä tai haluttomia asiaa ratkaisemaan. Surman tilaamisesta epäilty perheen nuorin tyttö tosin sijoitettiin karkaamisensa jälkeen lyhytaikaisesti sijoitus-

paikkaan Helsingin Kalliossa. Tuona aikana hän sukulaisen mukaan ajautui huonoon seuraan, johon piti yhteyksiä, vaikka oli välillä sijoitettuna myös Kuopioon. Kun tyttö sitten palautettiin takaisin kotiin, oli hän todella masentunut ja koki, ettei pääse äidistään eroon kuin tappamalla. (Hämeen Sanomat 31.1.2008.)

Aika näyttää, miten 1.1.2008 voimaan tullut uudistunut lastensuojelulaki tulee muuttamaan tilannetta. Sosiaali- ja terveysministeriöstä saadun lähteen mukaan uudistuksen tavoitteena on puuttua ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Laissa korostetaan mm. yhteistyötä ja tehokasta avopalvelun tukea. Lastensuojelun kynnyksiä on madallettu ja ilmoitusvelvollisuutta laajennettu. Ilmoitusvelvollisia ovat mm. sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisin, seurakunnan ja nuorisotoimen työntekijät sekä yksityiset palveluntuottajat. Salassapitovelvollisuuskaan ei tällaisessa asiassa ole enää este ja yksityinen henkilökin voi ilmoituksen tehdä. Samalla parannettiin myös lapsen ja vanhemman oikeusturvaa siten, että jatkossa lastensuojelun tarve on selvitettävä kolmen kuukauden sisällä ilmoituksen tulosta. Viranomaisen on puolestaan tätä ennen kartoitettava aiempaa tarkemmin lapselle läheisten ihmisten mahdollisuudesta huolehtia lapsesta. (Hämeen Sanomat 3.2.2008)

Joukon sosiaaliviranomaisen mukaan radikaalimpiin ratkaisuihin päädyttäessä on kaikkia mahdollisia avohoidon tuen mahdollisuuksia ehditty kokeilla jo loputtomasti. Esimerkiksi siinä vaiheessa, kun huostaanotto on tullut vastaan, on asioita katsottu hyvin tarkkaan kaikilta kanteilta. Joillakin ihmisillä on sosiaaliviranomaisen mukaansa kaikesta huolimatta sellainen käsitys, että huostaanotto tapahtuu noin vain. Sosiaalipuolen vakioasiakkaan kanta viranomaisen näkemykseen on yleensä jyrkästi päinvastainen.

”Asiakkaillahan on tietysti tässä yleensä aina eri käsitys. Nekin tapaukset, joissa sitä materiaalia on kerätty vuositolkulla ja huostaanottoa on valmisteltu, niin niillekin, sitten kun se tulee, se on että hei mitä mitä...”. (SO)

Haastateltavani muistuttaa kuitenkin sekä edustamansa oikeusedustuksen sosiaalityöntekijän että alueellisen sosiaalityöntekijän pyrkivän työllään nimenomaan perheiden tukemiseen. Kaiken tekemisen taustalla on pyrkimys auttaa perhettä selviytymään rakenteellisten ongelmien keskellä niin, ettei mihinkään pakkoratkaisuihin koskaan jouduttaisi turvautumaan. Toisaalta sosiaaliviranomaisen toteaa, että *”ei niitä perheitä kyllä ole aikaa hyysätä, ellei ole taas meneillään jokin akuutti juttu”* (SO). Resurssit tulevat vastaan.

7.3.2 Koulunkäynti tuo nuoren elämään ryhtiä

Kun puhutaan nuorten hyvinvoinnista ja syrjäytymisestä, on nuorisoriikollisuuden ennaltaehkäisemisellä erittäin suuri merkitys. Nuorta ja hänen perhettään tukevien palveluiden lisäksi myös kouluun kiinnittymisellä on keskeinen rikollista käyttäytymistä ehkäisevä vaikutus. (Aaltonen ym. 1999, 404.) Myös Morch (2005) näkee koulutuksen olevan nuoren tie joko menestykseen tai epäonnistumiseen. Motivaatio on menestyksen avain ja kiinnostuksen puute koulunkäyntiä kohtaan on nuoren suurimpia ongelmia. Huonon kouluviihtyvyyden onkin todettu olevan yksi syrjäytymisriskiä lisäävä suuri tekijä. (Morch 2005, 29.)

Jouko-tutkintaa suorittavalla lähipoliisilla on selkeä näkemys koulussa pärjäämisen ja normienvastaisen käyttäytymisen välisestä suhteesta.

”Mä kysyn usein, että miten menee koulussa. Jos käy aktiivisesti koulussa, niin kyllä niillä aika hyvä kuva on myös tulevaisuudesta. Jos on ongelmia koulussa ja ei millään käy koulua, niin näillä niitä vakavia ongelmia yleensä juuri on.” (P3)

Heikon yhteyden kouluun on todettu vahvistavan norminvastaista ja rikollista käyttäytymistä. Sellaisilla nuorilla, joita koulu ei kiinnosta ja jotka lintsaaavat paljon, esiintyy usein myös muita enemmän rikollisuutta, päihteiden käyttöä ja muuta asosiaalista toimintaa. (Aaltonen ym. 1999, 405.) Laitisen ja Nyholmin (1995, 107) mukaan koulunkäynnin keskeyttäminen merkitsee lapselle ja nuorelle usein yhteiskunnallisen syrjäytymisen alkua. Jouko-toiminnan sosiaaliviranomaisen asiakkaana olevista nuorista monilla on vaikeuksia koulussa. Hän toteaa, että *”harvoin sitä tietysti sellainen nuori tänne joutuu, jolla kouluasiat on oikein mallikkaasti, ellei sitten kyseessä ole jotain huomionhakujuuttuja jne.” (SO)*. Syrjäytymiseen liittyvissä keskustelussa päädytään myös poliisin kanssa koulunkäynnin merkitykseen positiivisena tulevaisuuskasvattajana.

”Totaalisyrjäytyneeltä puuttuu mun mielestä joku sellainen mikä normaali nuorella on. Sellainen tulevaisuuteen edes pienikin orientoituminen. Että kun ei yhä tiedä vielä ysiluokan keväälläkään, mihin on syksyllä menossa. Luotetaan vaan, että asiat lutviutuu, niin kuin ne on tähänkin asti lutviutuneet.” (P1)

Helven (2002) tutkimuksen mukaan nuoret peilaavat uudenlaista maailmaa, joka näyttää pirstaleiselta ja vaikeasti ennustettavalta. Tulevaisuus tosin näyttää monelta osin uhkaavalta myös aikuisten silmin katsottuna. Koulumaailmassa koulun ulkopuolella oppiminen on tullut yleiseksi ja asioita opitaankin paljon erilaisten medioiden sekä kavereiden ja harrastusten välityksellä. Näistä lähteistä nuoret sitten ”shoppaavat” sen sosiaalisen ja kulttuurisen pääomansa, jonka toivovat auttavan heidät selviämään riskiyhteiskunnassa yksilöinä. (Helve 2002, 229.)

7.3.3 Leima otsassa ohjaa toisen leimautuneen luo – kaveriporukan merkitys

Leimautumista (ks. 3.3.2) tapahtuu kaikkialla ja me kaikki harjoitamme sitä jatkuvasti sen jossain muodossa. Laineen (1991) mukaan viranomaiskontrollin eri muodot voivat olla varsin leimaavia. Esimerkiksi sosiaalitoimistoon menoa hävetään ja poliisin kanssa tekemiseen joutumisella on varsin suuret leimaavat vaikutukset, puhumattakaan vankilaan joutumisesta. Usein leimat syntyvät myös erehdyksessä, eikä niille ole mitään todellista perustaa. Silti ne kuitenkin säilyvät leimautuneen harteilla ikävän tiiviisti. (Laine 1991, 65) Harrikari (2006) näkee yhteiskunnassamme selkeän siirtymän leimaamisen välttämisestä nopeaan puuttumiseen. Vielä 1970- ja 1980-luvun kriminaalipoliittisissa ohjelmissa painotettiin nuoriin kohdistuvien voimakkaiden interventioiden välttämistä niiden leimaavan ja myöhäisempää norminmukaista käyttäytymistä vaikeuttavan luonteen vuoksi. Nyt tavoitteellisina termeinä pidetään ”varhaisen” lisäksi ”nopeaa ja tuntuva puuttumista”. (Harrikari 2006, 273; ks. KM 2004:12, 75.)

Jouko-toiminnan poliisien mielestä toiminta itsessään ei nuorta niinkään leimaa. Leimautuminen on paljon kiinni nuoresta itsestään.

”Mun mielestä Jouko-toiminta ei leimaa. Paljon se on kiinni nuoresta itsestään. Että kuinka moni on nähnyt itse teon, kuinka monelle on siitä kertonut (--) Poliisi pyrkii hoitamaan asiat ammatillisesti niin, että siitä ei tulisi mitään muuta. Sanotaan, että merkintä tuli, mutta se poistuu heti kun rikos vanhenee. Yleensä se tarkoittaa nuorten tekemissä rikoksissa kahta vuotta.” (P1)

Poliisi pyrkii välttämään nuoren leimaamista ulkopuolisten silmissä kaikissa tilanteissa. Jos nuori esimerkiksi kuljetetaan kotiin poliisiautolla, ei autoa välttämättä tarvitse ajaa näkösalille

kotioven eteen. Puhuttelutilanteissa pyritään vaikuttamaan myös siihen, ettei nuori itse tuntisi leimautuvansa tarpeettomasti rikolliseksi. Tähän vaikuttaa poliisin henkilökohtainen asiantuntemus ja kyky ottaa nuoren herkkä ikä huomioon. Myös sosiaalipuolella ollaan tietoisia siitä, että perheet pelkäävät leimautumista. Sosiaaliviranomaisen mukaan toiset perheet paheksuvat jo ylipäättään sitä, että ”sossusta” otetaan yhteyttä. Toisaalta Espoon kokoisessa kaupungissa perheet pystyvät menemään varsin anonyymisti tapaamaan Jouko-prosessin oikeusedustuksen sosiaalityöntekijää. *”Kun täällä ihmiset asuu eri puolilla Espoota, niin aika anonyyminaan tässä voi olla”* (SO). Espoon keskuksessa sijaitsevan sosiaalitoimen tiloihin kuljetaan lisäksi samasta alaovesta kuin monen muun viraston toimistotiloihin. *”Jossain pienellä paikkakunnalla näkee helpommin, että nyt toi menee tonne sossuun”* (SO).

Yleistä on, että nuori tulee leimanneeksi itseään jo tilanteessa, jossa rikolliseen tekoon syyllistytään. Itse teolla saattaa olla lukuisia silminnäkijöitä ja todistajia, sillä harvoin nuoret touhuavat yksinään. Harvinaista ei ole myöskään tekojen ”elvistely” ja eräänlainen hyväksynnän ja tuen hakeminen aina nettiä myöten. Laine (1991) toteaa, että nuoruuden ”toilailut” tapahtuvat usein porukoissa ja samanlaisen arvomaailman omaavat henkilöt löytävät nopeasti toisensa. Ensimmäistä rikollista tekoa seuraa leima ja pian samalla tavalla leimautuneet nuoret muodostavat oman rikollisen ajattelutavan hyväksyvän alakulttuurinsa, jossa tapahtuu lisää rikollisuuden oppimista. Tämä voi johtaa rikollisen toiminnan jatkamiseen ja joillakin nuorilla aina rikolliseen elämäntapaan ja uraan. Laine kuitenkin muistuttaa, että kaikki alakulttuurit (esim. skeittari-jengit) eivät tietenkään liity mihinkään rikolliseen toimintaan. Alakulttuuri saattaa olla itse asiassa hyvinkin tärkeä nuorelle, koska se auttaa häntä uudelleen määrittelemään itsekäsityksensä. Näin se voi toimia nuoren selviytymisstrategiana vaikkapa tilanteissa, jotka muutoin saattaisivat pahimmillaan johtaa jopa itsemurhaan. (Laine 1991, 70.) Salmivallin (1998) mukaan nuorten ryhmään kuulumisen tarve saattaa olla niin voimakas, että ryhmään halutaan kuulua huolimatta siitä, vaikka se tietäisi monenlaisia ikävyöksiä. Nuori voi ryhmään samaistua ryhtyä arveluttaviinkin ratkaisuihin välttääkseen kiusatuksi ja syrjityksi tulemisen. Läheisistä ystävistä riippumatta nuori pyrkii samaistumaan omaan sosiaaliseen vertaisryhmäänsä. (Salmivalli 1998, 91.)

”Nuoret osaa kyllä olla tosi julmia toisiaan kohtaan. Osaavat kyllä laittaa sellaisen leiman otsaan, mitä me aikuiset ei aina tajutakaan.” (P1)

Poliisin kanssa muistelimme ”näpistely-epidemiaa”, joka ilmeni useampi vuosi sitten Haukilahden koululaisten keskuudessa alaluokkalaaisia myöten. Muistan kuinka itsekkin kuljetin kaksi 4. ja 5. luokkalaista myymälänäpistyksestä kiinnijäänyttä tyttöä koteihinsa ja puhutin tyttöjä vanhempien läsnä ollessa. Tapahtuneesta järkyttyneiden ja itkuisten tyttöjen kertomana selvisi, että näpistely oli heidän koulussaan hyvin yleistä ja siihen jopa painostettiin. Näpistämistä oli tullut ns. kilttien tyttöjenkin kohdalla melkein pakollinen riitti, jolla osoitettiin, ettei olla aivan nynnyjä. Tyttöjen mukaan oli pakko näpistää välttääkseen kiusatuksi tulemisen. Tässä tapauksessa tytöt eivät siis oikeastaan uskaltaneet olla näpistämättä, eikä ystävän tukikaan riittänyt voittamaan massan painostusta. Tilanteessa voidaan nähdä viitteitä mm. Aapolan (1992) tutkimuksiin helsinkiläistyttöjen ystävyysuhteista. Tytöt pyrkivät muodostamaan läheisiä ystävyysuhteita, joiden avulla tutkiskella oman identiteettinsä muotoutumista ja keilla uudenlaisten tilanteiden hallintaa. Ystävyysuhteissaan tytöt sukkuloivat perheen arvojen ja nuorisoryhmän ulospäin suuntautuneiden toimintojen välillä. Yksin ei haluttu jäädä, koska yksinäistä oli myös helpompi kiusata. (Aapola 1992, 83, 96–97.)

”Kavereiden vaikutus rikoksiin tulee kyllä esiin aika useasti. Mä ainakin vastuutan nuoria, että pitäisi vähän katsoa missä kaveriporukassa liikkuu.” (P1)

”Kyllähän nää jutut usein vanhemmille yllätyksenä tulee, että missä se meidän poika on ollut ja mitä tehnyt.” (SO)

Kaveripiirin vaikutuksille alttiille nuorille ovat esimerkiksi hyvin organisoidut harrastukset tärkeitä ajanvieron koordinaattoreita. Vanhempien tulisi aina tietää missä, miten ja kenen kanssa lapsi aikaansa viettää. Varsinkin pääkaupunkiseudulla on kuitenkin tyypillistä, että nuorella on hyvien ystävien lisäksi, tai heidän sijaan, paljon sellaisia ”hyvänpäivän” kavereita, joihin pidetään yhteyttä epäsäännöllisesti ja varsin tilannekohtaisesti. Esimerkiksi perjantai-iltojen ”hurvittelu” -kavereista ei aina tiedetä muuta kuin lempinimi. Keskisen (1991, 178) mukaan nimenomaan suurkaupungissa on mahdollista pitää yllä juuri tällaisia etäisempiä, mutta tarvittaessa nopeastikin konkreettisiksi muuttuvia suhteita. Oman kokemukseni mukaan juuri nämä kaverisuhteet, yhdistettynä perjantai-illan hulvattomaan kohellukseen päihtyneenä, ajavat monet kunnollisetkin nuoret harkitsemattomiin tekoihin aiheuttaen vanhemmille ikäviä yllätyksiä.

Tälle päivälle tavanomaista on lisäksi se, että lapset joutuvat astumaan aikuisten maailmaan usein aivan liian varhain. Vanhemmat antavat helposti lapsilleen liikaa vapautta ja sen myötä vastuuta, jota nämä eivät osaa vielä kantaa.

”...vanhempi helposti luulee, että sen oma lapsi, kun se on ihan ok ja se on fiksu ja luotettava, niin se on ikään kuin vanhempi kuin se on. Ei tajuta sitä, että sehän on kuitenkin se lapsi ja että se ei tajua kaikkea ja ettei se osaa ajatella niin kuin aikuinen, sillai rationaalisesti. Että vaikka se voi kuinka sanoa, että mä olen kunnolla, mutta sitten tulee joku kaveriporukka ja pannaan kämppä sileeksi tai lähetään tekemään jotain ihan älytöntä, niin ei se välttämättä ole ite sitä tarkoitanut. Se on vaan jotenkin mennyt siihen, kun se ei pysty hallitsemaan sitä tilannetta, kun se on nuori.” (SY)

Syyttäjän mukaan vanhemmat eivät varmastikaan tarkoita pahaa jättäessään lapsensa yksin. Hänen käsityksensä mukaan kyse ei ole siitä, etteivätkö vanhemmat välittäisi lapsistaan. *”He vain ajattelevat, että kyllähän se nyt pärjää. Sehän on vaan hyvä, että se itsenäistyy ja oppii vähän olemaan yksin... Siinä on hyvä tarkoitus, mutta lapsi joutuu liian aikaisin aikuisen kehiin.” (SY)* Syyttäjä näkee tällaisen ajattelun olevan ominaista ajalle jota elämme.

”Ennenhän oli, että tansseihin ei päässyt ennen kuin oli rippikoulu käyty ja sitenkin oli tietyt rajat, mutta ei nykyään ole sellaista” (SY).

7.3.4 Nuori ja päihteet

Aaltosen ym. (1999) mukaan *”Useampi lapsi kärsii vanhempiensa ryyppäämisestä kuin aikuinen lapsijuopoistaan.”* Oleellista onkin keskustella koko kansaa koskevasta alkoholikulttuurista, vaikka nuorten viikonloppujuominen saattaa ehkä olla se katukuvassa näkyvin alkoholinkäytön ilmentymä. Nuorten tulee voida pystyä keskustelemaan avoimesti päihteiden käytöstä vanhempiensa, opettajiensa ja muiden nuorten kanssa toimivien aikuisten kanssa. (Aaltonen ym. 1999, 370,371.) Myös Helve (2002) näkee suomalaisten humalahakuisuuden olevan syvällä kulttuurissamme. Helven tutkimustulosten mukaan suomalaisten nuorten päihteiden käytössä näkyy selvästi työläiskulttuuriin kuulunut pullo viinaa perjantai-iltana ilmiö.

Vaikka huumausaineiden käyttö ei ole suomalaisten nuorten keskuudessa laajasti hyväksyttyä, pidetään rajuakin alkoholinkäyttöä kuitenkin täysin normaalina. Helve näkeekin huumeiden ja alkoholinkäytössä sanktioiden asettamisen olevan varsin vaikeaa, koska kysymys on asenteista: hyväksytäänkö juopot mutta ei huumeidenkäyttäjiä. (Helve 2002, 70.) Jouko-toiminnassa nuorten humalahakuisuus on käytännössä todettu ja siitä keskustellaan nuoren kanssa.

”Sossu tekee kysymyksen siitä, millaisen kännin juo? Ei kysytä niinkään sitä määrää, enemmänkin humalahakuisuutta.” (P3)

Sosiaaliviranomainen kertoo ottavansa nuoren alkoholin käytön esille melkein ensimmäisenä asiana tapaamisessa. Viranomaisen mukaan rikoksiin syyllistyneiden nuorten joukossa alkoholia käytetään paljon. Käyttö ajoittuu nuorille tyypillisesti viikonloppuihin ja varsinkin perjantai-iltoihin. Joukoon ja sosiaaliviranomaisen pakeille ajautuneiden nuorten juominen on selkeästi humalahakuista ja esimerkiksi olutta nuori saattaa kertoa juoneensa siinä 10-20 pulloa illan aikana. *”Eikä sitä aina enää edes lasketa pulloissa, vaan puhutaan mäyräkoiran tai kaks...” (SO)* Alkoholin käyttö onkin kaikkien Joukon viranomaisten mielestä todella merkittävästi mukana nuorten rikoksissa.

”Uusijat tekee kännissä aika paljon näistä teoista mitä ne tekee. Ei ole kehittynyt sitä moraalialkoholinkäytön suhteen. (--) Kyl ne tosi lyhytnäköisesti ajattelee. Todennäköisesti vaan seuraavaan viikonloppuun, ei sen pitemmälle.” (P1)

”Nuoret ei tajua, että ”mopo” voisi karata käsistä viinan käytön suhteen. Siihen ei herätä edes vanhempien alkoholin käyttö, alkoholismi tai sellainen...” (P3)

Helve (2002) puhuu päihdeongelmien kumuloitumisesta. Päihteiden riskit eivät ole vain terveydellisiä ja sosiaalisia, vaan ne johtavat nuorilla usein koulupinnaamiseen ja rikollisuuteen. Päihdeongelmaisissa perheissä nuori elää jatkuvassa epävarmuudessa ja myös lapsiin kohdistuva väkivalta on muita perheitä yleisempää. Kun lasten hyvinvoinnista huolehtiminen jää heikoksi, joutuu lapsi pärjäämään paljon omillaan. (Helve 2002, 68, 69) Aaltosen ym. (1999, 375) mukaan nuoren alkoholisoitumiseen tarvitaan alkoholinkäyttöä suosivat ympäristötekijät ja pitkä altistumisaika. Perheen alkoholinkäyttötavat periytyvät nuorille ja riski saattaa nousta 25-kertaiseksi, jos molemmat vanhemmat ovat alkoholisteja. Useimmiten nuoret kuitenkin juovat sosiaalisista syistä toisten nuorten seurassa.

”...ryhmässä juodaan paljon. Ei kukaan kotona yksin juo. Isommassa porukassa juodaan, vanhemmat on vekka kotoa...” (P3)

Nuorten alkoholinkäyttöön puututaan useasti liian myöhään tai siihen jätetään kokonaan puuttumatta. Vanhemmat saattavat kiistää ongelman tai toivoa, että se ratkeaa luonnostaan nuoren varttuessa. Kaikille nuorille tulevaisuus ei kuitenkaan tuo myönteistä muutosta, koska alkoholi on jo ehtinyt aiheuttaa heille niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalistakin riippuvuutta. Näin ollen päihteitä jatkuvasti käyttävän nuoren käyttäytymiseen onkin puututtava ajoissa ja tiukasti asetettava selkeät rajat. Vanhempien tulisi tietää, missä ja kenen seurassa lapsensa liikkuvat. Kotiintuloajoista tulisi pitää kiinni ja illan riennoista kotiin palaavan lapsen kunto tarkistaa. Hyvä ja mielekäs harrastus edesauttaisi ja kannustaisi nuorta päihteettömyyteen. (Aaltonen ym. 1999, 375–377; ks. myös Kempinen 1997, 30.)

Päihteiden hankinta ei ole nuorille minkäänlainen ongelma. Tämä käy ilmi mm. Suomen tietotoimiston uutisoimasta, Stakesin suorittamasta kouluterveyskyselystä vuodelta 2007 (kyselyt tehtiin Länsi-Suomen ja Oulun lääneissä sekä Ahvenanmaalla). Tutkimuksen mukaan peruskoulun 8.-9. luokan oppilaista 45 prosenttia mieltää, että keskialutta tai siideriä on melko tai erittäin helppoa ostaa lähikaupoista, kioskeista tai huoltoasemilta. Lukion ensimmäisen ja toisen luokan oppilailta kysyttäessä vastaava luku on jopa 62 prosenttia. Kaupat ovatkin hahtuneet nuorten asiakkaiden alkoholiostoksiin ja päivittäistavarakauppayhdistyksen (PTY) ohjeistuksen mukaan kassahenkilöstön tulisi kysyä henkilöllisyystodistusta kaikilta alle 23-vuotiailta, joiden ostoksissa on ikärajoja vaativia tuotteita. Huomioimisen arvoista on kuitenkin se, että vaikka päihteitä hankitaan monesti täysi-ikäisten kavereiden ja tuttujen välityksellä, on noin neljännes alaikäisten hallussa pitämästä alkoholista vanhempien hankkimaa. Näin siitä huolimatta, että alkoholin välittäminen alaikäiselle on lain mukaan kiellettyä, vaikka kyseessä olisivat lapsen omat vanhemmat. (Hämeen Sanomat 12.1.2008 / STT) Myös Salmen (2004) sekä lukuisten aikaisempien tutkimushaastatteluiden mukaan päihteiden helppo saatavuus on silmiinpistävää. Salmen haastatteluissa iältään 12–13-vuotiaista nuorista noin kolmasosa ilmoitti tietävänsä jonkin myymälän, josta saattoi ostaa itse alkoholia, tupakkaa tai molempia. Melkein aina tällainen myymälä oli kioski. Salmen tutkimuksen valossa voidaankin esittää, että mietojen alkoholijuomien myyminen kioskeissa on helpottanut nuorten, jopa 12-vuotiaiden, alkoholin hankintaa. Nuorten päihteiden käytön esteenä ei koskaan ollutkaan se, että niitä ei olisi onnistuttu hankkimaan. (Salmi 2004, 118–120.)

Espoossa poliisi suorittaa ajoittain kohdistettua valvontaa nuorten alkoholin hankkimisen ehkäisemiseksi. Siviilivaatteisiin pukeutuvien poliisien tehtävänä on tarkkailla lähinnä perjantai-iltapäiväisin kauppojen edustalla tapahtuvaa nuorten liikehdintää sekä myöhemmin illalla mm. lähiliikenteen junissa ilmenevää julkijuopottelua ja häiriökäyttäytymistä. Lisäksi poliisi tekee mm. teema-iskuja ravintoloihin alkoholin alaikäisille myynnin välttämiseksi. Varsinaista ravintolavalvontaa suorittavat lääninhallitusten tarkastajat, jotka esimerkiksi vuonna 2007 tekivät STT:n tietojen mukaan 2900 tarkastuskäyntiä anniskelu- tai vähittäismyyntipaikoissa. Näissä tarkastuksissa väliaikaisesti lupansa menetti 30 anniskelupaikkaa ja kaksi vähittäismyyntipaikkaa. Puolessa tapauksista syy oli alkoholin myynti alaikäisille. Ylitarkastaja Irma Haljoki Etelä-Suomen lääninhallituksesta kertookin, että ”se on kerrasta poikki, jos alaikäiselle myynti voidaan näyttää toteen”. (Hämeen Sanomat 26.1.2008 / STT)

Edellä mainitun Stakesin tutkimuksen mukaan nuorten juominen on humalahakuista ja esimerkiksi alaikäisistä lukiolaisista noin neljännes juo itsensä vahvaan humalaan vähintään kerran kuukaudessa. Stakesin erikoistutkijan Minna Pietikäisen mukaan alkoholiveron lasku maaliskuussa 2004 näkyi selkeästi myös nuorten kohonneina tilastoina. Vastakohtana alkoholin käytön lisääntymiselle on kuitenkin myös täysraittiiden määrä koko ajan lisääntynyt. (Hämeen Sanomat 12.1.2008 /STT) Nuorten keskuudessa muoti-ilmiöt tulevat ja menevät. Näin on myös päihteiden käytön osalta. Siksi onkin erityisen ikävää, että media ja monet kaupalliset yhtiöt eivät aina ole mukana taistelussa nuorten terveellisempien elämänarvojen puolesta. Esimerkiksi tuore raportti (Tupakkayhtiöt – elokuvien kummit) korostaa median vastuuta nuorten tupakoinnista. Raportissa esitetyn tutkimuksen mukaan esimerkiksi oman idolin tupakointi elokuvassa innostaa lapsia ja nuoria myös omiin kokeiluihin. Raportti kritisoikin tupakkayhtiöitä, jotka ovat siirtäneet markkinointiaan elokuvaan sitä mukaa kuin mainontakiellot ovat länsimaissa yleistyneet. (Hämeen Sanomat 29.1.2008 / STT)

7.4 Jouko-toiminnan kulmakivet ja kehittämisen suunnat

Sisäasiainministeriö suoritti Turun seudulla vuosina 1992–1995 laajan tutkimushankkeen, jonka tehtävänä oli mm. analysoida poliisin ennalta estävää toimintaa suhteessa nuorisoriikollisuuteen. Eri sidosryhmien välinen yhteistyö nähtiin jo tuolloin tärkeäksi, mutta erilaiset ennakkoluulot, toisen osapuolen passiivisuus ja viranomaisten salassapitovelvollisuuteen liittyvät tiedonsaantiongelmien koettiin yhteistyötä jarruttaviksi seikoiksi. Esteiksi nähtiin myös palveluista perittävät maksut ja valistuksen heikko tuloksellisuus. Niin ikään resurssipulaa, valtion säästötoimia sekä työvuorojen ja ajankäytön organisointia esitettiin yhteistyön kehittämisen esteeksi. Toiminnan kehitysehdotuksina mainittiin alueiden välisen yhteistyön lisääminen sekä sopivien henkilöiden etsiminen nuoriso- ja lähipoliisityöhön, jota kohtaan esiintyi asenteellisuutta ja aliarvostusta. (Laitinen & Nyholm 1995, 3, 207.)

Vuoden 2008 Espoossa Jouko-toiminnan viranomaiset tekevät yhteistyötä tilanteessa, jossa Espoon menettelyä voidaan järjestyspoliisitoiminnan tilan selvityshankkeen tulosten mukaan pitää hyvänä käytäntönä alle 18-vuotiaiden tekemiksi epäiltyjen rikosten käsittelemiseksi.

7.4.1 Aito kiinnostus luo aktiivisuuden ja joutuisuuden

Joukon viranomaisten mukaan toiminnan tärkein kulmakivi on itse toimijoiden aito kiinnostus nuorten parissa tehtävään työhön. Ilman nuoreen pureutuvaa erityistä otetta ei saavuteta välittömän puuttumisen ja joutuisuuden tavoitteita.

”Sehän vaatii, että ollaan joka vaiheessa niistä jutuista kiinnostuneita, koska se varmasti vaikuttaa just siihen joutuisuuteenkin. (--) Nimenomaan se, että sillä poliisilla on sellainen erityinen ote siihen nuoreen, kuin vähän vanhempaankin asiakkaaseen, niin se on varmaan kaikkein tärkeintä.” (SY)

”Mun mielestä olisi tärkeää saada meidän laitoksen rikostorjunta aktiivisesti mukaan tähän touhuun. Siellä nuorten jutut ei jaksa aina kiinnostaa samalla tavalla. Tilastotkin koskee vain meidän yksikköä. Muuten olen kyllä aika tyytyväinen Joukon tilaan tällä hetkellä.” (P1)

Jouko-toiminnan pariin ohjautuu nuorten kanssa pärjääviä ja asiasta kiinnostuneita viranomaisia. Poliisiorganisaatiossa perinteisenä ongelmana on kuitenkin ollut poliisien aliarvostava asenne ennalta estävää toimintaa ja lähipoliisimallia kohtaan. Vaikka tilanne on paranemaan päin, löytyy sekä kenttätyössä että tutkintatehtävissä yhä poliiseja, jotka eivät näe Jouko-menettelyn mukaista toimintaa erityisen tärkeänä eivätkä välttämättä miellä sitä poliisin toimenkuvaan oleellisesti kuuluvaksi. Espoon poliisilaitoksella Jouko-toiminnan tilastot koskevat lisäksi vain turvallisuuden tulosalueen yksikköä, jossa käsitellään mm. tyypillisimpiä nuorille ominaisia rikoksia. Tällaisia ovat esimerkiksi vahingonteot, pahoinpitelyt, liikennejuopumukset ja näpistyksen. Jos taas anastustapaus täyttää näpistyksen sijasta varkausrikoksen tunnusmerkistön, ohjautuu juttu turvallisuuden tulosalueen sijasta ”kolmanteen kerrokseen” rikostorjunnan tulosalueen tutkittavaksi. Tässä vaiheessa nuoren tapaus siirtyy periaatteessa Jouko-menettelyn ulkopuolelle ja nuoren erityisaseman huomioonottaminen on jo enemmän yksittäisen poliisihenkilön arvomaailmastakin kiinni. Myös syyttäjä näkee asiassa epäkohtia.

”3. kerroksen jutut (mm. petos- väkivalta- ja ajoneuvojaosto) ei tule palaveriin, mutta jos nyt syyttäjä haluaa ottaa yhteyttä tutkijaan, kun kyseessä on kuitenkin nuoren juttu, niin tietysti sen voi tehdä, mutta harvemmin näissä kiireissä se tulee tehtyä.” (SY)

Syyttäjän mukaan tiedonkulku hoituu tarvittaessa sähköpostin välityksellä, mutta resurssien vähäisyyden aiheuttama kova kiire tulee usein vastaan. Myös sosiaaliviranomainen valittaa resurssipulaa, joka usein estää paremman paneutumisen nuoren tapaukseen. *”Useinhan se meillä tökkii sitten siihen, että ei vaan ole saatu kerättyä sitä materiaalia riittävästi. Että ei ole sitä faktaa riittävästi, jotta voisi toimia.” (SO)* Esimerkiksi lastensuojelullisiin päätöksiin tarvitaan erilaista faktatietoa varsin laajasti.

Lähipoliisitoimintaa on Espoossa kehitetty jo pitkään ja kaikkien viranomaisten mielestä se on suuressa yhteisössä erityisen tärkeää. Lähipoliisilta puolestaan vaaditaan Jouko-menettelmälle ominaisesti mm. sosiaalisuutta, yhteistyötaitoja sekä erityistä motivaatiota ennalta estävään työhön erityisesti nuorten parissa.

”Lähipoliisitoimintaa muillekin paikkakunnille. Se on tärkeää. Toisaalta pienillä paikkakunnilla tuo epävirallinen kontrolli toimii varmasti paremmin.” (P1)

7.4.2 Tiedonkulku viranomaisten välillä

Tärkeänä nähdään, ettei missään prosessin vaiheessa tulisi tilannetta, jossa nuoren jutun paperit jäävät lojumaan jonnekin tyyliin ”ei kenenkään juttu”. Tiedonkulkua saattaa haitata esimerkiksi kovin suuri henkilöstövaihtuvuus, varamiesjärjestelmän ontuminen tai jonkun toimijan motivaation lasku. Muun muassa sosiaaliviranomainen on havainnut henkilöstövaihtuvuudesta aiheutuvia tietokatkoksia sidosryhmiinsä.

”Haastetta tuo suuri henkilöstövaihtuvuus. Esim. entisellä Päähdepyäkällä on ollut aika paljon vaihtuvuutta.” (SO)

”Hurjan tärkeätä on, että vaikka sä saat sen saman tiedon papereita pitkin, kuulustelupöytäkirjoista jne., niin viranomaisten välisissä keskusteluissa se kaikki aukeaa paljon paremmin. Että kun keskustelet sen henkilön kanssa, niin kyllähän se tilanne hahmottuu ihan eri tavalla... ja kun pääset katsomaan sitä juttua omasta vinkkelistäsi, niin se saattaa avautua erilailla kuin esimerkiksi poliisille...” (SO)

Ihmisten kanssa tekemisissä ollessa nousee henkilökohtaisen kontaktin merkitys aina paperitiedon edelle. Viranomaisten väliseen tiedonkulkuun vaikuttaakin paljon myös se, että toimijat tuntevat toisensa henkilökohtaisesti ja tietävät toisen toimenkuvaan vaikuttavia seikkoja. Sosiaaliviranomainen mainitsee, että esimerkiksi poliisilla saattaa olla joskus virheellinen kuva vaikkapa siitä, miten nopeasti sosiaalipuolella pystytään asioita viemään eteenpäin ja toimimaan. Toinen viranomainen näet helposti olettaa liikoja, jos ei täysin tiedä toisen kuvioita.

Tiedonkulun varmistaminen ja toisen toiminta-ajatuksiin tutustuminen tulee ajankohtaiseksi varsinkin toiminta-alueisiin tapahtuvien muutosten yhteydessä.

”Länsi-Uudenmaan poliisilaitos tulee voimaan 2009 alussa. Jouko tulee silloin laajentumaan muihinkin poliisilaitoksiin alueen sisällä.” (P1)

Erilaisten yhteisseminaarien pito tulee ajankohtaiseksi viimeistään toiminnan laajentumisen myötä. Toisaalta myös eri kaupunkien välisten toimintamallien vertailu avartaisi toimijoiden

katsomuskenttää. Esimerkiksi syyttäjää ei ole ollut mukana missään eri kaupunkien projektimalleja vertailevassa yhteisseminaarissa.

”Mä en kyllä tiedä, mitä ne tekee muualla. Kyllä niitä varmaan on pidetty, mutta mä en ole ollut mukana enkä ole ollut tietoinen. Semmonen vois kyllä olla hyväkin. Mä luulen, että se on kyllä aika paikkakuntaakohtaista.” (SY)

7.4.3 Shokkihoitoa nuorille ja heidän vanhemmilleen

Omana ehdotukseni Jouko-toiminnan kehittämiseksi esitin erilaisten shokeeraavien materiaalien esittämistä nuorille, jotka eivät tunnu mieltävän toiminnastansa mahdollisesti aiheuttamia seuraamuksia. Tällainen ”shokkihoito” voisi olla vastaavanlaista konkreettista valistus-toimintaa, kuin mitä erikoissairaanhoidaja Timo Nuutinen on kiertänyt useamman vuosikymmenen aikana Suomen kouluissa tekemässä. Nuutinen kertoi autenttisia kuvia tehosteena käyttäen erilaisista väkivallan käytön aiheuttamista seurauksista. Ainakin oman ikäpolveni ihmisillä nuo kuvat ovat varmasti vieläkin hyvin mielessä.

”Musta olisikin kiva näyttää jotain shokeeraavia kuvia ja saada lapset sitä kautta paremmin ymmärtämään. Kävis vähän Käpylän kuntoutuskeskuksessa ottamassa kuvia ja haastatteluita ja filmaamassa miten käy, kun mopo ajetaan tuhannen päreiksi johonkin penkkaan. (P1)

Tärkeää olisi lisäksi oikean informaation kertominen mm. vanhempain illoissa, koska usein tuntuu olevan sellaisia virheellisiä käsityksiä vallalla. Ilmeisesti tv:stä tai elokuvista tulleita...(--) Tarvis saada nää vanhemmat kiinni, tavoittaa nää vanhemmat. (--) Tiedotusvälineitäkin käytetään, esim. STT, HS jne.” (P1)

Viranomaisten yhteinen huolenaihe on, miten saada informaatio menemään perille lasten vanhemmille. Ongelma on vastaava kuin koulumaailmassa. Opettajathan tuskailevat myös juuri niiden vanhempien tavoitettavuuden kanssa, joiden lapsilla on eniten ongelmia. Mitä tehdä, kun vanhemmat eivät osallistu vanhempainiltoihin eivätkä reagoi mitenkään yhteydenotto-pyyntöihin?

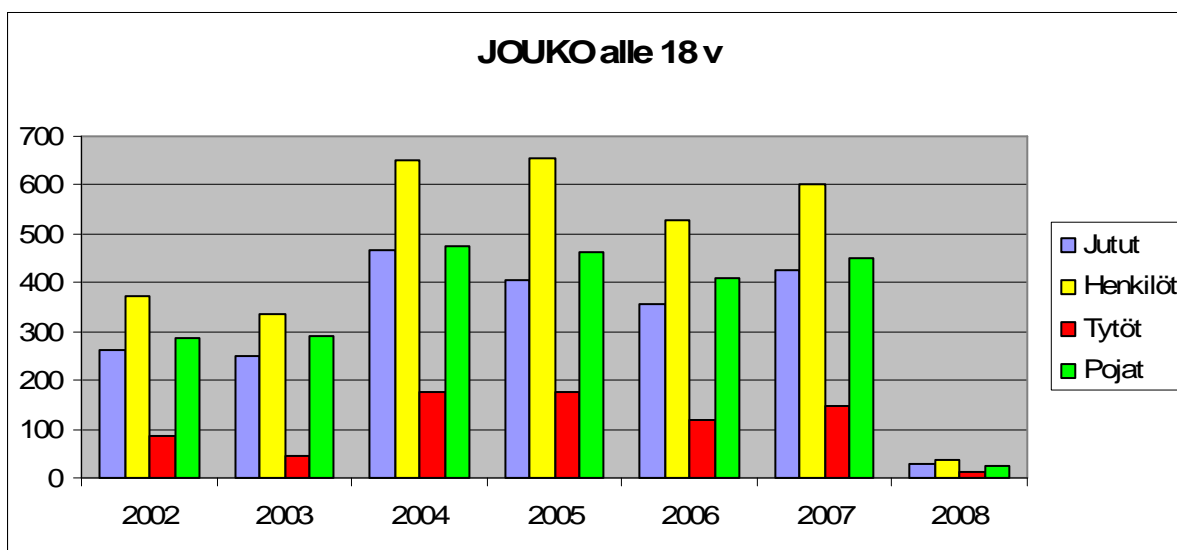
7.5 Vaikeata mitata jotain, mitä ei tapahdu – Jouko-tilastoja

”On hirveen vaikeeta mitata jotain mitä ei ole tapahtunut. Johtuuko se syystä A vai B vai kaikesta mahdollisesta yhdessä? Jos pystytään osoittamaan, että esimerkiksi jollain Espoon alueella vaikka nuorten tekemät rikokset olisi vähentyneet, niin kyllä varmasti Jouko-menettelylläkin joku osuus siihen on ollut.” (SY)

Tutkimukseni pääasiallisena tarkoituksena on ollut selvittää Jouko-toiminnassa mukana olevien viranomaisten käsityksiä toimintaan liittyvistä korjaavista ja ennalta estävistä mahdollisuuksista. Toimintamalleja kartoittavaan ja kuvaamaan pyrkivän tutkimusotteen luonteeseen kuuluu en näe tarpeelliseksi lähteä esittelemään Jouko-toiminnan vaikuttavuutta esimerkiksi uusintarikollisuutta tarkastelevien tilastojen valossa. Seuraavat taulukot ja pylväsdiagrammit sen sijaan kertovat Jouko-toiminnan piiriin kuuluvien juttujen ja nuorten määrällisestä, sukupuolittaisesta sekä ikäkausittaisesta vaihtelusta vuosien 2002–2007 välillä.

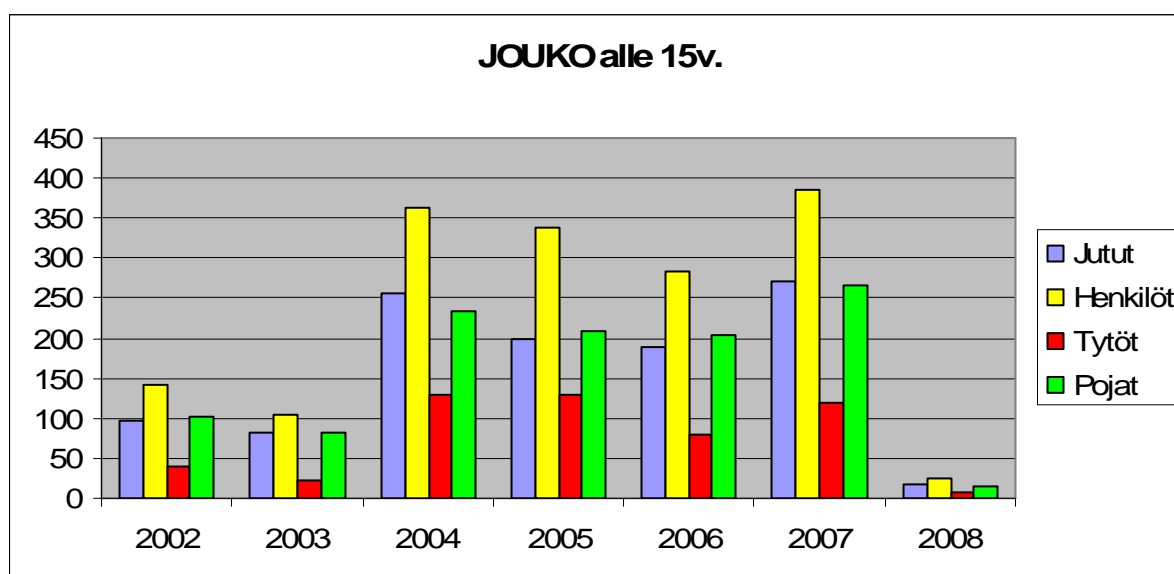
TAULUKKO 1. Jouko-tilastot alle 18-vuotiaista nuorista (päivitetty 9.1.2008)

	Jutut	Henkilöt	Tytöt	Pojat
2002	264	372	85	287
2003	250	337	45	292
2004	466	650	175	475
2005	404	656	178	462
2006	357	527	117	408
2007	427	600	148	452
2008	29	38	12	26

TAULUKKO 2. Jouko-tilastot alle 15-vuotiasta nuorista (päivitetty 9.1.2008)

	Jutut	Henkilöt	Tytöt	Pojat
2002	96	141	40	101
2003	81	105	22	83
2004	256	363	130	233
2005	200	337	130	208
2006	188	284	79	205
2007	272	386	120	267
2008	17	24	8	16

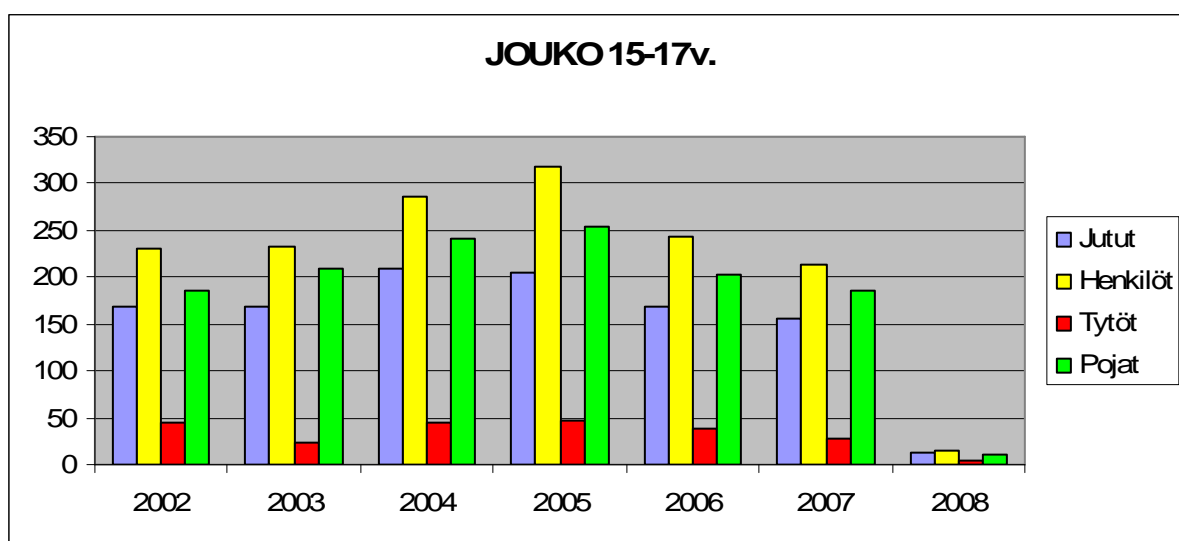

Vuonna 2004 tapahtunut juttujen ja niihin osallisten nuorten jyrkkä tilastollinen nousu selittyy kirjaamismenettelyn muutoksella. Tuolloin alle 15-vuotiaiden (ei rikosoikeudellista vastuuta) tekemistä lainvastaisista teoista alettiin kirjata aina rikosilmoitus. Tilastoja ”rumensivat” etenkin näpistys-rikoksista kirjatut ilmoitukset. Kirjaamiskäytänteitä tehostamalla mahdollistettiin kokonaisvaltaisempi puuttuminen lapsen tapaukseen ja varmistettiin etenkin tiedon kulkeutuminen lapsen vanhemmille tai huoltajille.

Kaikista tilastoista esiin pistävä seikka on juttujen määrän ylittävä henkilömäärä. Tämä osoittaa nuorisorikollisuudelle tyypillisenä piirteenä ilmenevän ”joukossa tyhmyys tiivistyy” aspektin. Nuoret tekevät rikolliset tekonsa usein kaverin kanssa tai ryhmässä.

TAULUKKO 3. Jouko-tilastot 15-17-vuotiaista nuorista (päivitetty 9.1.2008)

	Jutut	Henkilöt	Tytöt	Pojat
2002	168	231	45	186
2003	169	232	23	209
2004	210	287	45	242
2005	204	319	48	254
2006	169	243	38	203
2007	155	214	28	185
2008	12	14	4	10

”Kun tyttö täyttää viisitoista vuotta, niin heidän rikollinen ura päättyy siihen, melkein sataprosenttisesti. Nimittäin niiden tekemät rikokset laskee ihan hurjasti. Jos sitten jatkaa rikollista toimintaa, niin päättyy kyllä aika useinkin tähän kymmenen prosentin porukkaan...” (P1)

Vertailemalla tilastoja alle 15-vuotiaiden ja 15–17-vuotiaiden tyttöjen rikollisuudessa, voidaan havaita, että rikolliset teot vähenevät todella radikaalisti tytön täyttäessä viisitoista vuotta. Jos tyttö puolestaan jatkaa rikosten tekemistä vielä yli 15-vuotiaana, ajautuu hän mahdollisesti poikia helpommin siihen kymmenen prosentin joukkoon henkilöistä, jotka tekevät suuren osan kaikista rikoksista. Tämä on seikka, joka Kivivuoren (2002c; ks. Salmi 2004, 191) mukaan ilmentää rikollisuuden polarisoitumista. Yhä useampi pidättäytyy kokonaan rikollisista teoista, mutta samalla pienen ryhmän tekemien rikosten määrä kasvaa.

7.6 Tutkimustulosten yhteenvetoa ja johtopäätöksiä

Jouko-toiminnassa nuorten parissa työskentelevältä henkilöltä vaaditaan positiivisen asenteen lisäksi sekä nuoren erityisen iän ymmärtävää ”pelinlukutaitoa” että jämäkästi puuttuvaa otetta. Viranomaisten jatkuva aktiivisuus nähdäänkin kivijalkana, johon toiminnan joutuisuus pitkälti nojaa. Joutuisuus puolestaan on koko menetelmän ydintä ilmentävä avainkäsite, johon jokaisen viranomaisosapuolten on kaiken aikaa pyrittävä. Nuoren rikoskäsittelyprosessi viivästyy heti, jos yhdenkin viranomaistahon toiminta ontuu. Tämä koetaan nimenomaiseksi toiminnan vaikuttavuutta alentavaksi seikaksi, sillä viive teon ja seuraamuksen välillä heikentää nuoren mahdollisuutta hahmottaa ja sisäistää tekonsa moitittavuus ja siitä juontuneet sanktiot. Pahimmillaan viivästyneet seuraamukset saattavat kääntyä jopa itseään vastaan.

Mahkonen (1993, 116) nimeää avainsanaksi reagoimisen, joka sinänsä on jo seuraamus nuoren ylilyöntiin. Hän näkee, että nuorten kohdalla voidaan toimia hieman ymmärtäväisemmin, ja että tietynlainen sormien läpi katsominen on heidän kohdallaan ajoittain rikosoikeudellisesti puollettavissa. Myös Joukon viranomaiset liputtavat vähimmän haitan periaatteen ja kokonaistilanteen huomioonottamisen puolesta. Viranomaiset kokevat, että valtaosaan nuorista voidaan vaikuttaa, kun tilanteeseen puututaan nopeasti ja johdonmukaisesti ja prosessi vietään tarvittaessa läpi loppuun saakka. Syyttäjä uskoo, että joskus nuoren juttu kannattaa saattaa käräjille asti ihan pelkästään sen ”pysäytysvaikutuksen” vuoksi. Joissakin tapauksissa nimittäin vasta pitemmälle viety prosessi saattaa herätellä nuoren vanhempineen tajuamaan tilanteen vakavuuden.

Viranomaisten mielestä on ensiarvoisen tärkeää, että myös juuri nuoren vanhemmat tajuavat asioiden laidan. Tästäkin syystä puhuttelutilaisuudet poliisilaitoksella nousevat tärkeään asemaan. Puhuttelutilaisuudessa ammattitaitoinen poliisi pystyy vaikuttamaan nuoreen ja näkemään sekä reagoimaan siihen, miten huoltajat reagoivat tilanteeseen. Samalla on mahdollisuus oikoa mahdollisia väärinkäsityksiä sekä vastuuttaa vanhempia tunnollisen vanhemmuuden roolista. Syyttäjä näkeekin tilanteen kehittyvän otolliseen suuntaan silloin, kun vanhemmat asettuvat viranomaisten kanssa samaan rintamaan, mutta osoittavat moitteista huolimatta lapselleen rakkautta tukemalla tätä. Tilanne hankaloituu oleellisesti, jos vanhemmat menevätkin teon puolelle ja puolustavat lastaan virheellisin ja valheellisin perusteluin. Lisäksi eri auktoriteeteilta saadut ristiriitaiset signaalit hämmentävät lasta ja saattavat heikentää lapsen kykyä erottaa oikeaa ja väärää.

Vanhempien ja viranomaisten näkeminen tekopyhinä koetaan hyvin tyypilliseksi nuoruuteen liittyväksi ajatteluksi. Nuoret *neutralisoivat* eli oikeuttavat tekojaan erilaisten ajatusmallien mukaisesti – aivan kuten aikuisetkin. Esimerkiksi koulukiusaamistapausten selvittämisessä ensimmäisenä tehtävänä on pyrkiä poistamaan juuri oikeuttamisperusteet nuoren ajatusmaailmasta. Yleisimpiä oikeuttamisperusteita ja syyllistämisen kohteita vaikuttavat olevan päihtymystila sekä kaveripiirin paine. Salmivallin (1998) mukaan nuorten ryhmään kuulumisen tarve saattaa olla niin voimakas, että ryhmään halutaan kuulua huolimatta siitä, vaikka se tietäisi monenlaisia ikävyyksiä. Nuori voi ryhmään samaistua ryhtyä arveluttaviinkin ratkaisuihin välttääkseen kiusatuksi ja syrjityksi tulemisen. Läheisistä ystävistä riippumatta nuori pyrkii samaistumaan omaan sosiaaliseen vertaisryhmäänsä. (Salmivalli 1998, 91.)

Nyky-yhteiskunnan hektisyyttä kuvaavaa on viranomaisten huoli siitä, että lapsi joutuu astumaan aikuisten maailmaan usein aivan liian varhain. Kiireiset vanhemmat antavat helposti lapsilleen liikaa vapautta ja sen myötä vastuuta, jota nämä eivät osaa vielä kantaa. Aikuiset unohtavat helposti, että esimerkiksi juuri kaveripiirin paine saattaa ajaa muuten mallikkaasti käyttäytyvän nuorenkin älyttömiin tekoihin. Etenkin, jos vapauksia ja vastuuta on annettu enemmän kuin nuori kehitystasoltaan osaa tilanteita lukea ja seurauksia ennakoida. Vanhemmuuden roolin hämärtyminen lisäksi, nähdään varsinkin Espoon tapaisissa suurissa kaupungeissa ns. *epävirallinen kontrolli* kaiken kaikkiaan melko heikoksi. Laineen (1991, 87) mukaan epävirallinen, lähiyhteisön (perhe, koulu, ystävät, naapurusto jne.) kontrolli olisi usein paljon tehokkaampi rikollisuuden estäjä, kuin viralliset kontrolli- ja rankaisutoimet.

Jouko-toiminnan ennalta estävän selkärangan muodostaa lähipoliisiorganisaatio, jossa kukin lähipoliisi tekee työtä nimetyllä vastuualueellaan. Lähipoliisit luovat verkostot mm. alueensa kouluihin ja nuorisotoimeen ja sen myötä itse nuoriin ja heidän elinpiiriinsä. Joukon tutkijat puolestaan tekevät tiivistä yhteistyötä lähipoliisien kanssa ja näin kokonaistilanne pyritään pitämään jatkuvasti hallinnassa. Lähipoliisit käyvät myös setvimässä kouluilla tapahtuneita kahnauksia ja rikoksia sekä vastaavat laillisuuskasvatuksen aina vain lisääntyneeseen tarpeeseen. Salmi (2004) tosin kyseenalaistaa laillisuuskasvatuksen antamisen yksipuolisesti poliisin toimesta. Juuri epäsosiaalisesti ja rikollisesti käyttäytyvien nuorten kohderyhmän ei näet välttämättä nähdä kokevan poliisia objektiiviseksi tahoksi valistusta antamaan. Salmen mielestä oikeuskasvatuksen suunnittelussa tulisikin ottaa huomioon oppilaiden eriyttämisen mahdollisuus samalla tavoin kuin suomalaisessa koulujärjestelmässä muutoinkin. Olisi etsittävä uudenlaisia oikeuskasvatuksen muotoja, jotta nuorten rikoksentekijöiden kohderyhmä voitai-

siin koulun puitteissa saavuttaa entistä paremmin ja syvällisemmin. (Salmi 2004, 191.) Joukon syyttäjä näkee laillisuuskasvatuksen tarpeen todella suureksi. Hän nimeää esimerkkinä ajanhermolla pysyvän valistuksen tarpeellisuudesta hyvin ajankohtaisena ongelmana vellovan pikavippi-buumin, jonka seurauksena nuoret helposti velkaantuvat. Syyttäjän mukaan mm. rahan käytön hallitsemattomuus vaikuttaa osaltaan syrjäytymiseen.

Morch (2005) näkee koulutuksen olevan nuoren tie joko menestykseen tai epäonnistumiseen. Motivaatio on menestyksen avain ja kiinnostuksen puute koulunkäyntiä kohtaan on nuoren suurimpia ongelmia. Huonon kouluviihtyvyyden onkin todettu olevan yksi syrjäytymisriskiä lisäävä suuri tekijä. (Morch 2005, 29.) Joukon viranomaisilla on samankaltainen näkemys koulussa pärjäämisen ja normienvastaisen käyttäytymisen välisestä suhteesta. Rikoskierteessä tai sen uhan alla olevista nuorista useimmilla todetaan olevan suuria vaikeuksia koulussa. He käyvät koulussa epäsäännöllisesti tai eivät ollenkaan. Tyypillistä näille nuorille on usein myös runsas päihteiden käyttö.

Aaltosen ym. (1999) mukaan kuitenkin ”*Useampi lapsi kärsii vanhempiensa ryyppäämisestä kuin aikuinen lapsijuopistaan.*” Oleellista onkin keskustella koko kansaa koskevasta alkoholikulttuurista, vaikka nuorten viikonloppujuominen saattaa ehkä olla se katukuvassa näkyvin alkoholinkäytön ilmentymä. Nuorten alkoholinkäyttöön puolestaan puututaan useasti liian myöhään tai siihen jätetään kokonaan puuttumatta. Vanhemmat saattavat kiistää ongelman tai toivoa, että se ratkeaa luonnostaan nuoren varttuessa. (Aaltonen ym. 1999, 370, 375.) Alkoholin käyttö onkin kaikkien Joukon viranomaisten mielestä todella merkittävästi mukana nuorten rikoksissa. Varsinkin rikoksen uusijoiden kohdalla erilaisten päihteiden käyttö tulee melkein poikkeuksetta esiin. Lisäksi näiden nuorten kohdalla koko perheen tilanne on monesti vaikeampi ja sosiaalihuollon asiakkuus yleisempää.

Jotkut, varsinkin moniongelmaiset perheet saattavat Joukon oikeusedustuksen sosiaalityöntekijän mukaan pelätä huostaanottoa ja pyrkiä vakuuttamaan asioiden olevan paremmin kuin ne todellisuudessa ovatkaan. Sosiaalityöntekijä kokee ihmisillä olevan usein myös vääristynyt kuva sosiaalipuolen toiminnasta, varsinkin huostaanottojen suhteen. Jouko-toiminnassakin oikeusedustuksen sosiaaliviranomaisen ensisijaisena tehtävänä on kuitenkin toimia nuoren ja tämän perheen tukena tarvittaessa koko prosessin ajan. Viimeisenä vaihtoehtona käyttöön otettavaan radikaaleimpiin toimenpiteisiin ryhdytään yleensä vasta sitten, jos kaikki avohoidon tukitoimenpiteet ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Aikaa tähän saattaa kulua useita vuosia.

Pääsääntöisesti sosiaalipuolen toimintaan Joukon yhteydessä ollaan kuitenkin tyytyväisiä ja palvelut otetaan kiitollisina vastaan.

Rikosvastuukärajaan ja sen mieltämiseen liittyvät tuntemukset osoittautuvat puolestaan sel-laiseksi aihepiiriksi, joka herättää ehdottomasti keskustelua ja kannanottoja myös Espoon po-liisilaitoksen kahvipöydässä. Joukon viranomaisten käsityksen mukaan lähes jokainen rikokseen syyllistynyt nuori kyllä tietää 15-vuoden maagisen rajapyykin varsin hyvin. Se, miten alle 15-vuotias sitten rikollisen tekonsa mieltää, on jo aivan eri asia. ”Sopivan” vastuukärajan määrittäminen osoittautuukin perin visaiseksi tehtäväksi ja viranomaisten näkemyksissä on havaittavissa hajontaa. Yhdessä varsinaisten haastatteluiden ulkopuolelta tullessa Joukon tutkijan kannanotossa ehdotetaan ns. *yksilöllistä vastuukärajaa*. Toisaalta, vaikka alle 15-vuotiailla lapsilla ei ole rikosoikeudellista vastuuta teoistaan, koskee heitäkin silti vahingonkorvausvelvollisuus. Vahingonkorvaukset sekä merkintä poliisin rekisterissä koetaankin vi-ranomaisten mukaan nuorten keskuudessa selväksi ennalta estäväksi pelotevaikutukseksi.

Espoossa nuorten juttu päättyy usein sovittelutoiminnan piiriin, varsinkin juuri vahingonkor-vausten osalta. Sovittelua pidetään yleisesti tarkoituksenmukaisimpana seuraamuksena aina silloin, kun se on teon laatu ja tekijän tausta huomioon ottaen mahdollista. Tunnetason koh-taaminen rikoksen uhrin kanssa sekä aiheutetun pahan sovittaminen, esimerkiksi omalla työ-panoksella, nähdään olevan parhaita mahdollista palautetta nuorelle. Sovittelua voidaankin pitää hyvityksen mahdollistavana seuraamuksena, mutta rangaistus se ei ole.

Varsinkin koulumaailmassa puhutaan paljon leimautumisesta. Jouko-toiminnan viranomaiset eivät kuitenkaan koe toiminnan itsessään juurikaan leimaavan nuorta rikolliseksi tai jotenkin poikkeavaksi. Sen sijaan tämän päivän nuori saattaa itse omalla toiminnallaan ja käyttäytymi-sellään leimata itseään. Asioista halutaan ehkä tehdä julkisia enemmän kuin ennen. Toisaalta nopeasta puuttumisesta saadut edut saattavat monesti syrjäyttää leimautumisen mahdollisuu-desta aiheutuvat haitat. Harrikari (2006) näkee yhteiskunnassamme selkeän siirtymän lei-maamisen välttämisestä nopeaan puuttumiseen. Vielä 1970- ja 1980-luvun kriminaalipoliitti-sissa ohjelmissa painotettiin nuoriin kohdistuvien voimakkaiden interventioden välttämistä niiden leimaavan ja myöhäisempää norminmukaista käyttäytymistä vaikeuttavan luonteen vuoksi. Nyt tavoitteellisina termeinä pidetään ”varhaisen” lisäksi ”nopeaa ja tuntuva puuttu-mista”. (Harrikari 2006, 273; ks. KM 2004:12, 75.)

7.7 Jatkotutkimuksen aiheita

Käytännön syistä johtuen jouduin tässä tutkimuksessani vaihtamaan lapsi-/perhelähtöisen näkökulman viranomaislähtöiseen. Jouko-menetelmän läpikäyneillä nuorilla ja heidän perheillään olisi kuitenkin varmasti ollut annettavanaan oma erilainen ja mielenkiintoinen näkökantansa toiminnasta. Tässä on siis mielestäni selkeä jatkotutkimuksen mahdollisuus.

Toinen tutkimuksen suuntaamisen mahdollisuus saattaisi olla selvitys Jouko-toiminnan yhteistyötahojen kentän laajentamisesta. Missä määrin voitaisiin paremmin verkostoitua esimerkiksi nuoriso- ja harrastustoiminnan tai vaikkapa Non Fighting Generation -yhdistyksen kaltaisen organisaation kanssa? Laitinen (1994) esimerkiksi toteaa, että monet yritykset nuorisorikollisuuden estämiseksi ovat epäonnistuneet, koska menetelmät ovat olleet liian kapealaiset. Tuloksiin on pyritty keskittymällä liikaa vain kodin ja koulun rooliin rikollisuuden ehkäisemisessä. Laitisen mukaan suurempi onnistumisen mahdollisuus olisi kuitenkin nuoren sosiaalista, fyysistä ja henkistä kehitystä korostavilla menetelmillä. Erilaiset yhteisöt ovatkin hänen mukaansa jääneet usein aivan käyttämättömäksi voimavaraksi. (Laitinen & Nyholm 1995, 204; ks. Laitinen 1994, 27.)

Kolmas vartenotettava tutkimuksen kohde voisi puolestaan olla eri paikkakunnilla käytössä olevien vastaavanlaisten toimintamallien vertaileva tutkimus. Itseäni jäi askarruttamaan, onko eri paikkakunnilla nuorten rikoksentekeijöiden parissa työskentelevien toimijoiden välillä riittävästi tiedonkulkua ja mm. yhteisseminaareissa tapahtuvaa ajatusten vaihtoa. Aivan samoin, kuin nuoriakin valistetaan, ei viranomaistenkaan ole järkevää opetella kaikkia asioita itse kantapään kautta. Päinvastoin, positiivisten kokemusten ja toimintamallien saattaminen yleiseen jakoon on erittäin suotavaa.

Järjestyspoliisitoimikunnan selvityksessä Espoon Jouko-menetelmä on todettu hyväksi käytänteeksi alle 18-vuotiaiden tekemiksi epäiltyjen rikosten käsittelemiseksi. Muilla paikkakunnilla voidaan täten ottaa mallia Espoosta ja räätälöidä erilaisia toimintamalleja omiin tarpeisiin sopiviksi. Niin ikään myös Espoon kannattaa haistella uusia tuulia, joita eri ilmansuunnista puhaltelee. Kehitys loppuu tyytyväisyyteen!

8. Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksessa pyritään välttämään virheiden syntymistä, mutta silti tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin yhteydessä puhutaan usein käsitteistä *reliaabelius* (toistettavuus) ja *validius* (pätevyys). Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, siis sen kykyä antaa *ei-sattumanvaraisia* tuloksia. Validius puolestaan tarkoittaa mittarin ja tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa *reliaabelius* ja *validius* ovat saaneet erilaisia tulkintoja. Kuitenkin kaiken tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulisi jollakin tavoin arvioida, vaikka kyseisiä termejä ei haluttaisikaan käyttää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 216–217.) Syrjäläisen (1994, 100) mielestä laadullisen tutkimuksen luonteen vuoksi olisikin usein parempi puhua tutkimuksen uskottavuudesta.

Ahosen (1994) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ei voi tarkistaa tutkimusta toistamalla. Tämä johtuu siitä, että tutkija itse on ”tutkimusmittari” ensinnäkin teoreettisen perehtyneisyytensä ja toiseksi prosessin *intersubjektivisuuden* (tässä: prosessi riippuu sekä tutkimushenkilöstä että tutkijasta) perusteella. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lukija voi arvioida tutkimusprosessin luotettavuutta, jos hän saa tarpeeksi seikkaperäisen kuvauksen prosessista. (Ahonen 1994, 124,130,131) Hirsjärvi jne. (2006) on samoilla linjoilla: laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta sen kaikkia vaiheita myöten. Ensinnäkin aineiston tuottamisen olosuhteet olisi kerrottava selvästi ja totuuden mukaisesti. Esimerkiksi haastattelu- ja havainnointitutkimuksessa kerrotaan olosuhteista ja paikoista, joissa aineistot kerättiin. Samoin kerrotaan haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät, virhetulkinnat haastattelussa ja myös tutkijan oma itsearviointi tilanteessa. Analyysissa puolestaan on keskeistä luokittelujen tekeminen. Lukijalle olisi perustelun kerrottava luokittelujen syntyminen niiden alkuvaiheista jaksan. Myös tulosten tulkintaan pätee sama tarkkuuden vaatimus. Olisi kerrottava, millä perusteella tutkija esittää tulkintoja ja mihin hän päätelmänsä perustaa. Tässä lukijaa auttaa, jos tutkimusselosteita rikastutetaan esimerkiksi suorilla haastatteluotteilla tai muilla autenttisilla dokumenteilla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 217-218.)

Grönfors (1982) tuo esiin tutkimuksen ajankäytöllisten seikkojen rinnalle maantieteellisen perspektiivin. Sen lisäksi, että ajankäyttö tutkittavien kanssa lisää tutkimuksesta saatua täs-

mällistä tietoa, kasvaa tutkijan mahdollisuus ymmärtää tutkittaviaan hänen ollessa maantieteellisesti ja kielellisesti lähellä. (Grönfors 1982, 177) Itsehän olen tässä suhteessa varsin ideaalisessa tilanteessa. Helsinki-Espoo akselilla viettämieni vuosien sekä poliisin työssä saamieni kokemusten kautta pääsen riittävästi ”samalle aaltopituudelle” haastateltavieni kanssa. Hämeenlinnaan muuton myötä olen puolestaan saanut sopivasti etäisyyttä asioihin, niin ettei oma subjektiivinen tutkimusotteeni pääse vaikuttamaan liian voimakkaasti ja huomaamattomasti tutkimuksen muodostumiseen.

Ahonen (1994) huomauttaa juuri tästä seikasta. Tutkijan oma subjektiivisuus, hänen aikaisemmat tietonsa ja odotuksensa vaikuttavat hänen tahtomattaankin tutkimiseen. Siksi on paras tiedostaa omat lähtökohtansa tunnustaen, että ne vaikuttavat aineiston hankintaan ja johtopäätösten tekoon. Täten niitä tuleekin käsitellä tietoisesti. Tällainen hallittu subjektiivisuus on yksi tutkimuksen luotettavuuden takeista. (Ahonen 1994, 122.)

Olen pyrkinyt noudattamaan näitä kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta kohentavia seikkoja niin itse tutkimukseni suorittamisessa kuin siitä raportoisessakin (ks. mm. 6.2, 6.3.2 ja 6.3.3). Tiedostan omasta poliisitaustani mahdollisesti juontuvat ennakko-olettamukset ja täten pyrinkin mahdollisimman avoimella ja seikkaperäisellä selostuksella koko prosessista vakuuttamaan lukijalle tutkimukseni luotettavuuden. Viitaten Ahosen (1994, 124,130) mainitsemaan *intersubjektiivisuuteen* voin tutkimukseni ainutkertaisuuden nimissä todeta, että kenelläkään toisella tutkijalla ei voi olla täysin samaa *connoisseurshipia* (tuntijuutta) kuin alkuperäisellä tutkijalla. Etenkään haastattelussa tutkijan ja tutkittavan intersubjektiivinen luottamus ja vuorovaikutus eivät voi toteutua samoilla ehdoilla eri tutkijan ollessa kyseessä.

9. Loppupohdinta

Tämän tutkimuksen pohjalta saadun käsityksen mukaan Espoon Jouko-menettely vaikuttaa olevan toimiva toimintamalli nuorten tekemiksi epäiltyjen rikosten käsittelemiseksi. Sitä voidaan varmasti räätälöidysti käyttää myös valtakunnallisena mallina rikokseen syyllistyneitä nuoria uhkaavan rikoskierteen katkaisemiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi. Erityisen tärkeää on, että rikoksen tapahduttua, sen käsittelyn ja seuraamusten välistä aikaa on nuorten kohdalla saatu radikaalisti lyhennettyä. Näin menetellen on edes mahdollista, että nuori mieltää tekojensa ja seuraamusten välisen syy-yhteyden.

Aiheena nuorisorikollisuus, ja rikollisuus yleensäkin, on varsin laaja ja monitahoinen. Siksi päisinkin tuon tuosta painia tutkimusaiheeni rajausongelmien parissa. Rikollisuuden näkökulmia näet löytyy yksilöstä lähtevistä aina yhteisön laitamille päätyviin ja lisäksi selitysmalleissa riittää kirjoa. Kaiketi poliisitaustastani juontuen, päädyin peilaamaan tutkimushenkilöideni ajatuksia enimmäkseen sosiologisesta näkökulmasta käsin. Kriminologiset selitysteoriat tulivat täten luonnollisesti mukaan, niiden tutkiessa rikollisuutta sosiaalisena ilmiönä. Jotenkin luonteenomaisesti keskityin tutkimuksessani myös hieman enemmän rikollisuuden syihin, kuin siitä aiheutuviin seuraamuksiin. Tämä tutkimuksen suunnan painottaminen kuvastakoon suhtautumistani ennalta estävän työn merkityksellisyyteen.

Jouko-toiminnan viranomaisten näkemyksissä nuorten rikolliseen käyttäytymiseen nousi muita voimakkaammin esiin kaksi seikkaa: päihteiden käyttö ja siihen liittyvät lieveilmiöt sekä vanhemmuuden ongelmat. Päihteiden ja rikollisuuden välinen yhteys harvempaa varmasti yllättää. Moni ”kunnollinenkin” nuori tuntuu ajautuvan kokeilemaan kaikkea hölmöä juuri päihteiden vaikutuksen alaisena. Alkoholi taasen lienee lähinnä se yleisin päihde, joka on melkein aina jossakin roolissa nuoren rikollisessa teossa. Toisaalta tätä ei sovi mielestäni edes ihmetellä, kun oluen litrahinta on pian jo maitoa alhaisemmalla tasolla ja nuorilla samalla yhä enemmän rahaa käytettävissään. Koko yhteiskuntaa koskevaan alkoholikulttuuriin tulisikin saada aikaiseksi radikaali muutos. ”Tuunattavaa ja stailattavaa” riittää.

Nuoren jäädessä kiinni rikoksesta, on viranomaisten mielestä ensiarvoisen tärkeää, että myös nuoren vanhemmat hahmottavat tilanteen oikein ja asettuvat viranomaisten kanssa samaan rintamaan. Vanhemman tulisi kuitenkin teon moitittavuuden osoittamisen lisäksi jakaa tilan-

teessa lapselleen myös tukea ja rakkautta. Tilanne muuttuu ongelmalliseksi, jos vanhemmat menevät teon puolelle tai eivät reagoi tilanteeseen laisinkaan. Samoihin asioihin törmäävät myös opettajat koulumaailmassa. Miten käsitellä nuoren vaikeaa tilannetta, jos vanhempien suhtautuminen on lapselle turmiollista tai jos vanhempiin ei saada yhteyttä edes vanhempainilloissa? Joissakin perheissä vanhemmuuden rooli on enemmän tai vähemmän kadoksissa. Syynä saattaa olla työttömyys, alkoholismi, mielenterveysongelmat jne. Toisaalta taas syy voi olla vanhempien oma työntäyteinen uraputki, jolloin aika lasten kanssa on kortilla. Jälkimmäisen seurauksia pahimmillaan voidaan miettiä, jos muistellaan kotimaassamme lähivuosina sattuneita järjettömiä henkirikoksia, joissa tekijöinä ovat olleet ns. hyvien perheiden kasvatit. Tällöin esiin on noussut kontrollin näennäisyys. Vanhemmat ovat kyllä varmasti sinänsä välittäneet, mutta omalta kiireeltään eivät ole ehtineet kontrolloida lastensa tekemisiä. Lapsille on mahdollisesti annettu liikaa vapauksia ja toisaalta heidät on potkaistu pärjäämään aikuisten maailmaan liian varhain.

Vanhemmuuden roolin hämärtyminen lisäksi myös epävirallinen kontrolli nähdään Espoossa melko heikoksi. Itse pidän tätä lähiyhteisön luontaisen huolehtimisen ja valvonnan rapautuvaa tilaa erityisen huolestuttavana ja ikävänä kehityksen kulkuna. Esimerkiksi koulumaailmassa tapahtuva siirtyminen pienestä yksiköstä isoon, on varsin arveluttavaa tulevaisuuden rakentamista. Lähiyhteisön kontrollin merkitystä puoltaa sekin, että nuorten on todettu syyllistyvän rikoksiin usein juuri omassa arkiympäristössään. Toisaalta taas, kun jotain aluetta valvotaan erityisen tarkkaan, kaikkoavat nuoret kyllä helposti muualle, mutta ongelmat säilyvät. Tärkeää olisi siis mahdollistaa nuorille paljon erilaista valvottua harrastustoimintaa häiriökäyttäytymisen vähentämiseksi.

Laitinen & Nyholm (1995, 204–205) arvelevat, että poliisit arvostavat tavallisesti enemmän rikosten selvittämistä ja rikollisten kiinniottamista kuin ennalta estävää toimintaa. Omaan kokemukseeni ja havaintoihini nojautuen, olen tästä asiasta melko pitkälti samaa mieltä. Jouko-toiminnan henki tulisi saada sisäistettyä paremmin jokaisen poliisityötä tekevän maailmankuvaan. Kaiken kaikkiaan nuorten parissa liittyvään toimintaan tulisi mielestäni soveltaa poliisilain 2 §:n henkeä: ”ensin neuvoin, ohjein ja kehotuksin”! Tämän jälkeen kuitenkin puuttumisen ja seuraamusten tasoa tulisi tarvittaessa nostaa niin, että nuori konkreettisesti kokisi asetettujen rajojen ylitykset. Sovittelutoimintaa puolestaan voidaan pitää ensisijaisena seuraamuksellisena vaihtoehtona, silloin kun se on mm. asianomistajan kannan puolesta mahdollista ja nuoren taustat huomioon ottaen järkevää. Myös sosiaalityöntekijöiden panos las-

tensuojelullisessa ja perhettä tukevassa roolissa on ehdottomasti paikallaan ja varmasti lisäresurssien tarpeessa.

Tärkeintä kaiken kaikkiaan on se, että nuoren rikolliseen toimintaan puututaan viivyttämättä ja asiaan suhtaudutaan sen edellyttämällä päättäväisyydellä ja vakavuudella. Useinhan nämä nuoren ylilyönnit saattavat olla merkki jostain laajemmasta oireilusta ja pahanolontunteesta. Teollaan nuori saattaa mahdollisesti hakea huomiota jopa toivoen, että joku puuttuisi ja asettaisi rajoja. Tuo joku voi olla periaatteessa kuka tahansa: oma vanhempi, joka asettaa ehdottoman kotiintuloajan ja varmistaa lapsensa viikonlopun viettopaikan ja -seuran. Naapuri, joka katsoo hiukan päältä, jos nuoren vanhemmat ovat viikonloppuna poissa kotoa. Harrastuksen valmentaja, joka edellyttää päihteettömyyttä ja kannustaa puhtaaseen liikkumisen nautintoon. Se lähikaupan kassa, joka pyytää nähdäksensä henkilöllisyystodistuksen nuoren näköiseltä siiderin ostajalta. Tai se voi olla yhteiskunnan viranomainen, esimerkiksi poliisi, joka kuljettaa päihtyneen alaikäisen kotiin, vaikka tämä anelee armoa isän raivostumisen pelossa. Itse asiassa tämä joku voi olla kuka tahansa kansalainen, joka todella puuttuu tilanteeseen huomattaessaan esimerkiksi nuoren tytön tai pojan konttaavan tuhannen päissään pitkin perjantai-illan ojanpohjia. Oleellista tilanteessa on nimenomaan yksilön moraalisen vastuuntunnon taso. Jäädäkö huolehtimaan nuoren turvallisuudesta, pyrkiä mahdollisesti ilmoittamaan tämän vanhemmille tai soittaa hälytyskeskukseen? Vai jatkaako vain matkaa päivitellen nykynuorisoinen menoa ja välinpitämättömyyttä? Ainakin suuren kaupungin vilskeessä, örveltävään nuorisoon kohdistuva yleinen puuttumiskyky on kokenut pahan inflaation. Näin ollen jälkimmäinen vaihtoehto lienee jo useimman ratkaisu.

Salmi (2004) tuo esiin lähivuosien kotimaista tutkimustietoa ja pohdintaa moraalien muuttumisesta (Koski & Paju 1998; Näre 1998; Puolimatka 1999; Ikonen-Varila 2001). Salmi viittaa Ikonen-Varilaan (2001), joka käsittelee ihmisten tajua suotavasta ja sallitusta juuri nuorten kautta. Ikonen-Varila epäilee, että moraalien kautta vaikuttavien normien määrä on yhteiskunnassamme vähentynyt, ja että asioita käsitellään moraalien sijasta tapasääntöjen alueella. Tämän muutoksen myötä, ennen moraalisesti vaikuttavilla asioilla ei ole enää samanlaista velvoittavaa vaikutusta. Myös Puolimatka (1999, 281,282) kritisoi modernia ajattelua, jossa moraalinen käsitys oikeasta ja väärästä hämärtyy. Hänen mukaansa moraalisen vastuun käsitteen tilalle on tullut epänormaaliuden käsite. Tällöin väärin, eli epänormaalisti toimivalla ihmisellä koetaan olevan käytöshäiriö, jonka taakse voi kaikissa tilanteissa kätkeytyä. Ihmisen vastuuntuntoon ei Puolimatkan huolen mukaan voi vedota enää juuri missään tilanteessa. Näin myös

moraaliopetukselta viedään pohja, kun ihmistä ei enää kohdella moraalisenä olentona. Salmi on puolestaan havainnut, että moraalikasvatus on tämän päivän kouluissa piilotettu hajanaisesti uskonnon, elämänkatsomustiedon ja kansalaiskasvatuksen sisälle. (Salmi 2004, 10.)

Myös omasta mielestäni yleinen moraalinen tila yhteiskunnassamme on heikkenemään päin. Keskustelu rikollisuuden ja moraalisen välisen yhteyden syvimmästä olemuksesta johtaa kuitenkin vääjäämättä loputtomaan kulttuuri- ja aikasidonnaiseen pohdintaan esimerkiksi oikeasta ja väärästä sekä oikeudesta ja vääryydestä. Siksi tyydynkin tässä yhteydessä ainoastaan toteamaan, että koulussa tuota keskustelua tulisi lasten kanssa käydä, ja ihan oman oppiaineensa alla. Olkoon tämän oppiaineen nimi sitten ihan mikä tahansa. Toinen huolenaiheeni liittyy epävirallisen kontrollin heikentymiseen. Erilaiset yhteisöllisyyden piirteet pitäisi nimittäin ehdottomasti saada uuteen nousuun. Kaikki viittaa kuitenkin tällä hetkellä siihen, että suuresta tehdään jatkossakin yhä suurempaa ja virallisen kontrollin eri muotoihin joudutaan panostamaan yhä enemmän. Vaikka ihmisten fyysinen välimatka toistensa luo koko ajan lähenee, tuntuu aidoille vuorovaikutussuhteille valitettavasti käyvän päinvastoin.

Lähteet:

- Aapola, S. 1992. Helsinkiläistyttöjen ystävyysuhteet. Teoksessa Lähteenmaa & Näre (toim.) 1992. Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R., Vilen, M. 1999. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.
- Alasuutari, P. 1993a. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Vastapaino.
- Alvesalo, A. & Santtila, P. 2004. Pahat Pojat -elokuva ja rikollisuus. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisuja 17/2004. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2000. Kasvatustieteologia. Helsinki: WSOY.
- Eskola, J. 1998. Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Tampere: TAJU.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY.
- Haapala, A. 2002. Mitä on tulevaisuuskasvatus. Teoksessa Haapala, A. (toim.) Tulevaisuuskasvatus. Juva: Ws Bookwell Oy.

- Haapasalo, J. 2006. Kasvuympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä. Teoksessa Honkatukia & Kivivuori (toim.) 2006. Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Harrikari, T. 2006. Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa Honkatukia & Kivivuori (toim.) 2006. Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes. Tutkimuksia 123. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.
- Helve, H. 1993. Nuoret humanistit, individualistit ja traditionalistit. Suomen nuorisotutkimusyhteistyö Allianssi ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Helve, H. 2002. Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Yliopistopaino.
- Helve, H. 2007. Arvojen muutos nuorisokasvatuksen haasteena. Teoksessa Nivala, E. & Saastamoinen, M. (toim.) 2007. Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hoikkala, T. 1993 Katoaako kasvatusta, himmeneekö aikuisuus? Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos.
- Järjestyspoliisitoiminnan tilan selvityshankkeen loppuraportti 2007. Sisäasiainministeriön julkaisuja 57/2007.

- Keskinen, V. 1991. Urbaania nuorta etsimässä. Teoksessa Lähteenmaa, J. & Siurala, L. (toim.) 1991. Nuoret ja muutos. Nuorisotutkimusseuran tutkimuksia 177. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kemppinen, P. 1997. Nuori minänsä vankina. I osa. Alkoholi, imppaaminen, lääkkeet, huumeet, kielteinen elämä. 1. painos. Vantaa: Kannustusvalmennus Oy.
- Kiehelä, H., Hakonen, K. 1993. Rikostorjunnan perusteet. Poliisin oppikirjasarja 2/93. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Kivivuori, J. 2006. Nuorisorikollisuuden kehitys. Teoksessa Honkatukia & Kivivuori (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kivivuori, J. 2006. Nuorisorikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa Honkatukia & Kivivuori (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Korander, T. & Soine-Rajanummi, S. (toim.) 2002. Kaheksalta koskarille- saman tien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999–2000. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13. Helsinki: Edita Oyj.
- Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. 2. painos. Hanki ja jää -sarja. Helsinki: Tammi.
- Kuula, R. 2000. Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Koulu ja nuorten syrjäytyminen. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 61. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Laine, M. 1991 Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Helsinki: Tietosanoma.
- Laitinen, A., Nyholm, M-L. 1995. Luvaton nuoruus. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

- Liimatainen-Lamberg, E. & Uotinen, S. 1996. Tavoitteet ja käsitteiden määrittely. Teoksessa E. Liimatainen-Lamberg (toim.) Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulupalvelut ja ohjaustoiminta. Opetushallituksen arviointi 7/96. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lähteenmaa, J. 1991. Hip-hoppareita, lähiöläisiä ja kultturelleja. Helsingin kaupunki. Nuorisoasiain keskuksen julkaisuja 1991:1
- Lähteenmaa, J. 2000. Myöhäismoderni nuorisokulttuuri. Tulkintoja ryhmistä ja ryhmiin kuulumisten ulottuvuuksista. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Mahkonen, S. 1993. Nuori vastaan laki. Julkaisija: Sisäministeriö, poliisiosasto. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Mahkonen, S. 1995. Perhe salaisuudet. Salassapitovelvollisuus ammattiauttajan työssä. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Marttunen, M. 2006. Nuorten rangaistusjärjestelmän toiminta 1990-luvun alusta nykypäivään. Teoksessa Honkatukia & Kivivuori (toim.) 2006. Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Morch, S. 2005 Researching Youth Life. Teoksessa: Helve, H. (toim.) 2005. Mixed Methods in Youth Research. Tampere: Juvenes Print.
- Myllyniemi, S. 2006. Nuorisobarometri 2006. Tilasto-osuus. Teoksessa Wilska, A-T. (toim.) 2006. Uskon asia. Nuorisobarometri 2006. Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisuja 34. Helsinki: Nykypaino.
- Nivala, E. & Saastamoinen, M. 2007. Nuorisokasvatuksen teorian kohde ja konteksti. Teoksessa Nivala, E. & Saastamoinen, M. (toim.) 2007. Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Nuorten rikoksentekijöiden joudutettu rikosprosessi – Jouko-menettely.

Yhteistyösopimus Espoossa 2002. Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimi, Espoon kihlakunnan syyttäjäsasto, Espoon kihlakunnan poliisilaitos.

Paakkunainen, K. 2006. Nuorten arvot, yhteiskunnallinen osallistuminen ja kirkko. Teoksessa Wilska, A-T. (toim.) 2006. Uskon asia. Nuorisobarometri 2006. Nuorisoasiain- neuvottelukunnan julkaisuja 34. Helsinki: Nykypaino.

Peltonen, H. 1996. Koulukiusaaminen ja kouluviihtyvyys. Teoksessa E. Liimatainen-Lamberg (toim.) Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulupalvelut ja ohjaustoiminta. Opetushallituksen arviointi 7/96. Helsinki: Yliopistopaino.

Penttinen, P. 2007. Nuorten oppiminen myöhäismodernissa. Teoksessa Nivala, E. & Saastamoinen, M. (toim.) 2007. Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Puolimatka, T. 1999. Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen rajat. Helsinki: Kirjayhtymä.

Purjo, T. 2001. Nuorten katu- ja kouluväkivallan hallinta. Helsinki: Monila Oy. Keep Cool Tiimi Oy c/o Non Fighting Generation ry.

Salmi, V. 2004. Varhaisnuorten normirikkomukset – ongelma vai osa nuoruutta? Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 40. Helsinki: Hakapaino.

Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Helsinki: Gaudeamus.

Seppovaara, R. 1998. Kerran tarkkislainen – aina tarkkislainen? Helsingin yliopiston tutkimuksia 192. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Helsinki: Yliopistopaino.

Sulkunen, P. 1998. Johdatus sosiologiaan: käsitteitä ja näkökulmia. Porvoo: WSOY.

- Suoranta, J. 1995. Kehonrakennus elämäntapana – tutkimushankkeen lähtökohtia. Teoksessa Suoranta, J. & Eskola, J. (toim.) 1995. Liikkuva ihminen ja kasvatus. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi: Lapin yliopisto
- Suoranta, J. 2007. Radikaali kasvatus nuorisokasvatuksessa. Teoksessa Nivala, E. & Saastamoinen, M. (toim.) 2007. Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Syrjäläinen, E. 1994. Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Lait:

Esitutkintalaki (27.6.2003/645)

Julkisuuslaki. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. (21.5.1999/621)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)

Oikeudenkäymiskaari (1.4.1999/444)

Poliisilaki (7.4.1995/493)

Rikoslaki (13.6.2003/515)

Lehtiartikkelit:

Helsingin Sanomat lokakuu 2003. Tarkkaavaisuushäiriö johtaa helposti rikolliselle tielle.

Olli Pohjanpalo/HS.

Helsingin Sanomat 29.5.2007. Espoon poliisi panee aisoihin mopoilla hurjastelevia poikia.

Markku Karumo/HS.

Hämeen Sanomat 12.1.2008. Kaupat yrittävät suitsia alkoholin myyntiä alaikäisille.

STT / Maunu Anhava. Helsinki.

Hämeen Sanomat 26.1.2008. Useita ravintoloita kiinni alaikäisille myymisestä.

STT. Helsinki.

Hämeen Sanomat 29.1.2008. Elokuvioidot innostavat tupakkakokeiluihin. STT. Helsinki.

Hämeen Sanomat 31.1.2008. Äitinsä surman tilannut tyttö ei kestänyt asua kotona.

STT/Piia Leino. Helsinki.

Hämeen Sanomat 3.2.2008. Murkuista tuli lastensuojelun uusin murheenkryyni. Uusi laki toi paljon parannuksia. Lähde: Sosiaali- ja terveysministeriö. Susanna Lähdekorpi. Hämeenlinna.

Sovittelija-lehti. Julkaisu 1/97

LIITE 1.

